

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEMEDEKİ ÖĞRENCİLERİN
PSİKOLOJİK BELİRTİLERE GÖRE SANAL ZORBA/MAĞDUR
DÜZEYLERİNİN YORDANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

METİN BATMAZ

ARALIK 2012

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Metin BATMAZ

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

'İlköğretim İkinci Kademedeki Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba/Mağdur Düzeylerinin Yordanması' başlıklı bu yüksek lisans tezi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan
Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ergün ÖZTÜRK

Üye
Yrd. Doç. Dr. Tuncay AYAS

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

7/11/2013

Doç. Dr. İsmail GÜLEÇ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, psikolojik belirtiler ile sanal zorba/mağdur olma düzeylerinin yordanması, sınıf düzeyi ile sanal zorba/mağdur olma düzeyleri arasındaki farklılık ve cinsiyet ile sanal zorba/mağdur olma düzeyleri arasındaki farklılık tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; psikolojik belirtilerin sanal zorbalık ve sanal mağduriyeti orta düzeyde, anlamlı olarak yordadığı, sınıf düzeyi ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı, erkeklerin kızlara oranla daha çok sanal zorba ve sanal mağdur oldukları tespit edilmiştir.

Benim için çok önem arz eden, mesleki kariyerimde bana büyük katkısı olacak olan tezimin her aşamasında bana katkıları olan, çalışmalarımnda ciddi emeği bulunan değerli tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Tuncay AYAS'a yürekten teşekkürler eder, saygılarımı sunarım.

Gerek lisans eğitimimde, gerek yüksek lisans eğitimimde hem insani hem de mesleki olarak gelişmemde emeği geçen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa Koç'a ayriyeten teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Tez sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, tezimi titizlikle okuyarak gerekli düzeltmeleri yapmamı sağlayan Türkçe öğretmeni Sayın Nilüfer TURHAN'a, ölçeklerin uygulanmasında katkıları bulunan meslektaşlarım Mehmet AKÇA ve Mahir GÜLŞEN'e, verilerin bilgisayara girilmesinde yardımları bulunan kardeşlerim Hozan BATMAZ ve Ahmet BATMAZ'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bugünlere gelmemi sağlayan, sonsuz katkı ve emekleri olan değerli aileme sevgi ve saygılarımı sunarım.

Metin BATMAZ

18.12.2012

ÖZET

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEMEDEKİ ÖĞRENCİLERİN PSİKOLOJİK BELİRTİLERE GÖRE SANAL ZORBA/MAĞDUR DÜZEYLERİNİN YORDANMASI

Batmaz, Metin

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,

Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı,

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tuncay Ayas

Aralık, 2012 XIV+103 Sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, çağımızın güncel ve her geçen gün daha da yaygınlaşarak evrensel bir soruna dönüşen sanal zorbalığı ve sanal mağduriyeti psikolojik belirtiler açısından incelemektir. Araştırma, genel tarama modeli türlerinden ilişkisel tarama modeline göre yürütülmüştür. Araştırmanın bağımlı değişkenleri sanal zorbalık ve sanal mağduriyettir, bağımsız değişkenleri ise psikolojik belirtiler, cinsiyet ve sınıf düzeyidir. Araştırmanın evrenini; İstanbul, İzmit ve Sakarya illeri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini; İstanbul’da 2, İzmit’te 1 ve Sakarya’da 1 olmak üzere bu illerde bulunan toplam dört ilköğretim okulu oluşturmaktadır. Araştırmaya 192’si kız, 215’i erkek toplam 407 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi katılmıştır. Katılımcılara Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş ve Şahin ve Durak (1994) tarafından Türkiye’ye uyarlanan Kısa Semptom Envanteri (KSE) ve Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği uygulanmıştır.

Psikolojik belirtiler ile sanal zorba ve psikolojik belirtiler ile sanal mağdur ilişkisini incelemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Cinsiyet ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla t-testi ve sınıf düzeyi ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla tek faktörlü varyans analizi -ANOVA testi- uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, psikolojik belirtiler sanal zorbalık ve sanal mağduriyeti pozitif, orta düzeyde ve anlamlı olarak yordamaktadır. Cinsiyete göre, sanal zorba/mağdur olma düzeyi incelendiğinde, erkeklerin kızlara oranla hem daha

çok sanal zorba hem de daha çok sanal mağdur oldukları tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasındaki farkın incelendiği analiz sonuçlarına göre, sınıf düzeyi ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar kelimeler: Psikolojik belirtiler, sanal zorba, sanal mağdur

ABSTRACT

PRESUMPTION OF THE SECONDORY SCHOOL PUPİL'S CYBERBULLYİNG/CYBERVİCTİMİZATION LEVELS TERMS OF PSYCHOLOGİCAL SYMPTOMS

Batmaz, Metin

Master's Thesis, Insitute of Educational Sciences,

Department of Educational Sciences,

Psychological Counseling and Guidance Science,

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Tuncay AYAS

December, 2012 XIV+103 pages

The aim of this study is to analyse cyberbullying/cybervictimization, is spreading day by day as a universal problem in our age currently, in terms of psychological symptoms. This research was carried on according to relational scanning model is a kind of general scanning model. Dependent variables of the research are cyberbullying/cybervictimization and independent variables of the research are psychological symptoms, gender and level of class. The field of research is in Istanbul, Izmit and Sakarya city. The sample survey of research was implemented on four school schools. For two school in Istanbul, for one school in Izmit and for one school in Sakarya. 407 secondary school students took part in this research. Of the participants 192 were female and 215 were were male. Short Symptom Inventory developed by Deregotis in 1992 and adapted to Turkey by Şahin and Durak in 1994 and Cyberbullying/Victim Scale (developed by Ayas and Horzum in 2010) were used in this research.

The regression analysis was done to analyse the relationship between the psychological symptom and cyberbullying/cybervictimization. t-test was used to indicate the differences between gender and cyberbullying/cybervictimization. On the other hand ANOVA test was used to indicate the differences between the level of class and cyberbullying/cybervictimization.

According to getting result from the research, there are positive, satandard level and meaningful relations between psychological saymptoms and cyberbullying/cybervictimization of males are higher than females.

Therefore, the results of analysis in this research shows that the cyberbullying/cybervictimization differentiated only in relation to gender and did not differentiate related to level of class.

Keywords: Psychological symptoms, cyberbullying, cybervictimization.

*Kasım 2009'da Aramızdan Ayrılan
Rahmetli Babam Ömer Batmaz'ın Anısına...*

İÇİNDEKİLER

Bildirim	IV
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	V
Önsöz.....	VI
Türkçe Özet	V
Abstract.....	IX
İthaf.....	XI
İçindekiler	XII
Tablolar Listesi	XIV
Bölüm I: Giriş	1
1.1 Problem Cümlesi.....	1
1.2 Alt Problemler.....	1
1.3 Araştırmanın Önemi.....	1
1.4 Varsayımlar	3
1.5 Sınırlılıklar	3
1.6 Tanımlar	3
1.7 Simgeler ve Kısaltmalar.....	4
Bölüm II: Kuramsal Çerçeve	5
2.1. Sanal Zorbalık	5
2.2. Sanal Zorbalığın Türleri.....	13
2.3. Sanal Zorbalık Araçları	16
2.4. Sanal Zorbalığın Nedenleri	20
2.5. Sanal Zorbalık ve Aile Özellikleri	29
2.6. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı.....	31
2.7. Sanal Zorbalık ve Cinsiyet.....	34
2.8. Sanal Zorbalık ve Yaş/Sınıf Düzeyi İlişkisi.....	38
2.9. Sanal Zorbaların Kişilik Özellikleri.....	40
2.10 Sanal Mağdurların Kişilik Özellikleri.....	43

2.11. Sanal Zorbalığın Etkileri	45
2.12. Psikolojik Belirtiler	53
2.12.1. Somatizasyon	53
2.12.2. Obsesif-Kompulsif	54
2.12.3. Kişilerarası Duyarlılık	56
2.12.4. Depresyon	56
2.12.5. Anksiyete	58
2.12.6. Öfke/Düşmanlık	60
2.12.7. Fobik Bozukluklar	61
2.12.8. Paranoid Düşünceler	63
2.12.9. Psicotizm	64
Bölüm III: Yöntem	65
3.1. Araştırma Modeli	65
3.2. Evren ve Örneklem	65
3.3. Veri Toplama Araçları	66
3.3.1. Kısa Semptom Envanteri	66
3.3.2. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği	67
3.4. Verilerin Toplanması	69
3.5. Verilerin Analizi	69
Bölüm IV: Bulgular	70
Bölüm V: Sonuç, Tartışma ve Öneriler	77
5.1 Sonuç ve Tartışma	77
5.2 Öneriler	84
Kaynakça	86
Ekler	99
Özgeçmiş ve İletişim Bilgisi	103

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin okullara ve cinsiyetlere göre dağılımı.....	66
Tablo 2. Sanal zorbanın yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları.....	70
Tablo 3. Sanal zorbaların cinsiyete göre t-testi sonuçları.....	72
Tablo 4. Sanal mağdurların cinsiyete göre t-testi sonuçları.....	73
Tablo 5. Sanal mağdurun yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları...	73
Tablo 6. Sanal mağdur olma durumu ile öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflar arasındaki ilişkiyi gösteren ANOVA tablosu.....	75
Tablo 7. Sanal zorba olma durumu ile öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflar arasındaki ilişkiyi gösteren ANOVA tablosu.....	76

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki problem, alt problemler, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar, tanımlar ile simgeler ve kısaltmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.1 PROBLEM CÜMLESİ

İlköğretim ikinci kademe 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık/mağduriyet düzeyleri ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki nasıldır?

1.2 ALT PROBLEMLER

1. Sınıf düzeyi ile sanal zorba olma arasındaki fark nasıldır?
2. Sınıf düzeyi ile sanal mağdur olma arasındaki fark nasıldır?
3. Cinsiyet ile sanal zorbalık arasındaki fark nasıldır?
4. Cinsiyet ile sanal mağdurluk arasındaki fark nasıldır?

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüzde insanların alışverişlerini, ödev ve işlerini, arkadaşlıklarını sanal âlem aracılığıyla gerçekleştirdikleri, kurum ve kuruluşların da ciddi anlamda teknolojik araçlardan yararlanarak işlerini yürüttükleri görülmektedir. İnternetin, işlerin çok daha hızlı yürütülmesinde zaman ve maddi açıdan yarar sağladığı görülmektedir. İnternetin ve teknolojik araçların günümüzde bu kadar işlevsel ve yaygın hale gelmesinde, bu araçlara duyulan yoğun bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu yoğun ihtiyaç ve kullanım şüphesiz çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. İnternetin biran için kesilmesi; bütün işlerin beklemeye alınması, ekonomik olarak kayıp yaşama, stres ve karmaşa anlamına gelmektedir. Ayrıca teknolojik araçlar üzerinden

yapılan en ufak bir yanlışlık, yine benzer sorunların yaşanmasına, bireyin kendisinin ya da yüzlerce insanın mağdur olmasına neden olabilmektedir.

İnternet ve teknolojik araçların günlük hayatımızda önemli bir yer edinmesi, bu araçlardan ciddi olarak olumsuz etkilenebileceğimiz anlamına da gelmektedir. Günümüzde insanların sosyal saygınlıklarını, sanal âlemdeki izlenimlere göre değerlendirdikleri görülmektedir. Özellikle gençler arasında bunu gözlemlemek çok daha yaygındır. Sanal âlemde kaç kişinin kendisini takip ettiği, kaç arkadaşının olduğu, kaç kişinin kendisi ya da paylaşımları hakkında değerlendirme yaptıkları önemsenen noktalar olarak değerlendirilebilir.

Teknolojinin çok çeşitli olumsuzluklarının olduğu görülmektedir. Bu olumsuz getirilerden belki de en önemlisi zorbalık içeren davranışların sanal ortama taşınmasıdır. Sanal zorbalık adı verilen bu durum bireylerin duygusal ve sosyal yaşamında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Basında yer alan haberler sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin intihara kadar varabilen çeşitli psikolojik sorunlar yaşadığını göstermektedir (Eroğlu, 2011).

Bilgisayar ve internet kullanımının hızlı artısına paralel olarak bilişim suçlarının da hızla artması, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyanın ve tabii ki Türkiye'nin karşısında da büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bilişim teknolojilerinde meydana gelen baş döndürücü gelişmelere paralel olarak bu alanla ilgili islenen suçlarda da aynı oranda artış meydana gelmiştir (Dijle ve Doğan, 2011). Sanal zorbalığın azaltılması, gençlerin sanal zorbalık kavramını tanımaları, başa çıkma becerilerini kazanmaları ve teknolojiyi daha sağlıklı kullanabilmeleri açısından sanal zorbalık konusunda yapılacak araştırmalar önem kazanmaktadır (Arıcak, Kınay ve Tanrıku, 2012). Sanal zorbalığın psikolojik etkilerinin neler olduğu hakkında mevcut araştırmalar yetersizdir (Dilmaç, 2009).

Sanal zorbalığın yurtdışında ve ülkemizde giderek yaygınlaştığı yapılan araştırmalardan ve basında yer alan haberlerden anlaşılmaktadır. Teknolojinin giderek yaygınlaşması ve yanıtmanın sanal ortamda çok daha rahatlıkla yapılabilmesi sanal zorbalığın yaygınlaşmasının önemli nedenlerinden olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalardan ülkemizde sanal zorbalıkla ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, araştırmaların çoğunun lise ve üniversite düzeyinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu araştırmanın ilköğretim ikinci

kademe düzeyindeki bireylerin sanal zorbalık/mağduriyet düzeyleri ile psikolojik belirtiler hakkında bilgi açığını kapatmaya katkı sağlayacağı, konuyla ilgili uzmanlar tarafından gerçekleştirilen önleme çalışmalarına ve ileride konu ile ilgili yapılacak olan araştırmalara da yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.4 VARSAYIMLAR

1. Veri toplama araçlarına verilen cevapların, var olan durumu ortaya koymayı sağlayacak nitelikte olduğu varsayılmıştır.
2. Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ve Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanan Kısa Semptom Envanteri bireylerin psikolojik belirtilerini ölçecek geçerlik ve güvenilirliğe sahiptir.
3. Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen Sanal Zorba/Kurban Ölçeği bireylerin sanal zorba/mağdur olma durumlarını ölçecek geçerlik ve güvenilirliğe sahiptir.

1.5 SINIRLILIKLAR

1. Araştırmanın verileri 2011-2012 Eğitim ve Öğretim Yılında İstanbul, İzmit ve Sakarya illerinde dört farklı ilköğretim okulunda okuyan 407 öğrenci ile sınırlıdır.
2. Bu araştırmada bireylerin sanal zorbalık/mağduriyet puanları Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği'nin ölçtüğü puanlarla sınırlıdır.
3. Bu araştırmada bireylerin psikolojik belirti puanları Kısa Semptom Envanteri'nin ölçtüğü puanlarla sınırlıdır.

1.6 TANIMLAR

Psikolojik belirti: Normal işleyişten sapan ve psikolojik bir bozukluğun göstergesi olarak değerlendirilen durumlara denir (Budak, 2000).

Sanal zorbalık: Bir birey veya grubun, bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanmasıdır (Belsey, 2008).

Sanal Mağdur: Sanal zorbanın zarar verici davranışlarına maruz kalan birey.

1.7 SİMGELER VE KISALTMALAR

KSE : Kısa Semptom Envanteri

SMS : Short Message Service

MMS : Multimedia Messaging Service

EMS : Enhanced Messaging Service

IM : İntant Messaging

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM II: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SANAL ZORBALIK

Saldırganlık, tarih boyunca en ilkel topluluklardan, en uygar toplumlara varıncaya kadar dünyanın çeşitli yerlerinde ve dönemlerinde karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte, bunun çağımızda daha da belirginleştiği, yaygınlaştığı ve şiddetli bir hâl aldığı görülmektedir. Saldırganlığın bir alt türü olan zorbalık, farklı yaklaşım şekillerinde tanımlanmaya çalışılmıştır (Gökler, 2009). Zorbalık, özellikle akran ilişkilerinde, genellikle okul ve çevresinde ortaya çıkan, hem zorba hem de mağdur konumundaki bireylere fiziksel ve psikolojik açıdan zarar veren, dünyada ve ülkemizde yaygın bir şekilde görülen, üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir problemdir (Çifçi, 2010).

Zorba davranışlar konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmacıların zorba davranışları farklı bakış açılarıyla tanımladıkları görülmektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). TDK (2005); “zorba” kavramını, *gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse*, olarak açıklamıştır. Zorbalık, bir tür saldırganlık olmakla birlikte, herhangi bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için sadece “saldırganlık” özelliği taşıması yeterli değildir (Gökler, 2009). Bir davranışın zorbalık olarak nitelik kazanması için,

- Taraflar arasında “*eşit olmayan güç dengesinin olması*”,
- “*Süreklilik*” özelliği taşıması ve
- “*bilerek yapılmış*” olması gerekmektedir (Olweus, 1999).

Zorbaca davranışlar; fiziksel temas, yüzünü farklı şekillere sokarak alay etme, çirkin jestler ve kelimeler kullanma, kasıtlı olarak grup dışında bırakma, dışlama ve benzeri şekillerde olabilir (Gökler, 2009). Besag (1995)’e göre zorbalık, kendisini savunamayacak bireylere karşı duyulan bir zarar verme isteğidir. Roland (1989) ise

zorbalığı, kendisini savunamayacak durumda olan kişiye karşı uzun süreli ve planlı bir biçimde fiziksel ya da psikolojik güç kullanılması durumu olarak tanımlamıştır. Furniss (2000)'e göre zorbalık, bir kişinin diğer bir bireyi incitmesine neden olan herhangi bir davranış biçimidir. Zorbalık bir dengesizliğe dayanan gücün kötüye kullanım şeklidir. Bu güç bir sistematik istismar olarak tanımlanabilir (Rigby, 2002).

Zorbalık, bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002). Zorbalık, yapıldığı kişiye yani mağdur ve zorba kişiye, fiziksel, sosyal, psikolojik ve akademik zarar veren istenmeyen bir davranıştır. Olumsuz eylemlere maruz kalan ve mağdur konumunda olan öğrenci, kendini savunmaktan âciz bir durumdadır (Gökler, 2009).

Araştırmalar zorbalığın dünyanın her yerinde çok yaygın olduğuna ilişkin bulgular ortaya koymaktadır (Gökler, 2009). Zorbalık alanında 1978 yılında ilk çalışmasını yapan Norveçli araştırmacı Dan Olweus, bu alanda günümüze kadar yapılan çalışmalara da öncülük etmiştir (Ayas ve Horzum, 2010). Türkiye'de zorbalıkla ilgili çalışmalar 2000'li yıllarda yapılmaya başlanmıştır.

İnternet ve online teknolojiler günümüz dünyasının en popüler iletişim araçları olarak günlük yaşamın vazgeçilmezleri arasındaki yerini almıştır. Bu teknolojik araçlar özellikle gençler ve üniversite öğrencileri arasında daha da yaygın olarak kullanılmaktadır (Arıcak, 2009). Bilgisayar teknolojilerinde hızlı gelişmeler neticesinde bilgisayar, bilgisayarlı sistemler ve internet hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Her geçen gün bilgisayarlar ve bilgisayarlı sistemlerin depoladığı ve işlediği veriler baş döndürücü bir şekilde artış göstermektedir. İnsanlar iletişimi, alışverişi, birbirleri ile görüşmelerini, duygularını paylaşmayı, arkadaşlıkları, dostlukları bilgisayarlar ve internet aracılığı ile gerçekleştirmektedirler (Dijle, ve Doğan, 2011). Sanal ortam, fiziksel unsurların bulunmadığı yeni bir dünyadır. Tıpkı rüyada olduğu gibi, mekânın ve fiziğin yasalarının aşıldığı, kişinin bir tıklamayla kendisini bir rüyaya ışınlayabildiği bir boyutu temsil eder (Sayar, 2002). Dünya gittikçe küreselleşmektedir ancak sanal dünya küreselleşmede gerçek dünyadan çok daha öndedir (Dijle ve Doğan, 2011).

İnternet ve cep telefonu teknolojisindeki hızlı ilerleme gençler için sonsuz yeni bir alan yaratmıştır. Günümüzde gençler için bilgisayar, internet, cep telefonu ve diğer

teknolojik araçlar yaşamlarının bir parçası olmuştur. Öyle ki yeni arkadaşlar edinme ve sürdürme, toplumsal ve sosyal ilişkileri ve normları oluşturma bu teknolojik araçlarla meydana gelmektedir (Yaman, Eroğlu, Peker, 2011). Gençler, internet ve diğer teknolojiler aracılığıyla, e-posta gönderebilir, kendi web sitelerini oluşturabilir, bloglara samimi kişisel haberler gönderebilir, cep telefonu üzerinden metin mesajları ve görüntüleri gönderebilir, sohbet (anlık iletileri) aracılığıyla birbirleriyle iletişim sağlayabilir, sohbet odalarında sohbet edebilir, forumlarda görüş/karar belirtebilir ve gençlik sitelerinde yeni arkadaşlar arayabilirler (Willard, 2007). Bununla birlikte her teknolojik gelişmede yaşandığı gibi görünen yararların yanı sıra teknolojinin kötüye kullanılmasından kaynaklanan sorunlar da ortaya çıkmaktadır (Arıcak, 2009).

Günümüz ihtiyaçları doğrultusunda bilgisayar, cep telefonu kullanımının ve internet ulaşımının çok hızlı bir şekilde yaygınlaştığı görülmektedir. İnternetin yaygın bir ihtiyaç haline gelmesi nedeniyle sadece bilgisayardan değil, cep telefonu vb. diğer teknolojik araçlardan da internete erişim olanakları arttırılmıştır. İnternet World Stats (2012), Aralık 2011’de güncellenmiş verilere dayalı olarak bazı ülkelerin nüfusa göre internet kullanımı, İzlanda %97, Lüksemburg %92, İsveç %92, Hollanda %89, Danimarka %89, Finlandiya %88, Japonya %80, Fransa %77, Polonya %62, İtalya %58, Macaristan % 65, Makedonya %51, Ermenistan %47, Türkiye %44, Çin %38, Romanya %39, Pakistan %15 ve Hindistan %10 olarak açıklanmıştır. Dünya’nın bölgeler bazında internet kullanım oranı; Kuzey Amerika %78,6, Okyanusya/Avustralya %67,5, Avrupa %61,3, Latin Amerika %39,5, Orta Doğu %35,6, Asya %26,2 ve Afrika %13,5 olarak belirtilmiştir. Ayrıca dünya nüfusunun %32,7’sinin (yaklaşık olarak 2.280.000.000 kişi) internet kullanıcısı olduğu bildirilmiştir. Forrester Research 2017 yılında dünya için % 50 internet yaygınlığı ve 3.500 milyon internet kullanıcısı olacağını tahmin ediyor (İnternet Stats Today, 2012). 2012 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye genelinde hanelerin %47,2’si evden internete erişim imkânına sahiptir. 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla %48,7 ve %47,4’tür (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2012).

The Mobile Life (2006), İngiltere’de 10 yaşındaki bireylerin %52’sinin, 12 yaşındaki bireylerin ise %91’inin kişisel bir cep telefonuna sahip olduğunu belirtmiştir (Smith ve diğerleri, 2008). Willard (2007), yaşları 12 ile 17 arasında değişen gençlerin

%22'sinin kişisel web sitesine sahip olduklarını belirtmiştir. Kanada'da 4 ile 11. sınıf öğrencilerin %94'ü evde internet erişimine sahiptir ve bunların %50'si kendi kişisel bilgisayarından internete bağlanabilmektedir. Japonya'da üniversite öğrencilerinin %95'i internet erişimine sahiptir. (Media Awareness Network'dan akt. Aoyama ve Talbert, 2010). Burnukara (2009), ergenlerin % 89'unun kendisine ait cep telefonunun, % 78,4'ünün kendisine ait bir bilgisayarının olduğunu ve % 97.52'sinin de internet kullanıcısı olduğunu ifade etmiştir.

Türkiye'de internet kullanımı ve cep telefonuna sahip olmaya yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde oranların hiç de küçümsenmeyecek oranlarda olduğu görülmektedir. Erdur-Baker (2010), lise öğrencilerinin %24'ünün interneti her gün, %33,7'sinin haftada en az iki kez, %33,7'sinin ayda bir ya da iki kez kullandıklarını belirtmiştir. Bayar (2010)'ın yaptığı araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 79,8'inin kendine ait bir cep telefonu, % 72,2'sinin kendine ait bir bilgisayarının olduğunu, ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin % 91,6'sının internet kullanıcısı olduğunu tespit etmiştir. Korkmaz (2010)'ın 825 öğrenci ile yaptığı araştırmaya göre, öğrencilerin % 93,6'sı internet kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. Yine Soydaş (2011)'ın 750 lise öğrencisi üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 79,3'ünün kendine ait bir cep telefonunun, % 70,9'unun kendine ait bir bilgisayarının olduğu, ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin % 97,7'sinin internet kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir.

Genel durum değerlendirildiğinde, ilköğretim ve lise çağındaki her 10 ergenden 9'unun internet kullanıcısı olduğu söylenebilir (Soydaş, 2011). Bu teknolojiler amacı dışında ve gereğinden fazla kullanıldığında, özellikle çocukların ve gençlerin gelişimleri üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olabilmektedirler. Bu olumsuz etkilerin tespit edilmesi, engellenmesi ve ortadan kaldırılması çocuklar ve gençler açısından olduğu kadar toplum sağlığı açısından da büyük önem arz etmektedir (Şahin ve diğ., 2010).

Son zamanlarda teknoloji alanındaki gelişmeler ve teknolojinin gençler tarafından daha yaygın kullanılmaya başlanması, okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını teknolojiyi kullanarak gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır. Bu yönüyle okullarda öğrenciler arasında yaşanan zorbalık türleri arasında "sanal zorbalık" (cyber bullying) adı verilen yeni bir zorbalık türü gözlenmektedir (Ayas ve Horzum, 2010).

Sanal zorbalık, uluslararası literatürde genel olarak “*diğer kişilere zarar vermek amacıyla, bir birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içeren; kasten, tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar*” şeklinde tanımlanmaktadır (Arıcak, 2009). Juvoven ve Gross (2008)’a göre sanal zorbalık, internet veya diğer dijital iletişim cihazlarının, birine hakaret ya da tehdit etmek amacıyla kullanılmasıdır. Slonje ve Smith (2008), cep telefonu ve internet başta olmak üzere modern teknolojik cihazlarla gerçekleştirilen bir saldırganlık biçimi olarak tanımlamışlardır. Belsey (2007)’e göre sanal zorbalık, bir birey ya da grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kasıtlı ve sürekli olarak başkalarına zarar vermeye çalışmasıdır. Tokunaga (2010) sanal zorbalığı, herhangi bir birey ya da grup tarafından başkalarına zarar ya da rahatsızlık vermek amacıyla, düşmanca ve saldırganlık içeren mesajların, elektronik ya da dijital medya aracılığıyla tekrar tekrar iletilmesi olarak açıklamıştır. Smith ve diğerleri (2008), cep telefonu ve internetin kullanılarak zorbalık yapılmasını, sanal zorbalık olarak açıklamaktadır. Willard (2005) ise sanal zorbalığın mağdurlara zarar vermek için internet veya diğer dijital ortamlar veya dijital materyallerin kullanılması olduğunu ifade etmektedir. Hinduja ve Patchin (2009)’e göre sanal zorbalık, bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların, ısrarlı ve tekrar edici biçimde başka bireylere zarar vermek amacıyla kullanılması durumudur. Lacey (2007)’e göre sanal zorbalık, elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sosyal saldırganlığın bir biçimidir. Hanewald (2008)’e göre sanal zorbalık; elektronik ortamda, herhangi bir zamanda gerçekleştirilebilen, ağ bağlantısı olan herkese ulaşılabilen, psikolojik ve duygusal hasara neden olan ve sıklığı giderek artan bir zorbalık türüdür. Arıcak (2011); sanal zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak açıklamaktadır.

Sanal zorbalık, son zamanlarda zorbalık ve tacizin yeni bir formu olarak karşımıza çıkmıştır (Slonje ve Smith, 2008). Sanal zorbalık fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalık türlerine benzemektedir. Tek fark internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleşebildiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır (Erdur-Barker ve Kavşut, 2007). Elektronik iletişim olanaklarını kullanarak bir kişiye ait şifreleri (kredi kartı numarası ve şifresi, anlık ileti hesabı, şifresi, internet sayfalarına üyelik şifreleri gibi) ele geçirmek ve kullanmak, kişisel

bilgilerini öğrenip yayımlamak, bir kişi ya da grup hakkında iftira atmak ve söylenti çıkarmak, kişi ya da kişilere hakaret etmek, taciz ve takip etmek, rızası olmadan bir kişinin fotoğraflarını veya görüntülerini sanal ortamda paylaşmak gibi davranışlar sanal zorbalığa örnek olarak gösterilebilir (Çifçi, 2010). Dünyada yaşanan sanal zorbalık olaylarına ilişkin birçok haber yapılmaktadır. Sanal zorbalığın yaygınlığını ele alan çalışmaların ve sanal zorbalık sonucu yaşanan mağduriyetlerin sayısı her geçen yıl artmaktadır (Dilmaç, 2009).

Sanal zorbalıkta, zorbanın geniş bir kitleye ulaşma imkânının bulunması ve istediği zaman mağduru rahatsız edebilmesi, sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan daha tehlikeli bir hâle getirmektedir. Ayrıca mağdurun, kendi yatak odasında dahi sanal zorbalığa maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalması; mağdurun, kendisi için en güvenli ortam olan evinde de güvende olmadığını göstermektedir (Yaman, Eroğlu, Peker, 2011).

Sanal zorbalıkla ilgili çalışmaların Türkiye’de 2007 yılından sonra yapılmaya başlandığı görülmektedir. Son yıllarda araştırılmaya başlanmış bir konu olmasına rağmen teknolojik gelişmelerin hızla artmasıyla birlikte ilerleyen yıllarda geleneksel zorbalık kadar önemli bir sorun hâline gelebilir (Ayas ve Horzum, 2012). Sanal zorbalığın, öğrenciler arasında giderek yaygınlaşma eğilimine girdiği ve önemli bir sosyal soruna dönüştüğü söylenebilir (Özdemir ve Akar, 2011). Sanal ortamda meydana gelen zorbalık türünden davranışlar eğitim bilimcilerin, psikologların, psikolojik danışmanların ve psikiyatristlerin üzerinde durduğu bir konu olmasının yanında hukuk çalışanları, bilişim teknolojileri uzmanlarının da dâhil olduğu farklı disiplinleri ilgilendiren ve onları araştırmaya yönelten bir konu hâline gelmiştir (Soydaş, 2011).

Sanal zorbalık ve geleneksel zorbalık, zorbalık davranışının gerçekleştirildiği ortamlar, gerçekleştirilme sıklıkları, gerçekleştirildikleri zaman dilimleri, zorbalık davranışına şahit olan kişilerin özellikleri, mağdurlar üzerinde yol açtıkları etkiler, zorbalık ve mağdurların özellikleri gibi unsurlar açısından birbirleri ile çeşitli farklılıklar göstermektedir (Çifçi, 2010). Sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli özellik, olumsuz davranışların çevrimiçi olmasıdır (Belsey, 2008) Sanal zorbalığın en önemli yönlerinden birisini sanal zorbanın kimliğini rahatça gizleyebilmesi oluşturmaktadır (Sarak, 2012). Smith ve Slonje (2008), geleneksel

zorbalık ile sanal zorbalık arasındaki farklılıkları üç farklı nitelikle açıklamışlardır. Bu farklı nitelikler:

1. **Gerçekleştirilme yolları** ile farklılıklar göstermektedir. Geleneksel zorbalıkta, mağdur öğrenci okuldan eve gittikten sonra ertesi güne kadar zorbalıktan uzak kalmış olur. Sanal zorbalıkta ise mağdur, zorbaların olduğu her yerden mesaj ya da e-mail alabilir.
2. İkinci olarak **potansiyel seyirci/tanık genişliği** yönünden farklılık göstermektedir. Sanal zorbalıkta, geleneksel zorbalığın küçük seyirci grubuna kıyasla çok daha geniş kitlelere ulaşabilir. Örneğin; birini utandırmak niyeti ile bir resim ya da klip internette yayınlanabilir. Bu durumda internette bu durumu izleyen seyirci kitlesi çok geniş olabilmektedir.
3. Başka bir farklılık, sanal zorbalıkta, **zorbalık yapanların görünmezliği**dir. Sanal zorbalık, yüz yüze olan bir deneyim değildir. Bundan dolayı, geleneksel zorbalık ile karşılaştırıldığında, sanal zorbanın ve onun eylemlerinin nedenlerinden habersiz olunabilir.

Shariff'e (2005) göre sanal zorbalığın üç özelliği vardır. İlki; zorba tarafından bakıldığında zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belli olmamasıdır. Bu durum mağduru daha çok travmatize etmektedir. İkinci özellik yapılan zorbalığa sayısız kişinin seyirci olabilmesi yani bundan haberdar olabilmesidir. Üçüncü özellik ise cinsel tacizdir.

Bu görüşlerden yola çıkarak bir eylemin sanal zorbalık olarak adlandırılabilmesi için taşınması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- a) **Zarar verme amacı** taşınmalı ve **kasıtlı** biçimde gerçekleşmelidir,
- b) **Tekrarlayıcı** olmalıdır,
- c) Sanal zorba ile mağdur arasında teknoloji kullanma becerisine dayalı bir **güç dengesizliği** bulunmalıdır (Eroğlu, 2011).

Araştırmalar değerlendirildiğinde birçok araştırmacının özellikle vurguladığı ve sanal zorbalığın belirginleşmiş bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki, sanal zorbalıkta, zorbaların **kimliklerini rahatça gizleyebilme**lerinden dolayı sanal zorbalar cezalandırılmaktan korkmamaktadırlar (Belsey, 2008). Bu da sanal zorbalığın daha rahat ve daha sıklıkla yapılabilmesine olanak vermektedir. İkinci olarak, sanal

zorbalığın olabilmesi için **tekrarlanabilirlik özelliği** aransa da bir kere yapılabilecek zarar verici bir eylem de sanal zorbalık için yeterli olabilir. Burada eylemin sanal mağdur üzerinde bıraktığı etki esas alınabilir. Willard (2007), sanal zorbalığa yol açan mesajların bir kere bile gönderilmesi durumunda bunların farklı kişilerce, çeşitli zamanlarda ve yerlerde tekrar tekrar görülebileceğini ve etkisini hiç yitirmeden sürdüreceğini belirtmektedir (Yaman, Eroğlu, Peker, 2011). Sanal alanda meydana gelen zorbalık, kayıt altına alınabilme özelliği olduğu için, etkileri yıllarca sürebilmektedir (Li, 2008). Bu durum kişinin aynı kişi tarafından olmasa da aynı durumdan ötürü, birden çok ve sık sık sanal zorbalığa maruz kalmasının önünü açmaktadır. Kayıt altına alınan sanal zorbalık malzemesi, farklı farklı kişiler tarafından tekrar tekrar yayınlanabilmekte ve özellikle paylaşılan bir video ya da fotoğraf ise çok geniş bir kitlenin paylaşım ve yorumlarına açık hâle gelebilmektedir. Üçüncü nitelik, geleneksel zorbalığa göre sanal ortamlarda denetimin daha az olmasından dolayı sanal zorbanın daha **rahat davranabilmesidir** (Hinduja ve Patchin, 2009). Sayar (2002), sanal âlemde kişilerin çok rahat kendilerini bir başka âlemde hissedebildiklerini ve farklı kişiliklere bürünebildiklerini bildirmiştir. Bu, farklı kişiliğe bürünebilme ve sorumluluğun bedelini ödemeyeceği inancı, bireylerin sanal âlemde rahat davranmalarına fırsat vermektedir. Dördüncü olarak, **mekân ve zaman sınırlarının güçlü olmasıdır**. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermek isteyen kişiler kısa bir süre içinde çok sayıda kişiye ulaşabilirler. Bu durum birçok insanın sanal zorbalığa maruz kalma açısından risk altında olduğunu göstermektedir (Yaman ve Peker, 2012) . Strom ve Strom (2004)'a göre, kısa zamanda sınırsız sayıda bireye ulaşabilme olanağının bulunması, sanal zorbalık davranışının mağdur üzerinde bıraktığı etkinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca sanal zorbanın istediği zaman ve yerde, mağdura ulaşabilme olanağı, mağduru her an sanal zorbalığa maruz bırakma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Beşinci olarak, sanal ortamda meydana gelen zorbalık türünden davranışları uygulayan zorbaların mağdurlardan fiziksel anlamda üstün olması gerekmekte, ancak kimi zaman **bilgisayar kullanma becerileri** açısından sanal zorbalıkta bulunan kişiler daha üstün olabilmektedir (Soydaş, 2011).

2.2. SANAL ZORBALIĞIN TÜRLERİ

Teknolojik araçları kullanarak farklı biçimlerde sanal zorbalık meydana gelmektedir. Willard (2007), sekiz farklı sanal zorbalık türü olduğunu belirtmiştir. Bunlar:

- **Online Kavga (Flaming):** Kızgın ve kaba bir dil kullanarak, çevrimiçi elektronik mesajlar gönderme,
- **Taciz (Harassment):** Defalarca kötü, manalı ve hakaret içerikli mesaj gönderme,
- **İftira (Denigration):** Bir kişi hakkında, itibarını ya da arkadaşlığını tehlikeye düşürecek şekilde söylenti çıkarma,
- **Kişileşme (Impersonation):** Bir başkası gibi davranarak, kişiyi tehlikeye ve zarara sevk etmek ya da dostluk ve itibarına zarar verecek malzeme göndermek,
- **Ortaya Çıkartma (Outing):** Birinin sırlarını ya da utanç verici bilgi veya fotoğraflarını online olarak paylaşma,
- **Kandırma (Trickery):** Biriyle gizli konuşma yaptıktan sonra bilgilerini online ortamda paylaşma,
- **Dışlama (Exclusion):** Birini kasıtlı ve acımasızca online gruptan dışlama,
- **Sanal taciz (Cyberstalking),** tehdit veya korkutmak amaçlı, tekrarlayan biçimde yoğun taciz ve iftira etme şeklinde olmak üzere sekiz farklı türde gerçekleştirilmektedir.

Yasukawa (2008), sanal zorbalığı dört farklı kategoride ele almıştır. Bunlar:

- Aldatma e-postalar (Deception emails), bir kişinin e-posta adresini kullanarak mesajlar gönderilir,
- E-posta/metin zinciri (Chain emails/texts), alıcıya bir sürü e-posta ya da mesaj gönderilir,
- Yalancı/aldatmaca profil (Masqueraded profile on SNS-sosyal ağ siteleri-), bir sanal zorba bir kişinin adına hesap oluşturarak bu kişiyi bir seks bağımlısı ya da bir hırsız gibi gösterir,
- Resmi olmayan okul web sitesi (Unofficial School Web-sites), şifre ya da kimlik no istemeyen, öğrenci ve mezunların olduğu, birisi hakkında olumsuz

açıklama ve söylentilerin olduğu gayri resmi web siteleridir (Akt. Aoyama, 2010).

Walker (2010)'a göre, sanal zorbalık beş farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; sanal kavga, zarar verme, iftira, başka bir kimliğe bürünme, başkasına ait bilgileri izinsiz kullanmak olarak yapılmaktadır.

Sanal zorbalığın şifre kırmayı, bloglarda bireyi aşağılayıcı tartışma konuları oluşturmayı, birisi hakkında küçük düşürücü bilgilerin ve resimlerin yayımlandığı web siteleri oluşturmayı, elektronik posta veya cep telefonu aracılığıyla tehdit içerikli SMS'ler göndermeyi, virüs içerikli iletiler göndermeyi ve herhangi birisiyle başka bir kimliğe bürünerek iletişim kurmayı içerdiği söylenebilir (Eroğlu, 2011).

Vandebosch ve Van Cleemput (2009), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sıklıkla gösterilen sanal zorbalık davranışlarını; hakaret, tehdit, kandırma, dedikodu yayma ve kişisel sayfalardan kişilerin şifrelerini değiştirme olarak belirtmişlerdir. Çetinkaya (2010), 6, 7, ve 8. sınıflardan oluşan bir katılımcı gruba: *“Bir başkasının e-posta hesabının şifresini ele geçirerek erişimini engellediniz mi?”* ifadesine, katılımcıların %13'ü nün evet dediğini ve erkeklerin bu davranışı çok daha fazla yaptıklarını bildirmiştir.

Chat odasından birisini atma ve chat odasında hakaret en yaygın sanal zorbalık türlerinden olduğu görülmektedir. Bu türleri web-cam kullanarak ve SMS aracılığı ile başkalarına zarar verme ve e-posta şifrelerini ele geçirerek başkalarının mesajlarına ulaşma ya da hesap sahiplerinin girişlerini engelleme izlemektedir. Bu bulgular gençlerin bilgisayar kullanımı konusunda usta olduklarını göstermekte ve internet üzerinden özel yaşama müdahale ya da hırsızlık olarak kabul edilebilecek davranımların en sık rastlanan sanal zorbalık türleri olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca alan yazınında sıkça rastlanan başkalarının fake (fotomontaj) fotoğraflarını kullanarak mağdura ilişkin web sayfaları hazırlayarak ya da internet yolu ile dedikodu yayma ve MSN/SMS yolu ile paylaşılan sırları başkalarına yaymanın ülkemiz gençleri arasında daha az yaygın olduğu gözlenmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Şahin ve diğ. (2010) yaptıkları araştırmada, en çok sergilenen sanal zorba davranış erkeklerde ve kızlarda, özel numara ile rahatsız etme davranışı olarak belirtmişlerdir. En çok maruz kalınan sanal zorba davranış türü ise erkeklerde, e-posta aracılığı ile

birisinden hakaret/cinsel içerikli/tehdit içeren mesajlar alma, kızlarda ise özel numaradan rahatsız edilme olarak belirtilmiştir. Bunun dışında erkeklerde en çok işaretlenen ikinci davranış “Online oyunlarda hakaret/cinsel içerikli/tehdit içeren konuşmalar yapma” olarak belirlenirken kızlarda “Chat odasında hakaret/cinsel içerikli/tehdit içeren konuşmalar yapma” olarak tespit edilmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007)’un yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, maruz kalınan sanal zorbalık türleri arasında, web-cam aracılığı ile yapılan görüşmeleri fark ettirmeden başkalarına izletme en sık olarak yapılmaktadır. Bunu, internet isimlerinin çalınarak başkalarına mesajlar gönderilmesi, chat odasında hakarete maruz kalma, chat odasından atılma takip etmektedir.

Arıca ve diğerleri (2008), ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile yaptıkları araştırmaya dayalı olarak sanal âlemde en çok; yüz yüze söylenemeyecek sözleri çevrimiçi ortamlarda söylemek, başka bir kimliğe bürünmek, yanlış bilgiler aktarma, virüslü e-posta yollamak ve başkalarının fotoğraflarını izinsiz paylaşma davranışları olarak tespit etmişlerdir.

Çetinkaya (2010)’nın 648 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinden oluşan araştırma sonuçlarına göre yapılan bazı sanal zorbalık türleri ve yaygınlıkları;

- E-posta hesabının şifresi ele geçirilerek erişimi engelleme % 17,6,
- E-posta hesabının şifresi ele geçirilerek özel mesajlara ulaşma % 8,8,
- E-posta aracılığı ile tehdit mesajı gönderme %4,5,
- Nedensiz yere Messenger'a girişimin engellenmesi % 9,7,
- Bir forum yetkilisinin nedensiz yere üyeliği iptal etmesi % 8,2,
- Chat/sohbet odasından atılma %5,2
- Facebook, Myspace gibi arkadaşlık sitelerinde kötüyeyici/utandırıcı web sayfası veya gruplar oluşturulması % 3,9,
- SMS ile birisine tehdit edici mesajlar gönderme % 4,
- Kameralı cep telefonu ile izin almadan birisinin fotoğraflarını çekerek internet veya cep telefonu aracılığı ile diğer insanlarla paylaşma %2,5,
- İnternette kendini başka biri olarak tanıtmak % 25,2,
- İnternette kendisi ile ilgili yanlış bilgi verme % 28,2,
- Bir başkasının internet adını kullanarak başkalarına mesaj gönderme % 9,3,
- Web kamerası ile kişisel görüşme yaparken karşınızdakine fark ettirmeden başkalarına izlettirme % 5,6,
- Bir forum sitesinde yazılan yorum ve bilgilerle alay etme % 7,7,

- Bir forum sitesinde grup hâlinde ya da bireysel olarak birisini dışlama % 4,3 olarak rapor edilmiştir.

Genel olarak sanal zorbalığın, teknolojik araçların kullanılarak çok farklı şekillerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Teknolojik araçları kullanarak bir bireyin banka hesaplarını ele geçirerek hesap boşaltmak sanal zorbalık olarak kabul edildiği gibi, sanal âlemde bir yoruma/paylaşımaya yapılan aşağılayıcı ifadeler de sanal zorbalık olarak kabul görmektedir. Araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığın; gizli bilgi ya da belgelerin paylaşılması, rahatsız ya da tehdit edici mesajlar gönderme, telefonla arayarak kişilere rahatsızlık verme, sanal ortamda iftira etme, bir başkası gibi davranarak kişileri kandırma, sanal ortamda bireyleri dışlama, sohbet odalarından atma, yalancı profil ve web sayfaları oluşturarak profil/web sayfası sahibi gibi gözükken kişiye zarar verme ve itibarını zedeleme, sanal ortamda kişileri aşağılama, rahatsız edici e-postalar gönderme, virüs yollama, farklı bir kimliğe bürünerek kişileri kandırma, kişisel şifrelerin ele geçirilerek bireylerin hesaplarının herhangi bir amaçla kullanılması şeklinde gerçekleştirildiği söylenebilir.

2.3. SANAL ZORBALIK ARAÇLARI

Sanal ortamda zorbalık türünden davranışlar sergilenirken kullanılan materyaller (örn. utandırıcı fotoğraf ve/veya videolar) kişisel web siteleri, oluşturulan bloglar ve bağımsız web siteleri üzerinden gönderilebilmektedir. Sanal zorbalık mesajları; elektronik posta, tartışma grupları, sohbet odaları, anında mesajlaşma, haber grupları ve mobil olanaklar aracılığıyla mesaj veya dijital görüntü gönderilmesi yoluyla da iletilebilmektedir (Soydaş, 2011).

Belsey (2008)'e göre sanal zorbalık, internet siteleri, bloglar, tartışma grupları, sosyal ağ siteleri, sohbet odaları, anlık mesajlaşma, telefonlar, kısa mesaj ve e-posta yoluyla sanal ortamda gerçekleştirilmektedir.

Stys (2004), sanal zorbalığın çeşitli yöntemlerle gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bu yöntemler,

- **E-mail:** Esnekliği, kullanım kolaylığı ve gücü ile internet, en çok kullanılan eş zamanlı olmayan iletişim türüdür (Odabaşı ve ark., 2007). Çağımızın en

modern kolaylıklarından biri olarak düşünölen, elektronik postaların elektronik haberleşme ağları üzerinden nakli anlamına gelir. Bu e-postalar metin dosyaları, resimler, ses veya video içerikli olabilir. E-mail; kötü amaçlı, tehdit ve taciz mesajları içeren, birine zarar vermek amacıyla kullanılabilir (Stys, 2004).

- **Sohbet Odaları (Chat rooms):** Sohbet odaları, bireye diğeri bireylerle eş zamanlı iletişim kurabilme imkânı sağlamaktadır. Sohbetin yanı sıra kişiler birbirleriyle dosya alışverişinde bulunabilir, görüş ve fikirlerini bildirecekleri tartışmalara katılabilirler. Sohbet odalarında sözel, işitsel veya görüntülü sohbet yapılabilir (Sarak, 2012). Kullanıcılar, bir "kullanıcı adı" ile kendilerini temsil ederek sohbet odasına girebilir ve herhangi bir konu hakkında sohbet edebilirler (Webopedia, 2012). Sohbet odalarında gerçek kimlikle değil, kullanıcı adı ile sohbet edilmesi nedeniyle kullanıcılar çok rahat kimliğini gizleyebilir. Çoğu zaman kendi güvenlikleri nedeniyle kimliğini gizleyen kullanıcıların bazıları da, karşıdaki bireye taciz, tehdit, korkutmak maksatlı iletiler göndermektedirler. Stys (2004), sohbet odalarının özellikle bayanlar için sanal zorbalık tehdidi olduğunu bildirmiştir.

Mağduru cinsel açıdan taciz etmek isteyen kişiler, sohbet odalarında güvenilir bir arkadaş profili çizerek çocuğı ve ergeni kandırma çabası içine girebilir. Bu doğrultuda özellikle pedofililerin (çocuk sevicilerin) çocuk sohbet odalarına girerek önce çocukların güvenini kazandığı, daha sonra çocukları web cam aracılığıyla görüntülü sohbet yapmaya ikna ettiği, bu yolla çocukların çıplak görüntülerini edindiğı ve son olarak bu çıplak görüntüleri şantaj olarak kullanıp çocuğı dışarıda buluşmaya zorladığı ifade edilebilir (Eroğlu, 2011).

- **Anlık İleti/Mesajlaşma (IM):** Çeşitli siteler üzerinde aynı anda bir ya da birden çok kişi ile mesaj alışverişinde bulunmaktır. Örneğin MSN, yahoo, facebook gibi siteler üzerinden eş zamanlı mesajlaşma yapılabilir. Kişi uydurma profiller oluşturarak anlık mesajlaşma yoluyla tehdit ya da aşağılayıcı mesajlar gönderebilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008) ve o adı kullanan kişinin kim olduğundan asla emin olunamaz (Webopedia, 2012).
- **Metin Mesajları (Small Text Messages (SMS, EMS, ve MMS)):** İki cep telefonunun arasında, ya da bir bilgisayardan cep telefonuna gönderilen

mesajlardır. Bu mesajlar üç biçimde gönderilmektedir. İlki, Kısa Mesaj Servisi (SMS), uzunluğu 160 karaktere kadar varan metin mesajlarıdır. İkincisi, Gelişmiş Mesaj Servisi (EMS), metin mesajlarına benzer ama daha gelişmiş seçenekleri bulunmaktadır. Son olarak, Multimedya Mesaj Servisi (MMS), kullanıcıların metin, ses, görüntü ve videoların birleşiminden oluşan cep mesajlarının cep telefonu aracılığıyla göndermenize olanak sağlar (Webopedia, 2012). Çetinkaya (2010), SMS ile birisine incitici mesaj yollayanların, cinsiyete göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği ve erkeklerin, kızlara göre yaklaşık olarak beş kat daha fazla incitici mesaj gönderdikleri belirlenmiştir. Ayrıca cep telefonu ile izinsiz fotoğraf çekme vb. diğer zorbalık türleri de incelendiğinde cep telefonu ile yapılan sanal zorbalık davranışlarını uygulayanların daha çok erkek katılımcılar olduğu sonucuna varılmıştır.

- **Web Siteleri:** Web üzerindeki sayfa ve hizmet bütünüdür (Wikipedia, 2012). Genellikle bir ana sayfası olup metin, belgeler, dosyalar, resimler vb. içermektedir. Her web sitesi bir kişi, şirket ya da kuruluşa aittir ve bunlar tarafından yönetilir (Webopedia, 2012). Web siteleri yoluyla yapılan sanal zorbalığın en görülen şekli ‘lekeleyen web sitesi’ oluşturmaktır. Okulda fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalan bir öğrenci, kendisine zorbalık yapan kişi hakkında kötü niyetli web sitesi oluşturdu. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrenci, web sitesi kurulduktan birkaç ay sonra bundan haberi oldu ve son sene okulu bırakıp evde çalışmaya devam etti (Leishman, 2002). Web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilen sanal zorbalıkta, mağdurun çoğunlukla web sitesini kimin kurduğunu bilmediği görülmektedir (Eroğlu, 2011).
- **Bloglar/Web Günlüğü:** Web günlüğü, teknik bilgi gerektirmeden, kendi istedikleri şeyleri, kendi istedikleri şekilde yazan insanların oluşturabildikleri, günlüğe benzeyen web siteleridir (Sarak, 2012). Çocuklar ve gençler bu elektronik ortam aracılığıyla bir birey hakkındaki görüşlerini paylaşırlar (Stys, 2004). Bhat (2008), sanal zorbaların web günlüklerini, bireyleri veya grupları utandırmak, onlarla alay etmek veya onlara saldırmak amacıyla kullandıklarını belirtmiştir. Web günlüklerinde sadece yazan kişinin bariz duygularını göstermekle kalmıyor, mağdur kişi aynı zamanda paylaşılanlara ilgi duyanların fikirlerini açıklamasından dolayı, sanal zorbalığa maruz kalmaktadır (Stys, 2004).

- **Anket Siteleri (Voting/Polling Booths):** Anket, kişilerin belli konulardaki tutumlarını, düşünce ve duygularını, önerilerini saptamak üzere yazılı olarak hazırlanmış soru listeleridir (Wikipedia, 2012). Bazı siteler, anket ya da soru sorarak üyelerin oylamasına sunmaktadır. Stys (2004), sanal zorbalığın okulun en çirkini, en kilolu, en aptal şeklinde sorulardan oluşan anketleri oylamaya sunduklarını belirtmiştir. Belsey (2004)'e göre, bu sitelerde yayınlanan sert politika içeren anketlerin birçoğu web sitelerini oluşturanlar tarafından sunulmamaktadır ve anket sitelerinde bireyleri hedef alan oylamaların oluşturulması, bu tür sitelerin yeterince denetlenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006), Londra'da lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada sanal zorbalığı yedi farklı kategoride değerlendirmişlerdir. Bunlar; metin mesajı zorbalık, fotoğraf / video (cep telefonları aracılığıyla) zorbalık, telefon araması şeklinde zorbalık (cep telefonu aracılığıyla), e-posta yoluyla zorbalık, sohbet odası zorbalık, anlık mesajlaşma yoluyla zorbalık ve web siteleri aracılığı ile yapılan zorbalık şeklinde belirtilmiştir.

E-posta, cep telefonu, ipad, sohbet odaları, anlık mesajlaşma, web siteleri, blog sayfaları ve kişisel sosyal ağ sayfaları (MySpace, Twitter, Facebook); ve telefonla arama, kısa mesaj gönderme, resimli mesaj ve video klipler gönderme yollarıyla incitici, aşağılayıcı, yıkıcı mesajlar göndererek sanal zorbalık yapılmaktadır (Arıcak ve diğ. 2008; Smith ve diğ. 2008). Smith ve diğerleri (2006), resim/video yoluyla gerçekleştirilen sanal zorbalığın yüksek etki yarattığını, video/resim yoluyla yapılan sanal zorbalığın yaygın olduğunu, bireylerin özellikle video ya da resim kullandıklarını çünkü bu malzemelerin muhtemelen daha geniş bir kitleye ulaşacağını belirtmişlerdir. Araştırmaya göre telefonla arama ya da telefonla metin mesajı gönderme ikinci yaygın sanal zorbalık türüdür.

Sanal zorbalık davranışına maruz kalan öğrencilere hangi teknolojik kanallar kullanılarak sanal zorbalık yapıldığına bakıldığında %34,7'si msn ve sohbet odaları, %27,6'sı sosyal ağlar, %7,1'i cep telefonu, %8,5'i e-posta ve %20,5'i ise web sitesi ve forumlar kullanılarak sanal zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir (Ayas ve Horzum, 2012). Stys (2004)'in yaptığı araştırma sonuçlarına göre, anlık mesajlaşma ve e-posta en çok kullanılan sanal zorbalık araçları olarak tespit edilmiştir.

Özdemir ve Akar (2011) 336 lise öğrencisi ile gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarına göre, sanal zorbalık vakalarının en fazla yaşandığı sanal ortam, 'Facebook' olarak isimlendirilen sosyal paylaşım sitesidir. Katılımcıların 65'i 'Facebook'ta sanal zorbalığa maruz kaldıklarını ifade ederken 35 katılımcı 'Facebook'ta sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Katılımcıların 44'ü cep telefonundan kısa mesaj almak suretiyle ve yine 44'ü cep telefonundan aranarak sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Benzer şekilde katılımcıların 23'ü cep telefonundan mesaj göndererek, yine 23'ü cep telefonundan arayarak ve 22'si interaktif oyun sitelerinde mağdurlara, sanal zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcılar, sanal zorbalığa, en az 'Twitter'da maruz kaldıklarını ifade ederken sanal zorbalık yapanların 6'sı 'Myspace' isimli internet sitesinde sanal zorbalık yaptığını dile getirmiştir.

Araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığın gelişen teknolojik araçlarla beraber farklı materyallerle yapıldığı görülmektedir. Araştırmalarda en çok cep telefonu ve herhangi bir teknolojik cihazla internet üzerinden sanal zorbalığın yapıldığı üzerinde durulmuştur. Genel olarak sanal zorbalığın, e-posta, sohbet odaları, tartışma grupları, anlık mesajlaşma, bloglar, sosyal ağ siteleri (Myspace, Facebook vb.), web siteleri, anket siteleri, forumlar, telefonla arama ya da mesaj gönderme yollarıyla gerçekleştirildiği söylenebilir.

2.4. SANAL ZORBALIĞIN NEDENLERİ

Çağımızın getirdiği önemli getirilerden biri olan teknolojik gelişme ve paralelindeki teknolojik araçlar, çoğu zaman kişiye ve topluma zarar verebilen amaçlar için kullanılabilir. Dijle ve Doğan (2011)'nin 766 kişi ile yaptıkları araştırma sonucunda, katılımcıların %76'sının kişisel bir bilgisayara sahip olduğunu belirtmiştir. Bilgi toplumuna yön ve şekil veren enformasyon teknolojilerinin insanlığa sunmuş olduğu kolaylık ve faydalarının yanı sıra taşıdığı ciddi risk ve sıkıntılarının da olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Bu teknolojiler kontrol dışı kullanıldığında, özellikle çocukların ve gençlerin gelişimleri üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olabilmektedirler (Şahin ve diğ., 2010).

İnternet bizi, hayalî bir dinleyici kitlesi için “online” kişiliğimizi veya maskemizi cilâlamaya/parlatmaya teşvik eder. Sözlerimizin dünyanın dört bir tarafına ulaşabilen bir ağda yankılandığını düşündüğümüzde, ister istemez çok sayıda izleyiciyle bulduğumuz inancına kapılırız (Sayar, 2002) . İnternetin bu yönde insana ettiği etki, gerçeklerden uzaklaşmaya ve olağandışı davranmaya neden olabilmektedir.

Bilişim suçlarını işleyen insanların bir kısmı gerçek hayatta suç işlemekten çekinen insanlar olduğu hâlde bilişim teknolojileri söz konusu olduğunda çok rahat suç işleyebilmekte ve bundan rahatsızlık duymamaktadır. Bunun en önemli sebebi sanal âlemde kimliklerin kolaylıkla gizlenebilmesi, izlenmenin ve yakalanma ihtimalinin zor olmasıdır (Dijle, H., Doğan, N. 2011).

Zorbalık online ortamda diğer ortamlarda olduğu gibi artmaktadır (Şahin ve diğ., 2010). İletişim teknolojilerinin kullanımının hızla artması ve hayatın her alanına bir şekilde girmeye başlaması da bu iletişim araçlarının kullanılması yoluyla yapılacak olan zorbalık olaylarının da artış göstermesine sebep olabilecektir (Bayar, 2010). Sanal zorbalık olaylarının bilişim teknolojileri kullanılarak her yerde gerçekleştirilebilir olması, öğrencilerin arkadaşlarıyla etkileşim içinde buldukları ve birbirleriyle sorun yaşadıkları yerlerde sanal zorbalıkla karşılaşma riskini artırmaktadır (Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012) Bu suçu işleyenleri izlemek ve ortaya çıkarmak ise zor olmaktadır. Bu da, ileride bu suçlar ile daha çok karşılaşacağımız anlamına gelmektedir (Dijle ve Doğan, 2011).

Kandırmacalar, yarı-gerçekler, abartılar sanal alanda yaygındır. Onlara eşlik eden görsel ve işitsel ipuçları olmadığı ve kişi de anonim olduğu için (konuşma odalarında takma isimden geçilmez), sanal alan her türden “oynama”ya sahne olabilir, nasıl olsa kişinin bunun sonuçlarına katlanması gerekmeyecektir. Net üzerinde anonim olmadığımız, gerçek kimliğimizle bulunduğumuz durumlarda bile fiziksel mesafe ve az sosyal mevcudiyet kendimizi daha az ketlenmiş, daha az görülebilir, daha az süperego baskısı altında hissetmemize yol açar (Sayar, 2002). Kimliğin açığa çıkmıyor olması, gerçek yaşamda sorgulanabilecek özelliklerin kolaylıkla kılık değiştirebilmesi ve üzerine gidilememesi sanal zorbalığın bir diğer nedenini oluşturmaktadır (Tüzer, 2011). Sanal zorbalığın fiziksel bir güç kullanmayı gerektirmemesi ve kişinin kimliğini rahatça gizleyebilmesinin de sanal ortamda zorbalık yapmayı arttıracak faktörler arasında olduğu öne sürülmektedir (Bayar, 2010).

Zorbalık, erken yaşlarda öğrenciler arasında popüler olma, kendini kabul ettirme, sorun çözme ve empati kurma gibi becerilerden yoksun olma, devamlı kaygı yaşama, fiziksel ceza yöntemi kullanan ailelerden gelme gibi çok çeşitli nedenler ile tetiklenebilmektedir (Gökler, 2009). Dilmaç (2009)'a göre, ergenler gerçek hayatta bulamadıkları ilgiyi, sanal âlemde zorbalık yaparak elde edebilmektedir. Bu durum, ergenlerin zorbalık yaparak da olsa kendini kabullendirmeye, varlığını göstermeye çalıştığını göstermektedir. Sanal alanda kişisel web sayfaları hazırlayanlar “hayalî” bir topluluğun kendilerini ilgiyle izlediği düşüncesine kapılabilirler (Sayar, 2002). Aslında, gerçek hayatta iletişimde garip davranan biri için bir web sitesi üzerinden kendini ifade etmeye çalışması önemlidir (Aoyama, 2010).

Willard (2007), sanal zorbalığın ilişkilerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Buna göre bir ilişki/arkadaşlığın bitmesi, diğer kişinin karşı tarafa sanal zorbalık yapmaya başlamasına neden olmaktadır. Çoğu zaman gençlerin, ilişkilerle ilgili online kavga içinde oldukları görülmektedir. Strom ve Strom (2005)'a göre, kıskançlık sanal zorbalık için önemli bir nedendir. Hoff ve Mitchell (2009), ayrılma, kıskançlık, hoşgörüsüzlük ve çeteleşme vb. ilişki sorunları nedeniyle ergenlerin sanal zorbalık yaptıkları ya da sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişler. Willard (2007), sanal zorbalığın başkalarının din, ırk, fiziksel görünümüne karşı önyargı ve nefrete dayalı olarak yapıldığını, ayrıca cinsel yönelimden de kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Gey, lezbiyen, biseksüel, travesti ve transseksüel olarak kendilerini tanıtan bireylerin sanal zorbalığa hedef olması daha muhtemeldir. Ayrıca Willard (2007)'a göre, sanal zorbalığın diğer önemli nedeni, gençlerin “ne kadar kötü hissettikleri” ve “yaşadıkları” hakkında konuşacak kimseyi bulamamalarıdır. Gençler yaşadıklarını ve duygularını, gerçekten bunları önemseyen biriyle görüşeceğine inanarak online ortamda paylaşmaktadır. Ancak, paylaşılanlar bunları kötü amaçlı kullanacak ve olumsuz duyguları daha da arttıracak tehlikeli bir yabancıyla karşılaşmaya neden olabilir.

Sarak (2012), psikiyatrik destek alan öğrencilerin psikiyatrik destek almayan öğrencilere oranla daha çok sanal zorbalığa uğradıkları ve daha çok sanal zorbalık yaptıklarını tespit etmiştir. Psikiyatrik destek alanların günlük hayatta yaşadıkları problemleri ve sıkıntıları sanal ortama taşınmaları hem daha çok sanal zorbalığa uğramalarının hem de daha çok sanal zorbalık yapmalarının nedeni olarak görülebilir.

Düşmanca duygular ve psikotik belirtiler, sanal zorbalığı anlamlı olarak yordayan iki temel değişkendir. Aynı zamanda kişiler arası duyarlılık ve psikotik belirtiler sanal zorbalığa uğrama olasılığını arttırmaktadır (Arıca, 2009). Deryakulu ve Büyüköztürk (2010) tarafından sanal zorbalıkla ilgili Türkiye’de yapılmış olan 19 araştırma analiz edilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre, düşmanlık, psikotiklik ve saldırganlık, sanal zorbalığın yordayıcılarıdır.

Arıca (2009)’ın araştırma sonuçlarına göre, sanal zorbalığın bir diğer önemli nedeni, daha önceden sanal zorbalık yapmış olmak olarak rapor edilmiş ve bu durumun, gelecekte de bu tür eylemlerde bulunma olasılığını artırdığını ifade etmiştir. Dilmaç (2009) da, geçmiş sanal zorbalık davranışları ve sanal zorbalığa maruz kalmanın gelecekte sanal zorba olma ihtimalini artırdığını rapor etmiştir. Bu nedenle daha önce sanal zorbalık yapmış olmanın, gelecekte sanal zorbalık davranışına neden olduğu söylenebilir.

Yaman ve Peker (2012)’e göre, öğrencilerin sanal zorbalık yapma nedenleri daha çok arkadaş ortamı geliştirmek, can sıkıntısını gidermek ve kendisine yapılan yanlış bir tutum veya davranıştan ötürü intikam alma isteğidir. Aynı araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin kendini iyi hissetme, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve zamanı değerlendirme nedeniyle sanal zorbalık davranışlarını sürdürdükleri görülmüştür. Willard (2007) da; gençlerin, sanal zorbalığı başkalarını incitmek amaçlı eğlenceli bir oyun olarak düşündüklerini belirtmiştir. Öğrencilerin sanal zorbalık davranışları sürdürmeleri, bu tür davranışları stres atma, rahatlama, moralini düzeltme, güzel vakit geçirme, eğlenme, gülme, arkadaşlarına şaka yaparak kendini kabul ettirme, arkadaşlık ilişkilerinde güç kazanmak şeklinde düşünülebilir (Yaman ve Peker, 2012). Araştırmalar, sanal zorbalığın aynı zamanda eğlence amaçlı olarak da yapıldığını göstermektedir.

Akranlarla ilişkiler, zorbalığa maruz kalan ve maruz kalma potansiyelleri olan ergenler için de önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan araştırmalar ergenlerin güvenebileceği bir arkadaş çevresinin olmasının zorbalık ile etkili şekilde mücadele etmesinde yardımcı olduğunu (Williams ve Guerra, 2007) ve zorbalardan korunmasını sağladığını rapor etmektedir (Cowie, 2004). Arkadaş ilişkilerinin iki yönlü bir işlevinin olduğunu ve ergenleri bir taraftan zorbalığa maruz kalmaktan korunurken bir taraftan da zorbalık yapmaya teşvik edebildiği görülmektedir. Zorbalığa maruz kalma riski taşıyan ergenler, destekleyici, koruyucu akranları sayesinde bu

türden saldırılara maruz kalmaktan kurtulabilmekte, bunun aksine zorbaca davranışları akranları tarafından desteklenen ve pekiştirilen ergenler de zorbalık yapmaya devam edebilmektedir (Bayar, 2010).

Willard (2007), depresif gençlerin kendine zarar verme (örneğin, kesme, bayılma) ve intihar yöntemleri hakkında bilgi veren site ve etkileşim gruplarının gençleri bu tür aktivitelere teşvik ettiğini ve bu tür etkileşimlerin sanal zorbalık için risk faktörü olduğunu ifade etmiştir. Nefret oluşturan grup ya da çetelere girmek, riskli cinsel davranışlar göstermek, şiddet oyunları oynamak, internet bağımlılığı, kişisel bilgilerin paylaşılması sanal zorbalığa neden olan diğer önemli risk faktörleridir.

Hem fiziksel hem de sanal ortamda zorbalığa dahil olmayan ergenlerin okuldaki diğer öğrencilerin, arkadaş canlısı ve paylaşımcı olma gibi olumlu özelliklerini zorbalık uygulayan ergenlerden daha olumlu olarak değerlendirdikleri görülmüştür (Bayar, 2010). Williams ve Guerra (2007) da sanal zorbalığa dahil olmayan öğrencilerin, okullarını, adil, güvenilir ve kendilerine yakın algıladıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca, öğrencinin kendisini okula bağlı hissetmesinin ve okul iklimine uyumun sanal zorbalığa karışmayı önlediğini ifade etmiştir. Hinduja ve Patchin (2005), benlik saygısının düşük olması, aile sorunları, akademik sorunlar, okulda şiddet ve suça yönelik davranışlar ile sanal zorbalık arasında paralel bir bağlantı olduğunu belirtmişlerdir. Sanal zorbalığa karışmayanların okulu zorba ve zorba-mağdurlardan anlamlı olarak daha olumlu algıladığı görülmüştür (Bayar, 2010).

Sarak (2012)'a göre, akademik başarısızlık yaşayan öğrenciler, diğer bireylere gücünü kanıtlamak ve başarısızlık duygusundan kurtulabilmek için sanal zorbalık davranışı sergilemektedirler. Ayrıca, kardeş sayısının fazla olması, ebeveyn eğitim durumunun düşük olması ve psikiyatrik destek almış olmak ile sanal zorba olma arasında paralel ilişki olduğu tespit edilmiştir. Shariff (2008), yaptığı araştırma sonucunda, öğrencilerin % 71'inin okulda mutlu olsaydı başkalarına zorbalık davranışlarında daha az bulunacağını tespit etmiştir.

Sanal zorbalık olayları bilişim teknolojileri kullanılarak her yerde gerçekleştirilebilir olmasına rağmen öğrencilerin arkadaşlarıyla etkileşim içinde buldukları ve birbirleriyle sorun yaşadıkları yer olan okullarda gerçekleşme oranı daha yüksektir. Sanal zorbalık olayları okul dışında herhangi bir yerde gerçekleşse bile sanal zorbalığın en önemli kaynaklarından biri öğrencilerin okulda yaşadıkları olumsuz

yaşantılardır (Ayas ve Horzum, 2011). Slonje ve Smith (2008), sanal zorbalık yapanların, mağdurla aynı okuldan arkadaş olma oranını %57, sanal zorbanın, mağdurla farklı okuldan olma oranını ise %10 olarak belirtmiş, % 33 oranında ise sanal zorbanın kim olduğunun bilinmediğini rapor etmişlerdir. Okulda zorbalığa maruz kalan ergenlerin bir kısmının maruz kaldıkları zorbalığın intikamını sanal ortamda zorbalık yaparak aldığı görülmektedir. Willard (2007), sanal zorbanın okulun içinden olabileceğini, bazen okulda zorbalık mağduru olan öğrencinin sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Çünkü okulda zorbalık mağduru olan öğrenci, internet başında daha rahat zorba olabilmektedir.

Kişilerin sanal zorbalık yapmalarının bir diğer nedeni elektronik iletişim araçlarında insanların yüz yüze bir iletişim içerisinde bulunmamasıdır. Çevrimdışı ortamdaki yüz yüze ilişki insanların davranışları üzerindeki sosyal etkiyi arttırmakta, yalnızken ya da yüz yüze değilken insanlar, yüz yüze olduklarından daha farklı davranabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010). İnsanlar, gerçek yaşamda asla yapamayacakları bazı şeyleri internet ya da diğer teknolojileri kullanırken yapabilmektedir. Bunun nedeni, ‘ben seni görmüyorum’, ‘sen beni görmüyorsun’ ve ‘herkes yapıyor’ düşüncelerinden kaynaklanmaktadır (Willard, 2007). Görüş alanı dışında olan birisine saldırganlık göstermek kolaydır. Yüzlerdeki yaralanmış ve acılı ifadeyi görmeyiz, karşı saldırı konusunda kendimizi daha korunaklı ve emin hissederiz. Öfke, narsist, yaralanma ve reddedilme duyguları, e-posta iletişimlerinde sıklıkla görülebilir. Hattın diğer ucundaki kişi hakkında bilgi eksikliği ve görsel/işitsel ipucu yokluğu, o kişiye bazı nitelikler atfedilmesini kolaylaştırır. Sıkıntı verici duygular karşımızdaki insanın yüzüne bakmadığımızda daha kolay ve utanç duymaksızın ifade edilebilir (Sayar, 2002).

Lenhart (2007) tarafından yapılan araştırmada gençler, sanal zorbalığın tercih edilmesine yol açan nedenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Sanal ortamda tehditkâr ve aşağılayıcı materyalleri olabildiğince çok kişiye çabuk biçimde iletmenin mümkün olması,
- b) Bu tür materyallerin web sitelerinde veya sosyal paylaşım sitelerinde diğer bireylerin göreceği şekilde uzun süre paylaşılabilmesi,
- c) Dijital teknolojinin bu tür materyallerin kopyalanmasını ve kopyalanan materyallerin uzun süre saklanmasını mümkün kılması ve

d) Sanal zorbalıkta mağdurla yüz yüze iletişim kurulmamasının, sanal zorbanın davranışlarının sorumluluğunu almasını önlemesi (akt. Eroğlu, 2011).

Kowalski ve diğerleri (2008)'ne göre, sanal zorbalığın önemli nedenleri;

- Sanal zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurmaya çalışma,
- Saldırganca davranıştan haz alma,
- Arkadaşları arasında saygınlık kazanmaya çalışma,
- Bireyin saldırganlık içeren arzularını sanal ortamda davranış olarak ortaya çıkarma isteği,
- İntikam hissi,
- Sert ve soğukkanlı imajı verme isteği,
- Kimliğini gizleme imkânının bulunması ve yakalanma ihtimalinin zayıf olması,
- Sanal zorbalıkta mağdurla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun bulunmaması olarak açıklanmaktadır.

Sanal zorbalıkla ilgili araştırmalar incelendiğinde bu olaylara maruz kalanlar genellikle kendilerine zorbalık yapan kişileri tanımadıklarını ifade etmekte ve bu olayları başkalarına anlatmaya çekindikleri görülmektedir. Sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran önemli özelliklerinden biri; zorbanın kimliğini saklayarak zorbalık yapabilmesidir. Sanal zorbalar kimliklerini saklayarak bu davranışları gösterdikleri için mağdurlar bu davranışları yapanların kim olduğunu bilmemektedirler. Sanal zorbalığa maruz kalanlar, genellikle kendisine zorbalık yapanın kimliğini bilmediği için kendi çevresindeki arkadaşlarından, aile bireylerinden dahi şüphelenmeye başlayabilmektedir. Sanal zorbanın kimliği bilinmediği için bu tür zorbalık olaylarını önlemekte de sorun yaşanmaktadır (Ayas ve Horzum, 2012). Ayas ve Horzum (2012) yaptıkları araştırma sonucunda sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerden %43,1'inin kim tarafından kendilerine sanal zorbalık yapıldığını bilmediğini ve sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilere sanal zorbalığa maruz kaldığını kime söylediği sorulduğunda öğrencilerden %33,6'sı kimseye söylemediğini belirtmiştir (Ayas ve Horzum, 2012). Kişiler, davranışlarının doğrudan kendilerine atfedilemeyeceğini bildiklerinde, sosyal sınırlama ve kurallara daha az bağlı kalmaktadırlar (Sayar, 2002). Slonje ve Smith (2008), sanal mağdurların %50'sinin hiç kimseye

anlatmadığını, %35,7'sinin bir arkadaşına anlattığını, % 8,9'unun ebeveynine anlattığını, %5'inin de başka kişilere anlattığını tespit etmişlerdir. Arıçak (2009)'ın 695 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin yaklaşık yarısı internet üzerinden ya da cep telefonu ile daha önceden (en az bir kez) bir başkasıymiş gibi davrandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca İnternet ya da cep telefonu üzerinden kimliğini gizleme davranışı ile sanal zorbalık arasında da anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Kowalski ve Limber (2007) tarafından yapılan çalışmada sanal mağdurların ve sanal zorba/mağdurların % 48'inin, Li (2007)'ye göre % 41'i, Slonje ve Smith (2008)'e göre de mağdurların %33'ünün sanal zorbanın kim olduğunu bilmediği belirtilmiştir.

Willard (2007), gençlerin online ortamda olup bitenleri yetişkinlere söylemek istemediklerini ve bunun nedenleri olarak suçlanacağı ve cezalandırılacağından korkmaları, online faaliyetlerine ya da cep telefonlarına kısıtlama geleceğini düşünmeleri olarak belirtmiştir. Utanç veren bir durum mağdurun yardım istemesinin önündeki en büyük engeldir (Ayas ve Horzum, 2010). Sanal zorbaların kimliklerini gizlemeleri, mağdurların genellikle yaşananları daha da yayılmasından çekinmeleri nedeniyle başkalarına anlatmamaları sanal zorbalığın önemli nedenlerindedir.

Sanal zorbalık uygulama açısından, hem erkek hem kız ergenlerde internet kullanım sıklığı arttıkça sanal zorbalık uygulamasının arttığı görülmüştür (Soydaş, 2011). Ybarra (2004), günde iki ve üç saat internet kullanan kız ergenlerin internet tacizine hedef olma olasılığının günde bir saat internet kullanan kız ergenlerden 2-3 kat daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Willard (2007), internet bağımlılığını, internet kullanarak aşırı zaman harcama olarak ifade etmiş, internet bağımlılığının aşırı zaman kaybı nedeniyle, hayatın diğer alanlarında angaryaya neden olduğunu ve internet bağımlılığının sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumu için risk faktörü olduğunu ifade etmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007), internet, MSN, SMS, cep telefonu, forum siteleri ve sohbet odaları kullanımı ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasında pozitif yönde ilişki bulunduğunu tespit etmişler. Arıçak ve diğerleri (2008), internet kullanım sıklığı ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasında pozitif yönde ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Vandebosch ve Van Cleemput (2009), internet kullanım sıklığının önemli bir değişken olduğunu; internet kullanım sıklığı ile sanal zorba/mağdur olma arasında paralel ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Burnukara (2009), ergenlerin internet kullanma sıklıkları ile sanal

zorbalığa herhangi bir şekilde dâhil olmaları arasında ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Kavuk (2011), internet kullanım süresi 2-3 saat arası olan öğrencilerin sanal mağdur olma durumlarının, internet kullanım süresi en fazla 1 saat olan öğrencilere göre daha fazla olduğunu bildirmiştir. Dolayısı ile internet başında fazla zaman geçirme sanal zorbalık davranışlarının görülmesine neden olabilmektedir (Soydaş, 2011).

İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalara sahip bireyler sanal ortamda da sağlıklı sosyal ilişkiler kuramamaktadır. İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalara sahip bireylerin sanal ortamdaki ilişkilerinde kimliğini gizleyerek ya da başka birisi gibi davranarak iletişim kurma olanağına sahip olmaları, gerçek yaşamdaki sosyal ilişkilerinde olduğu gibi işlevsel davranamamasına, bir süre sonra sanal ilişkilerinde de çatışma yaşamasına yol açmaktadır. Böyle bir problemle karşılaştıklarında yaşadıkları çatışmayı nasıl çözeceklerini bilemeyen bu kişilerin sorunu karşı tarafa baskı uygulayarak bir diğer ifadeyle sanal zorbalık yaparak çözmeye çalıştıkları söylenebilir. Bu veriler, ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalara sahip bireylerin gerçek yaşamdaki sosyal ilişkilerinde doyum bulamadıkları ve diğer bireyler tarafından reddedildikleri için ilişki kurma ihtiyaçlarını sanal ortamda diğer bireyler üzerinde baskı kurarak gidermeye çalıştıkları şeklinde de yorumlanabilir. (Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2011). Kişilerarası ilişkilerde ketleyici tarzlara sahip bireylerin özellikleri göz önünde bulundurulacak olursa (karşısındaki insanlara sataşmayı seven, kolay öfkelenen vb.), bu kişilerin sahip oldukları bu özellikleri nedeniyle sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşamaları kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu durum ise, anlamlı ilişkiler arama çabası ile bireyleri daha çok internet kullanımına yönlendiriyor olabilir (Batıgün ve Hasta, 2010).

Teknolojinin gençler arasında fazla kullanılmasının bir sonucu olarak teknolojik araçları ustalıkla kullanarak diğer bireylerle alay etmenin gençlere akranları arasında saygınlık kazandıracakları ileri sürülebilir. Eskiden fiziksel bakımdan güçlü gençlere akranları tarafından hayranlıkla bakılırken şimdi teknolojiyi ustalıkla kullanabilenlere hayranlık duyulduğu gözlenmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmelerin, akran gruplarında egemen olan değerlerin değişmesine yol açmasının teknolojik yeterliği yüksek bireyleri ön plana çıkardığı ve gençlerin sanal zorbalık yaparak kendilerini kanıtlamaya çalışmasına neden olduğu ileri sürülebilir (Eroğlu, 2011).

Günümüzde sanal zorbalığın sadece çocuklar ve ergenler arasında yaşanan bir durum olmadığı, yapılan araştırmalardan, haberlerden, sanal ortamda görülen materyallerden ya da bizzat sanal zorbalığa maruz kalma sonucundan anlaşılmaktadır. Sanal zorbalığın, her ne kadar teknolojinin gelişmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirildiği görülse de, her bireyin sanal zorbalık davranışında bulunmaması, sanal zorbalık davranışlarında bulunmanın nedenlerinin önemsenmesini sağlamıştır. Sanal âlemde kimliğini gizleyebilme, yakalanma/tespit edilme ihtimalinin düşük olması, can sıkıntısı, stres atma, depresif kişilik yapısı, düşük benlik saygısı, kaygılı olma, başarısızlık duygusu, düşmanlık, intikam ve nefret gibi duyguların hâkim olması, baskıcı aile yapısı, ilgi çekme isteği, eğlenme, haz alma, kıskançlık, başkalarına baskı uygulama ve başkalarını kontrol etme isteği, suça yönelik kişilik yapısı, karşıdaki kişi hakkında yetersiz bilgi sahibi olma, çeteleşme, farklılıklara karşı önyargı ve hoşgörüsüzlük sanal zorbalığı yordayan önemli nedenler olarak belirtilmektedir.

2.5. SANAL ZORBALIK VE AİLE ÖZELLİKLERİ

Sanal zorbalığa neden oluşturabilecek etkenler arasında aile özelliklerinin de önemli olduğu şüphesiz söylenebilir. Araştırma sonuçları, arkadaş ortamı gibi aile ortamı ve tutumlarının da sanal zorbalığa neden olabildiğini göstermektedir. Yapılan araştırmalarda genellikle, kardeş sayısı, ebeveyn tutumları, ailenin sosyoekonomik düzeyi gibi değişkenler incelenmiştir.

Floyd (1985)'a göre, zorbalık sorununu birkaç "kötü çocuk" a bağlamak cazip görünse de, kız ve erkek çocukların her ikisi için zorbalık davranışlarının görülmesinde ailenin etkisi çok yüksektir. Birçok zorbanın, gerçekte evde mağdur olduğunu belirtmiştir. Gökler (2009), zorbaların genellikle saldırganlığın gücünü evlerinde öğrendiklerini ve fiziksel disiplin şekillerine maruz kalarak yetiştirildiklerini belirtmiştir.

Wang ve diğerlerinin (2009) Amerika'da yaptıkları araştırma sonuçlarına dayalı olarak ebeveyn desteği ile sanal zorbalık arasında ters anlamda bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle ebeveyn desteğinin, ailede bireye verilen değer ve gösterilen ilginin sanal zorbalığa dâhil olmayı engellediği söylenebilir.

Zorba çocukların ailelerinin daha tutarsız ve sert disiplin uygulamaları kullandıkları, daha çok otoriter ebeveynlik stiline sahip oldukları ve saldırgan davranışları daha çok, olumlu sosyal etkileşimleri ise daha az pekiştirdikleri ve zorbalığa hem hedef olan hem de bu tür davranışlar sergileyen çocukların evde daha fazla ihmal edildikleri ve daha tutarsız disiplin uygulamalarına maruz kaldıkları görülmektedir (Soydaş, 2011)

Eroğlu ve Peker (2011)'e göre, günlük yaşamda ailesi ile olan ilişkilerinden kaynaklanan doyumsuzluğu gidermek için ergenler internete girmektedir. Yaşadıkları sanal mağduriyet durumunu ailelerine bildirmeleri durumunda internete girişlerinin engelleneceğini düşündükleri için tek doyum kaynakları olan interneti kaybetmekten korkmakta ve sanal zorbalığı ailelerine bildirmekten ziyade sanal zorbalığa katlanmayı seçmektedirler. Rigby (1994), zorbalık yapan bireylerin genellikle fiziksel disiplin yöntemlerinin olduğu, reddeden ve nefretin olduğu ya da aşırı müsamahakâr ailelerden geldiklerini belirtmiştir.

Kavuk (2011), hiç kardeşi olmayan ergenlerin, kardeşi olan ergenlerle karşılaştırıldıklarında daha çok sanal zorbalık yaptıklarını tespit etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ayrıca, ailenin ekonomik geliri arttıkça, sanal mağdur olma paralel olarak artmaktadır. Sarak (2012)'a göre, kardeş sayısının fazla olması ve ebeveyn eğitiminin düşük olması, sanal zorbalığa neden olabilen aile özellikleridir.

Ebeveyn tutumlarının, sanal zorbalık nedenleri arasında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Smith (2004), aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun sanal zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırdığını belirtmiştir. Dilmaç ve Aydoğan (2010) da, yanlış ebeveyn tutumlarının sanal zararlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya göre, baskıcı ve otoriter ebeveyn tutumu, ergenler ve onların etkileşimlerine zarar verecek sanal zorbalığın meydana gelmesinde rol oynar.

Ebeveynlerin çocuk üzerindeki aşırı koruyucu tutumlarının çocukların zorbalığa hedef olmalarında önemli bir rol oynadığı, bu durumun ebeveynlerin kendilerine bağımlı çocuklar yetiştirmelerinden, onları sürekli dikkat ve destek aramaya teşvik etmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra aile içinde sürekli yanlış yapmasından endişe duyulan çocukların ailelerinin bakış açılarını diğer insanlara da genelledikleri ve ev dışında da sürekli yanlış yapma endişesi taşıdıkları; bu durumun da çocukların başkaları tarafından zarar görmelerini kolaylaştırdığı;

buna karşılık demokratik ebeveynlik stili ile yetiştirilen çocukların ise ev içinde kendilerini savunmaya fırsat tanındığı için zorbalığa daha az hedef oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda zorbaların çoğunlukla ilgisiz aile sistemi içinde yetiştikleri, belirgin şekilde ailelerine ilişkin düşük bağlılık örüntüsü gösterdikleri, ailelerini kendilerine uzak algıladıkları, ailelerindeki bireylerden daha az sıcaklık algıladıkları ve babalarını annelerinden daha güçlü algılama eğilimine sahip oldukları göze çarpmaktadır (Soydaş, 2011).

2.6. SANAL ZORBALIĞIN YAYGINLIĞI

Sanal zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde sanal zorbalığın okullarda yaygın bir sorun olduğu görülmektedir (Yaman ve Peker, 2012). İnternet ve cep telefonu gibi teknolojilerin kullanımıyla gerçekleşen sanal zorbalık olayları ile ilgili değişik ülkelerde yapılan çalışmalarda bu olayların okullarda hiç de küçümsenmeyecek oranlarda yaşanan bir sorun olduğu tespit edilmiştir (Ayas ve Horzum, 2012).

Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, sanal zorbalığın farklı oranlarda yaşandığı görülmektedir. Syts (2004) tarafından yapılan araştırmada sanal zorbalık yapma oranı % 34 olarak ifade edilmiştir. Kızların % 37'sinin, erkeklerin de % 28'inin sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Ybarra ve Mitchell (2004)'in yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, ergenlerin % 12'sinin sanal zorba, % 4'ünün sanal mağdur ve % 3'ünün de sanal zorba- mağdur olarak sanal zorbalığa dâhil olduğu bulunmuştur. Campbell (2005), Avustralya'da öğrencilerin %14'ünün sanal zorbalığa uğradığını, %11'inin sanal zorbalık yaptığını bildirmiştir. Patchin ve Hinduja (2006) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların % 11'inin sanal zorba, % 29'unun sanal mağdur olduğu ve % 47'sinin sanal zorbalığa tanık olduğu belirtilmiştir. Li (2006)'nin Kanada'da üç farklı ilköğretim okulunda 264 öğrenci ile yaptığı araştırma sonucunda, öğrencilerin yaklaşık %25'inin sanal zorbalık mağduru olduğunu, %17'sinin de sanal zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Yine Li (2007)'nin yaptığı araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların % 15'inin sanal zorba, % 25'inin sanal mağdur ve % 52'sinin sanal zorbalığa tanık olduğu rapor edilmiştir. Kowalski ve Limber (2007)'in yaptıkları araştırma sonucunda, ankete

katılan bireylerin, % 11'inin mağdur, % 4'ünün ise zorba, % 7'sinin zorba-mağdur olarak sanal ortamda zorbalık olaylarına dâhil oldukları görülmüştür.

Raskauskas ve Stoltz (2007), Amerika'da yaşları 13-18 arasında değişen 84 lise öğrencisine yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucuna göre geçen öğretim yılı boyunca, öğrencilerin %49'u sanal zorbalığa maruz kalırken %21'inin sanal zorbalık yaptığı rapor edilmiştir. Juvonen ve Gross (2008), 1454 öğrencinin katılımcı olduğu çalışmada, gençlerin %72'sinin son bir yıl içerisinde en az bir defa ve %13'ünün sık sık sanal zorbalığa maruz kaldığını tespit etmişlerdir. Wang ve diğerlerinin (2009) 7000 ergenden topladıkları araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %8,3'ü sanal zorbalık davranışlarında bulunmaktadır. Vandebosch ve Van Cleemput (2009), 2052 ilköğretim öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerden %61,9'unun sanal mağdur, %52,5'inin sanal zorba ve %76,3'ünün sanal zorbalığa tanık olduğu belirtilmiştir. Hinduja ve Patchin (2009)'in, 2000 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinin katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %17,3'ü sanal zorbalığa maruz kalırken %17,6'sının sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Yapılan çok sayıda araştırma sonuçlarına göre;

- Amerika'da okul çağındaki öğrencilerin % 15 ile %57 arasında değişen oranlarda sanal zorbalığın bazı türlerini yaşamış (Li, 2004; Hinduja & Patchin, 2005; Lenhart, 2007)
- Kanada'da yaşları 7 ile 11 arasında olan çocukların %34'ü sanal zorbalığa maruz kalmış (Media Awareness Network'tan akt. Aoyama ve Talbert, 2010)
- İngiltere'de 11-19 yaşındaki bireylerin %25'i (Anderson ve Sturm, 2007; Li, 2006),
- Japonya'da lise öğrencilerinin %45'i, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin %67'si ve ilköğretim öğrencilerinin %10'u (Yomiuri Online'dan akt. Aoyama ve Talbert, 2010),
- Avustralya'da öğrencilerin %14'ü (Campbell, 2005),
- Çin'de öğrencilerin %60'ı (Li, 2007) sanal zorbalığa maruz kalmıştır.

Sanal zorbalığın giderek daha ciddi sorunlara sebep olması nedeniyle, Türkiye'de de sanal zorbalıkla ilgili araştırmaların hız kazandığı ve araştırmaların son yıllarda giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Erdur-Baker ve Kavsut (2007)'un yaptıkları araştırma sonucuna göre, Türkiye'deki sanal zorbalık oranı %28, sanal mağdur oranı

ise %30'a ulaşmıştır. Topçu (2008)'nin araştırma sonuçlarına göre öğrencilerinin %48'inin sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Arıca ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 36'sının sanal zorbalık yaptığı, %23'ünün hem zorba davranışlar gösterdikleri hem de mağdur olarak seçildikleri, %5,9'unun zorba davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Yine Arıca (2009) tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, öğrencilerin %19,7'si hayatında en az bir kez sanal zorbalık yaptığını, %54,4'ü ise en az bir kez sanal mağdur olduklarını belirtmişlerdir. Dilmaç (2009)'ın 666 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 22,5'i en az bir kere sanal zorbalık yaptıklarını belirtirken % 55,3'ü ise hayatlarında en az bir kere sanal zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Burnukara (2009), ergenlerin % 21,7'sinin sanal ortamda zorbalığa herhangi bir şekilde dâhil olduklarını ifade etmiştir. Bayar (2010)'ın 1238 ergen üzerinde yaptığı çalışma sonucuna göre, % 5,7'sinin mağdur, % 3,7'sinin zorba ve % 4,7'sinin ise zorba-mağdur olarak sanal zorbalığa dâhil olduğu bulunmuştur. Erdur-Baker (2010), 14-18 yaş arasındaki 276 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin %32'sinin hem sanal zorbalığa hem de geleneksel zorbalığa maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Özdemir ve Akar (2011)'in 336 öğrenci ile yaptıkları araştırma sonucunda öğrencilerin %14'ünün sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %10'unun ise sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Soydaş (2011)'in 1395 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, sanal ortamda meydana gelen zorbalığın yaygınlık oranları, öğrencilerin % 3,5'inin zorba, % 4,7'sinin mağdur ve % 4,4'ünün zorba- mağdur olarak, öğrencilerin % 12,7'sinin sanal ortamda herhangi bir şekilde zorbalığa dâhil oldukları belirtilmiştir. Ayas (2011)'in lise öğrencileriyle yaptığı araştırmada öğrencilerin %17,4'ünün sanal zorbalığa maruz kaldığını ve %15,5'inin sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2012)'un üç farklı ilköğretim okuluna devam eden 413 öğrenci ile yaptıkları araştırma sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerden %18,6'sı sanal zorbalığa maruz kaldığını, %11,6'sı da sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Aynı araştırmaya katılan öğrencilerden %37,5'i sanal zorbalığa şahit olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmalar değerlendirildiğinde, sanal zorbalığın yaygınlığı konusunda yazında henüz bir uzlaşma olmadığı görülmektedir. Oranlar arasında farklılık bulunduğu söylenebilir. Oranlar arasındaki farklar, çalışmalarda kullanılan yöntemsel farklılıklardan

ya da kültürel bağlamdan kaynaklanmış olabilir (Özdemir ve Akar, 2011). Özellikle teknolojik araçların yaygınlığı ve ülkelerde kullanım olanakları arasında büyük farklılıklar olmasından dolayı, sanal zorbalık olaylarının farklılık göstermesine neden olduğu tahmin edilmektedir. Bir diğer farklılık, hem yurtdışında hem de Türkiye’de yapılan araştırmaların genelinde sanal zorbalık oranı, sanal mağdurluğa göre daha düşük olarak tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeninin araştırmaya dâhil olan katılımcıların yaptıkları sanal zorbalığı ifade etmek istememeleri olduğu tahmin edilmektedir.

Sanal zorbalıkla ilgili, yurtdışında ve Türkiye’de yapılmış olan araştırmalar göz önüne alındığında, sanal zorbalık yaygınlık oranının genellikle %20 ile 25 arasında belirtildiği görülmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalar yurtdışında yapılan araştırma sonuçlarıyla kıyaslandığında genellikle daha düşük sanal zorbalık yaygınlığı tespit edilmiştir.

2.7. SANAL ZORBALIK VE CİNSİYET

Alanyazın incelendiğinde bazı araştırmacılar kızların, bazıları da erkeklerin daha çok sanal zorbalık yaptığını, bazı araştırmacılar ise cinsiyete göre sanal zorbalık olayının farklılık göstermediğini belirtmiştir (Sarak, 2012).

Günümüzde bilgisayar küçük yaştaki çocuklar için bisiklet gibi bir oyun aracı işlevi de görebilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına aldıkları oyun amaçlı hediyelerin birbirinden farklı olduğu görüşüyle benzer biçimde, bilgisayarın da erkek çocuklarına daha küçük yaşlardan itibaren alınan bir oyun aracı olduğu düşünülmektedir (Soydaş, 2011). Bilgisayar ve teknolojik araçlarla daha erkenden tanışma fırsatı olan erkeklerin, kızlara oranla teknolojik araçlarla daha çok zaman geçirmiş olmaları ve bu araçların zararlı davranışlarını da daha çok sergilemiş ve bu zararlı davranışlara daha çok maruz kalmış olmaları beklenir. TÜİK (2012) verilerine göre, bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %59 ve %58 iken, bayanlarda %38,5 ve %37’dir. 2012 yılı ilk üç ayında (Ocak-Mart 2012) 16-74 yaş grubundaki tüm bireylerin %37,8’si interneti düzenli olarak (hemen hemen her gün veya haftada en az bir defa) kullanmıştır. Bilgisayar ve

internet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24'tür. Bilgisayar ve internet kullanımı tüm yaş gruplarında erkeklerde daha yüksektir.

Erkek öğrencilerin hem çevrimiçi hem çevrimdışı dünyada kız öğrencilere oranla daha rahat bir şekilde zorbalık davranışı sergiledikleri söylenebilir (Çifçi, 2010). Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un lise öğrencileri ile yaptıkları araştırma sonucuna göre, erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla sanal zorbalık sergilemekte hem de daha fazla sanal zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Arıcak ve diğerleri (2008)'nin yaptıkları araştırma sonucuna göre, erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorbalık yaptığı belirtilmiştir. Yine Arıcak (2009)'ın yaptığı araştırma sonuçlarına göre, cinsiyete göre sanal mağdur olma durumu arasında anlamlı bir fark olmamasına karşın, erkeklerin kızlara göre daha fazla sanal zorbalık eylemlerine karıştıkları bulunmuştur. Aynı zamanda erkekler, gelecekteki olası sanal zorbalık davranışlarında bulunmaya daha yatkın olarak belirlenmiştir. Bayar (2010)'ın 1238 ergen üzerinde yaptığı çalışma sonucuna göre, erkeklerin zorbalığa maruz kalma ve uygulama puanları, kızların ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Erkeklerin internet üzerinden oynadıkları oyunların şiddet içerikli olmasının, onların daha saldırgan davranışlar sergilemeye eğimli olmalarına ve bu davranışları da sanal zorbalık yoluyla gerçekleştirmelerine sebep olabileceği düşünülmektedir (Bayar, 2010). Çifçi (2010)'nin yaptığı araştırma sonuçlarına göre, sanal zorbalık olarak kabul edilen, sanal taciz ve sanal takipçilik davranışlarının cinsiyete dayalı sonuçlarına göre erkeklerde daha yoğun olarak ortaya çıktığı rapor edilmiştir. Şahin ve diğerleri (2010)'nin lise öğrencileri ile yaptıkları araştırma sonucuna göre, erkeklerin kızlara oranla sanal zorba davranışlara daha çok maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çetinkaya (2010)'nın 6, 7, ve 8. sınıfların katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre internet ile yapılan sanal zorbalık davranışlarına maruz kalanların daha çok erkek katılımcılar olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bir forum sitesinde yazdığı yorumlar ile alay edilenlerin, cinsiyete göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği ve erkeklerin, kızlara göre bu durumla yaklaşık olarak üç kat daha fazla karşılaştığı belirlenmiştir. Soydaş (2011)'in araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin zorbalığa maruz kalma ve uygulama puan ortalamalarının, kızların maruz kalma ve uygulama puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Eroğlu (2011), sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ve erkeklerin kızlardan

daha çok sanal zorbalık yaptığını ve sanal zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymuştur. Özdemir ve Akar (2011), sanal mağdur olma ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmadığı, buna karşın erkek öğrencilerin, kızlara göre görece daha fazla sanal zorba olduklarını ortaya çıkartmıştır.

Sarak (2012)'in araştırma sonucuna göre, erkeklerin sanal zorbalığa uğramaları ve sanal zorbalık yapmalarının kızlara göre daha fazla olduğu, erkek öğrencilerin sanal ortamda engelleme ve zarar verme ile sanal ortamda söylenti çıkarma alt boyutlarında kız öğrencilere oranla daha çok sanal zorbalığa uğradıkları rapor edilmiştir. Peker ve diğerleri (2012)'nin yaptığı araştırmaya göre yine sanal zorbalığın cinsiyetler açısından farklılık gösterdiği ve erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorbalık yaptığı, sanal mağduriyetin ise cinsiyetler açısından farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Ayas ve Horzum (2012), 413 ilköğretim öğrencisi ile yaptıkları araştırma sonucuna dayalı olarak sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında araştırmaya katılan erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı, sanal zorbalık yapma oranları incelendiğinde de araştırmaya katılan erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012)'nin 300 öğrenci ile yaptıkları başka bir araştırma sonucuna göre, erkek öğrenciler hem sanal zorbalık yapmakta, hem de sanal mağdur olmada kızlara oranla daha yüksek sonuçlar elde edilmiştir.

Bazı araştırma sonuçlarına göre, cinsiyet ile sanal zorba ve mağdur olma arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin, Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un, 228 lise öğrencisinin katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre, cinsiyet ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasında anlamlı ilişki olmadığı belirtilmiştir. Topçu, Baker ve Çapa (2008) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, kız ve erkek öğrencilerin sanal zorbalığa karışma oranının birbirine eşit olduğu belirtilmiştir. Yalın ve diğerleri (2010) de cinsiyetin sanal zorbalık ve mağdur olmayı etkilemediğini ifade etmiştir. Erdur-Baker ve Tanrikulu (2010), lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarına dayalı olarak cinsiyet niteliği ile sanal mağdur olma arasında ilişki bulunmadığını tespit etmişlerdir.

Ülkemizde yapılan araştırma sonuçlarından çok az bir kısmı kızların erkeklere oranla daha çok sanal zorbalık yaptığını bildirmektedir.

Yurtdışında yapılan çalışmalarda, sanal zorbalık ve cinsiyet arasında ilişki olup olmadığı birçok araştırmacı tarafından tespit edilmeye çalışılmıştır. Noret ve Rivers (2006)'ın, İngiltere'de yaşları 11-15 arasında değişen 11227 öğrenciye, herhangi bir tehdit mesajı ya da e-posta alıp almadıkları sorulmuş. Öğrencilerin yaklaşık %7'sinin, en azından 'arada bir' böyle bir mesaj ya da e-posta aldığı ve kızlarda bu oranın daha fazla olduğu rapor edilmiştir. Agatston, Kowalski ve Limber (2007)'ne göre, kızlar, erkelerden daha fazla sanal zorbalık yapmakta ve sanal mağdur olmaktadır. Campfield (2008) yaptığı araştırma sonucuna dayalı olarak, kızların erkelerden daha fazla sanal zorba ve sanal mağdur olduğunu belirtmiştir. Ponsford (2007), kızların daha çok kendilerine açılan sırları diğerlerine ifşa ederek, sanal ortamda bireyler hakkında dedikodu uydurarak, bireylerin kişiliğine ve cinsel kimliğine saldırarak, bireylere güvenilmez olduğu şeklinde ifadelerde bulunarak sanal zorbalıkta bulunduğunu bildirmiştir (akt. Sarak, 2012). Mesch (2009), yaptığı araştırma sonuçlarına göre erkeklerin %39'unun sanal zorbalığa uğradığını, bu oranın kızlarda ise %69 olduğunu bildirmiştir.

Wang ve diğerlerinin (2009), ilköğretim ikinci kademe ve lise döneminde bulunan 7182 öğrencinin katıldığı araştırmaya dayanarak cinsiyet değişkeninin sanal zorba/mağdur olmada önemli olduğunu ve erkeklerin daha çok sanal zorba, kızların ise daha çok sanal mağdur olduklarını rapor etmişlerdir.

Ybarra ve Mitchell (2004), sanal zorbalık ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını, erkeklerin ve kızların hemen hemen aynı oranlarda sanal zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Patchin ve Hinduja (2006)'ya göre, sanal zorbalık ve cinsiyet arasında hiçbir ilişki bulunmamaktadır. Williams ve Guerra (2007) da sanal zorba olma oranının cinsiyetlere göre herhangi bir değişim göstermediğini rapor etmişlerdir. Slonje ve Smith (2008), cinsiyetin sanal zorba ve sanal mağdur olmayı etkilemediğini belirtmişlerdir. Yine Varjas, Henrich ve Meyers (2009), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin katılımcı olduğu araştırmaya göre, cinsiyet bakımından, sanal zorba/mağdur olmada anlamlı fark bulunmadığını belirtmişlerdir.

Bulgularında kızların erkeklerden daha fazla sanal zorbalık yaptığı yer alan araştırmalar incelendiğinde, bu araştırmaların gelişmiş ülkelerde yapıldığı ve bu ülkelerde teknolojiye ulaşmada cinsiyet açısından fark olmadığı ifade edilmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde evde internete ulaşma imkânı olmayan erkeklerin bunu internet kafelerde telafi edebildiği, kızların bu imkâna erkekler kadar

sahip olmadığı için erkeklerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorba ve sanal mağdur olabilmektedir (Horzum, 2011).

2.8. SANAL ZORBALIK VE YAŞ/SINIF DÜZEYİ İLİŞKİSİ

Sanal zorbalık ve yaş ilişkisine yönelik yapılan araştırmalar genellikle sınıf düzeyi ile belirtilmiştir. Sınıf düzeyinin artmasıyla sanal âlemde zorbalık yapma ve sanal mağdur olma arasında paralel bir ilişki olduğunu vurgulayan araştırmalar olduğu gibi, alt sınıflarda olan öğrencilerin daha çok sanal zorba ve mağdur olduğunu tespit eden araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Ayrıca sınıf düzeyi ile sanal zorba ve mağdur olma arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını ifade eden araştırmalara da rastlanmaktadır.

Sınıf seviyesinin artması öğrencilerin teknolojik araçlara sahip olma oranlarının artmasında ve bu araçları kullanma becerilerinin gelişmesinde etkili olabilmektedir. Bununla birlikte sınıf seviyesinin artması, öğrenciler arasındaki iletişimi de artırmaktadır. Artan iletişim her zaman istenilen doğrultuda olmayabilir. Yaşanan olumsuz iletişimler sanal zorbalık olaylarının artmasında etkili olabilir (Ayas ve Horzum, 2012).

Beran ve Li (2005), 7, 8 ve 9. sınıflarda öğrenim gören 432 ilköğretim ikinci kademe ve lise öğrencisinin katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre sınıf düzeyi ve sanal zorba veya sanal mağdur olma arasında anlamlı bir fark bulunmadığını bildirmiştir. Kowalski ve Limber (2007)'e göre sınıf düzeyinin artmasıyla birlikte sanal zorba olma olasılığı artmaktadır. Üst sınıflarda okuyan öğrencilerin, alt sınıflarda bulunan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yaptıkları ifade edilmiştir. Williams ve Guera (2007), ilköğretim birince ve ikinci kademedeki okuyan öğrenciler üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre ilköğretim ikinci kademedeki bulunan öğrenciler arasında sanal zorbalık olaylarının daha yaygın olduğunu ifade etmişlerdir. Smith ve diğerleri (2008), İngiltere'de 11-16 yaşları arasındaki öğrenciler üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarına dayalı olarak yaşın sanal zorbalık için önemli bir değişken olduğunu, daha büyük öğrencilerin daha çok sanal zorbalık yaptığını bildirmişlerdir.

Slonje ve Smith (2008), İsveç'te, 12-20 yaşları arasındaki 360 ergen üzerinde yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; yaşın sanal zorba ya da sanal mağdur olma açısından önemli bir değişken olmadığı tespit edilmiştir. Varjas ve diğerleri (2009), 427 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi ile ilgili yaptıkları çalışmada sınıf düzeyi ile sanal zorba ya da sanal mağdur olma arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ifade etmişlerdir. Wang, Iannotti ve Nansel (2009) 7182 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinden oluşan araştırma sonuçlarına dayanarak 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmadığını tespit etmiştir.

Vandebosch ve Van Cleemput (2009), yaş değişkeninin sanal zorba/mağdur ya da zorbalığa tanıklık etmiş olma arasında farklılık gösterdiğini ve küçük yaşta ilköğretim öğrencilerinin daha çok sanal zorba/mağdur ve tanık olabildiğini tespit etmişlerdir.

Ayas ve Horzum (2012)'un yaptıkları çalışmada, öğrencilerin sınıf seviyelerine göre sanal zorbalık yapma oranları, 8. sınıfa devam eden öğrencilerin alt sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Sarak (2012)'in yaptığı araştırma sonucuna göre, 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin 9. ve 10. sınıftaki öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa uğradıkları, ayrıca 11. ve 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalığa uğramalarının 10. sınıfta öğrenim gören öğrencilerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Üst sınıflardaki ergenler sanal ortamda kendilerine gelebilecek olan tehditleri, bilgisayar kullanma becerilerinin daha iyi olması ve böyle bir tehditle nasıl mücadele edeceklerini daha iyi bilmeleri sebebiyle daha kolay durdurabilmekte ve bu tür zorbalık olayları ile daha kolay mücadele edebilmektedirler (Bayar, 2010). Bayar (2010)'ın araştırma sonuçlarına göre, altıncı sınıf öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma ortalamalarının, onuncu sınıf öğrenci ortalamalarından daha yüksek olduğu ve sanal zorbalığın, alt sınıflarda üst sınıflardan daha yüksek oranda görüldüğü rapor edilmiştir. Soydaş (2011)'in araştırma sonuçlarına göre, altıncı sınıfların, dokuzuncu ve onuncu sınıflara göre; sekizinci sınıfların ise onuncu sınıflara göre daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca ilköğretime devam eden ergenlerin liseye devam edenlerden daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un 228 lise öğrencisinin katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre, sınıf düzeyi ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasında anlamlı ilişki olmadığı belirtilmiştir. Burnukara (2009), 12-18 yaşları arasındaki ergenler üzerinde yaptıkları araştırmaya dayalı olarak sınıf düzeyi ve sanal zorbalık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını bildirmiştir. Yalın, Bayır ve Numanoğlu (2010), 479 kişiden oluşan 6,7 ve 8. sınıf öğrencisi ile yaptıkları araştırma sonuçlarına dayalı olarak, sınıf düzeyi ile sanal mağdur veya sanal zorba olma arasında her hangi bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir. Eroğlu (2011)'nin yaptığı araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların sanal mağduriyet puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği rapor edilmiştir. Özdemir ve Korkmaz (2011)'a göre de, yaşın ve sınıf düzeyinin sanal mağdur ve sanal zorba olma değişkenleri üzerinde farklılaştırıcı bir etkisi görülmemektedir.

Gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında yapılan araştırmalar incelendiğinde, sanal zorba/mağdur olma ile yaş/sınıf düzeyi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların bir yönde kutuplaşmadığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmalar düşük yaştaki öğrencilerin daha çok sanal zorba ve mağdur olduğunu, yüksek yaştaki öğrencilerin bu konuda daha deneyimli olmaları nedeniyle daha az sanal zorba/mağdur olduğunu bildirirken (Bayar, 2010; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009; Soydaş, 2011); bazı araştırmalar yüksek yaştaki öğrencilerin daha çok sanal zorba/mağdur olduğunu, bu durumun bir nevi daha çok sanal âlemde vakit geçirmiş olmakla ilgili olduğunu (Ayas ve Horzum, 2012; Kowalski ve Limber, 2007), bazı araştırma sonuçları da iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını (Slonje ve Smith, 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Yalın ve diğerleri, 2010, Eroğlu, 2011; Özdemir ve Korkmaz, 2011) bildirmiştir.

2.9. SANAL ZORBALARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Sanal alan, fizikselliğin olmadığı yeni bir “yer”dir; öyle ki, ona girdiğimizde, bedenlerimizi geride bırakmış oluruz. Sanal zorba ve mağdurlar, internet üzerinde farklı kişiliğe bürünebilmektedir. İnterneti gerçeklikten ayıran duvar sayesinde, online kişilikler gerçek kişiliklerden farklılaşabilir, karşımızdaki ile oyun oynayabilir, bambaşka bir hüviyetle onunla iletişim kurabiliriz. Kimlik deneyleri ile

kişi, gerçek hayatta denenmesi neredeyse imkânsız olan alternatif kimlikleri denemiş olur. İşler karıştığında, ortadan kaybolma olasılığının mevcut oluşu cüretkârlığa izin verir. Gerçek hayatta içe dönük ve sessiz olan bir kişi, sanal ortamda özgüveni yüksek ve paylaşımına açık bir kimliğe bürünebilir (Sayar, 2002).

Pişkin ve Ayas (2005), lise öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada, zorbalığın özsaygı düzeylerinin yüksek olduğunu ve daha dışadönük bireyler olduklarını, utangaçlık düzeylerinin ise daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Peker ve diğerleri (2012)'nin boyun eğici davranışlar ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonuçlarına göre, kendisini başka insanlar karşısında zayıf olarak algılayan, başkalarının kendisi üzerinde güç ve kontrol kurmasını engelleyemeyen kişilerin internet ortamından yararlanarak saldırgan davranışlarda buldukları belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, gerçek hayattaki kendini savunamama kişilik yapısının, sanal âlemde zorbalık yapma davranışıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Belsey (2008)'e göre sanal zorbalık, kendilerinden zayıf olarak algıladıkları bireyler üzerinde güç ve kontrol kurmaya çalışırlar. Bu durum bize sanal zorbalığın baskı amacıyla da kullanıldığını göstermektedir.

Sanal ortam, yüz yüze görüşmelerdeki gibi yüz ifadelerinin, jest ve mimiklerin gösterilebilmesi için uygun değildir. Yüz yüze iletişim noksanlığı, gizlilik ve farklı karakterler kullanma zorbalığın, mağdurların davranışlarını anlamamalarına neden olabilir, bir diğer ifadeyle zorbalık mağdurlarla empati kuramayabilirler. Bundan dolayı da zorbalık yaptıkları kişilerin duygularını anlamayabilirler (Soydaş, 2011). Sanal âlemde empati kuramama ve olumsuz algılama, gerçekte olabilecek birçok ipucunun gözden kaçması nedeniyle yaygın olarak yaşanmaktadır. Bayar (2010), sanal zorbalığa karışmayan ergenlerin akranlarını zorba- mağdurlardan daha olumlu olarak algıladıklarını ifade etmiştir.

Dilmaç (2009)'ın araştırma sonuçlarına göre zorba-mağdur-olmayanlar, öz-mağdurlar, öz-zorbalık ve zorba-mağdurlar arasında anlamlı psikolojik farklılıklara rastlanmıştır. Bu psikolojik farklılıklar, kişilikler hakkında ipucu niteliğindedir. Dilmaç (2009), zorba ya da mağdur olmayanlar, öz-mağdurlar ve zorba-mağdurlara oranla daha çok sebat özelliği taşıdığını belirtmiştir. Bu durum, sanal zorba ve sanal zorba-mağdurların sebat derecelerinin düşük olduğunu gösterir. Sebat değerleri yükseldiğinde sanal zorbalığa maruz kalma oranı düşmektedir. Bu nedenle sebatın sanal zorbalığa ilişkin negatif bir psikolojik özellik olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, zorba-mağdurlar, öz-mağdurlara ve zorba-mağdur olmayanlara oranla daha düşük düzeyde duyguları anlama ve şefkat özellikleri taşımaktadır. Çalışma bulgularından bir diğeri, zorba-mağdur olmayanların zorba-mağdurlara oranla daha az yakınlık özelliği taşıdıklarını belirtmeleridir. Bir başka sonuç, zorba-mağdurların öz-mağdurlara ve zorba-mağdur olmayanlara oranla anlamlı derece daha çok saldırganlık özelliği taşıdıkları tespit edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, saldırganlığın, hem (zorba olarak) sanal zorbalığa karışmayı, hem de gelecekte sanal zorbalığa karışma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, duyguları anlama ile sanal zorbalık arasında olumsuz ilişki bulunmaktadır. Bu tespit, sanal zorbaların empati kurma düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Dilmaç (2009)'a göre, sanal zorbalar sanal âlemde saldırgan ve yönlendirici davranışlar sergileyerek üstünlük ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Ergenlerin günlük hayatlarında bulamadıkları ilgi ve sempatiyi sanal zorbalığa karışarak elde ettiklerini ve ilgi görme özelliğinin sanal zorbalığa karışmayı arttırdığını tespit etmiştir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012), sosyal ilişkilerde anksiyete yaşayan, asosyal bireylerin sanal ortamları kullanarak kendilerini ifade ettiklerini rapor etmişlerdir. Asosyal bireylerin sanal ortamda daha az kaygı yaşama ihtimali göz önünde bulundurulursa, sanal ortamda daha rahat sanal zorbalık yapmaya girişebilecekleri tahmin edilmektedir.

Düşmanlık duygusu ve sanal zorbalık arasındaki ilişki bazı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sanal zorbalığa bir şekilde karışan bireylerde genellikle düşmanlık duygusu yüksek olarak tespit edilmiştir. Ireland ve Archer (2004), düşmanlık duygusunun, sanal zorba ve mağdurlarda diğer insanlara oranla daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Camodeca ve Goossens (2005), zorbalık ve düşmanlık arasında güçlü bir ilişki olduğunu yaptıkları çalışmada bildirmişlerdir. Arıca (2009), düşmanlık duygusunun sanal zorbalığı yordama da önemli bir değişken olduğunu tespit etmiştir. Deryakulu ve Büyüköztürk (2010) düşmanlık duygusu ile sanal zorbalık arasında pozitif ilişki bulunduğunu bildirmişlerdir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012)'ya göre sanal zorbalık ve düşmanlık duygusu arasında pozitif ilişki bulunmaktadır ve zorbalığa maruz kalan bireyde oluşan tehdit algısı ve gerginlik nedeniyle oluşan savunma ihtiyacı sonucunda düşmanlık duygusu gelişmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda zorbalığın tipik özellikleri toparlanacak olursa saldırgan oldukları ve bu saldırganlıklarını baskınlık sağlamak ya da kurdukları baskınlığı sürdürmek amacıyla kullandıkları söylenebilir. Yıkıcı, öfkeli ve tepkiseldirler. Otokontrolleri zayıftır ve engellenmeye karşı toleransları düşüktür. Pek çoğu, kendi saldırganlık düzeylerinin farkında değildir ve kaygı düzeyleri düşüktür. Şiddet ve şiddet araçlarına karşı olumlu tutumlar beslerler. Mağdurlara karşı empatileri yok denecek kadar düşüktür. Genellikle problem çözme becerilerinden yoksundurlar. İçki içme, sigara içme gibi yaşlarına uygun olmayan problem davranışlar sergileme olasılıkları yüksektir. Diğerlerinin haklarına ve duygularına karşı saygısız ve düşüncesizce davranırlar. Yetişkinlikte suç işleme ve yüksek yalnızlık düzeyine sahip olma olasılıkları yüksektir. Genellikle problemlili ailelerde yetişmişlerdir. Ailelerinde fiziksel disiplin şekilleri kullanılmaktadır. Özsaygıları genellikle ya ortalama ya da ortalamanın üzerindedir (Gökler, 2009).

2.10. SANAL MAĞDURLARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Ybarra ve Mitchell (2004)'e göre sanal zorbalığın birçoğu geleneksel zorba ve sanal mağdurların birçoğu geleneksel mağdur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tespit zorbalık ya da mağdur olma durumunun genel bir kişilik özelliği olduğunu göstermektedir. Mitchel, Ybarra ve Finkelhor (2007), kişinin bazı psikolojik fonksiyonlarının eksik olması, anksiyete bozukluğu vb. depresif belirtiler, çekingen kişilik yapısı ve yaşanan bazı problemlili olayların bireylerin sanal mağdur olmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Genellikle temkinli, hassas ve sessiz, güvensiz, endişeli ve incinmekten korkarlar (Olweus, 1993). Şahin ve diğerleri (2012) de sanal mağdurların anksiyete düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı şekilde, öğrenme güçlüğü ya da dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan obez çocuk veya öğrencilerin zorbalığa maruz kalma ihtimali daha fazladır (Kowalski ve diğ., 2008).

Campfield (2008) yaptığı araştırmada, arkadaşlarına kızan, sosyal ve duygusal problemler yaşayan, yalnız olan, düşük özsaygıya sahip olan, arkadaşlık ilişkilerinden memnun ve mutlu olmayan, arkadaş sayısı az olan kişilerin sanal zorbalığa uğrama durumunu artırdığını düşünmektedir (Akt. Soydaş, 2011). Benzer

şekilde, vandalizm, hırsızlık, okulu bırakma, uyuşturucu kullanımı ve kavga da mağdur olmakla bağlantılıdır (Hinduja ve Patchin, 2009). Smith (2004), sanal mağdurların anne-baba tutumlarının aşırı koruyucu ve kollayıcı oldukları, bu sebeple çocukların bağımsızlık ve kendine güven duygularını yeterince geliştiremedikleri ifade edilmiştir. Özgüvenin düşük olması ve başkalarına bağımlılığın gereken yerlerde kendi başına savunma yapmayı olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu durumda olan bireyler daha rahat sanal mağdur olarak seçilebilmektedir.

Dılmaç (2009), sanal mağdurların, sebat ve yakınlık niteliklerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Şahin ve diğerleri (2012) de sanal mağdur olma ve kişiler arası duyarlılık arasında pozitif ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Peker ve diğerleri (2012)'ne göre günlük hayatta insanlarla ilişkilerinde boyun eğici davranan bireylerin sanal ortamda da bu davranışı sürdürmeleri sonucu zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Soydaş (2011)'ın araştırmasına göre ergenlerin algıladıkları yaşam doyumu sanal zorbalık statüleri açısından değerlendirildiğinde; mağdurların aile, arkadaşlar, okul ortamı ve yaşadıkları çevreye ilişkin, zorbaların devam ettikleri okula ilişkin ve zorba- mağdur statüsünde yer alanların arkadaşları, okul, yaşadıkları ev ve çevresine ilişkin algılarının ve kendilerine ilişkin düşüncelerinin sanal zorbalık türünden davranışlara karışmayanlardan daha olumsuz olduğu görülmüştür. Bu bağlamda sanal ortamda zorbalık türünden davranışlara zorba-mağdur statüsüne dâhil olan ergenlerin içinde buldukları tüm sosyal bağlamlara ve ayrıca benliklerine ilişkin algıladıkları yaşam doyumlarının düşük düzeyde olduğu ve bu statüdeki ergenlerin psikososyal uyum açısından en riskli grupta yer aldığı göze çarpmaktadır.

Birçok araştırma sonucuna göre sanal zorba ve mağdurların akademik başarıları da düşük düzeydedir. Akademik başarı durumu iyi olmayan öğrencilerin sanal zorbalığa uğrama durumlarının, akademik başarı durumu iyi düzeyde olan öğrencilere göre daha fazla olduğu, akademik başarısı düşük olan öğrencilerin ders başarısında elde edemediği doyumu bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak gidermeye çalışmak istemesi sanal zorbalığa maruz kalabilmesine yol açabilmektedir (Soydaş, 2011).

Sanal mağdurların kişilik özelliklerinin, sanal zorbalara göre farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Sanal mağdurların genellikle kaygılı, depresif, çekingen, hassas, sessiz, düşük özgüven ve saygıya sahip oldukları, çevredeki kişi ve durumları daha

olumsuz algıladıkları, yalnız oldukları ve arkadaş sayılarının düşük olduğu, okul başarılarının düşük olduğu, genellikle aşırı koruyucu, baskıcı ya da baskı ilgisiz ailelerin çocukları oldukları, kendilerini savunma becerilerinin yeterince gelişmediği söylenebilir.

2.11. SANAL ZORBALIĞIN ETKİLERİ

Sanal zorbalık, son 10 yılda başta Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada olmak üzere, internet ve online teknolojileri yoğun olarak kullanan ülkelerde baş göstermiş ve hızla yayılan ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle gençler arasında daha fazla görülmesi ve sonuçlarının tahmin edilenden de yıkıcı olması, dikkatlerin kısa sürede bu sorun üzerinde odaklanmasına neden olmuştur. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde sanal zorbalık eylemleri okul başarısızlığından intihara dek uzanan pek çok sorunun nedenleri arasında sayılmaktadır (Arıcak, 2009). Sanal zorba ve sanal mağdur olma ile ilgili bazı psikolojik sorunlar, bazı belirtilerle kendini gösterebilir (Şahin, Sarı ve Aydın, 2012). Araştırma bulgularına göre, sanal zorba ve mağdurlar çok çeşitli fiziksel, duygusal, davranışsal ve akademik uyum sorunları yaşamaktadır (Doğan, 2010). Sanal zorbalık nedeniyle, kötü ya da tehdit amaçlı gelebilecek mesaj ya da e-posta nedeniyle, mağdurlar kendi evlerinde bile güvende sayılmamaktadır (Slonje ve Smith, 2008). Okul çağındaki çocuklar arasında görülen zorbalık ve mağduriyet önemli bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir (Cross, Monks, Campbell, Spears, ve Slee, 2011). Sanal zorbalık yaygınlığı ile olumsuz etkileri, ciddi düzeyde toplumsal bir sağlık sorunu olarak karakterize olmuştur (Tokunaga, 2010).

Öğrencilerin sanal zorbalığa ilişkin ifadelerine bakıldığında, gençler arasında sanal zorbalığın yaşandığı ve bu yaşantılardan olumsuz etkilendikleri görülmektedir (Şahin ve diğ., 2010). Raskauskas ve Stoltz (2007), sanal mağdurların % 93'ünün yaşadıkları bu olaylar dolayısıyla duygusal açıdan olumsuz etkilendiğini bildirmişlerdir. Zorbalığa maruz kalma, çocukların kendilerini değersiz hissetmesine yol açabilir; çevresinden korkmasına, uzaklaşmasına ve soyutlanmasına neden olabilir. Zorba olmak ya da zorbalığa maruz kalmak bir yana, sadece bu olaylara tanık olmak bile uzun süreli olumsuz etkilere neden olabilir (Gökler, 2009). Yapılan

çalışmalar zorbalığın, zorba davranışlarda bulunan, zorba davranışlara maruz kalan ve zorba davranışlara şahit olan öğrencilerin kişilik özelliklerini ve ileriki yaşamlarındaki toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler (Şahin ve diğ. 2010). Sanal zorbalığın bu olumsuz etkileri, kötü amaçlı davranışların sıklığı, uzunluğu ve şiddetine bağlıdır (Tokunaga, 2010).

Juvonen ve Gross (2008) sanal mağduriyet ile sosyal kaygının arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu, sanal mağdurların sosyal ilişkilerde zorlandıklarını belirtmiştir. Tokunaga (2010), sanal mağdurların yalnızlık, sosyal ilişkilerde zorlanma ve öfkeli gösterme gibi duygusal sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir.

Slonje ve Smith (2008), 360 ergenin katılımcı olarak katıldığı bir araştırmada, sanal zorbalığın yapıma türünün farklı etki yarattığı ve en yüksek olumsuz etkinin resim ve video yoluyla gerçekleştirilen zorbalık türü olduğunu rapor etmişlerdir. Araştırmaya göre telefonla arama etki bakımından ikinci olarak gelmekte ve e-mail ya da metin mesajı şeklinde gerçekleştirilen sanal zorbalığın daha az etki yaptığını belirtmişlerdir. Smith ve diğerleri (2006) de resim/video yoluyla gerçekleştirilen sanal zorbalığın yüksek etki yarattığını belirtmişlerdir.

Okul yıllarında zorbalık olaylarına taraf olan çocuklar, mağdur da olsalar, zorba da olsalar bunun yol açtığı bazı problemleri ve etkileri okul yaşantıları dışına, başka ortamlara ve hatta yetişkinliklerine de taşımak durumunda kalırlar (Gökler, 2009). Sanal zorbalık, öğrencilerin sosyal yaşamlarında, okul başarılarında ve okula devam etmelerinde çeşitli sorunlara neden olmaktadır (Şahin, Aydın ve Sarı, 2012)

Sanal zorbalığın birçok psikolojik soruna neden olduğu birçok araştırma sonucu tarafından bildirilmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalanlar yaşamış oldukları olumsuz olaylar nedeniyle olumsuz duygular yaşamaktadır (Ayas ve Horzum, 2012).

Sanal zorbalığın özellikle depresyon (Aoyama, 2010; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Erdur-Baker ve Tanrıku, 2010; Çetin ve diğ., 2012), sosyal kaygı (Juvonen ve Gross, 2008;), öfke (Topçu ve Diğ., 2008; Şahin ve diğ., 2010), psikotizm (Arıcak, 2009), düşmanlık (Arıcak, 2009), düşük özsaygı (Katzer ve diğ., 2009; Hinduja ve Patchin, 2006), stres (Hinduja ve Patchin, 2006; Çetin ve diğ.,2012) anksiyete (Çetin ve diğ.,2012), yalnızlık (Leishman, 2002) ve çaresizlik (Beran ve Li, 2005; Sharif, 2008) gibi duyguların ve intihar (Hinduja ve Patchin, 2010; Goebert ve diğ., 2011) gibi olumsuz davranışların yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir.

Price ve Dalglish (2010), sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin duygusal anlamda sorunlarla karşılaştıklarını, isteksizlik, üzüntü, öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı, korku, utanç ve dehşet gibi olumsuz duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Erkek öğrenciler sanal zorbalığa maruz kaldıklarında daha çok öfke; kızlar ise üzüntü duygusunu daha yoğun yaşamaktadır. Diğer yoğun yaşanan duygu ise intikamdır (Yaman ve Peker, 2012).

Sanal ortamda meydana gelen zorbalık türünden davranışlar ile psikososyal uyum arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan birinde, zorbalığa maruz kalan ergenlerin kaygı, depresyon gibi psikolojik problemler yaşama olasılığının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. İnternet tacizine hedef olan erkek ergenlerin, hedef olmayan erkek ergenlerle karşılaştırıldığında, majör depresif semptomlar göstermelerinin sekiz kat daha olası olduğu, kızlarda ise zorbalıkla depresyon semptomları göstermenin ilişkili olmadığı bulunmuştur (Ybarra 2004, akt., Soydaş, 2011). Goebert ve diğ. (2011) sanal mağdurlarda depresyon olasılığının 2 kat daha yüksek olduğunu, ayrıca madde kullanma ve intihar girişiminin de daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Şahin ve diğ. (2010), sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerde, öfke, nefret, üzüntü ve intikam duygularının gelişmeye başladığını belirtmişlerdir.

Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsoy (2012), 258 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin psikolojik uyumsuzluk yaşadıklarını, sanal zorbalık ve sanal mağduriyetin, depresyon, stres ve anksiyete ile pozitif ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Erdur-Baker ve Tanrıku (2010), sanal zorbalığa maruz kalan lise öğrencilerinin, yüksek seviyede depresif belirtiler gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Sanal mağdurlar; mutsuzluk, öfke, üzüntü gibi duygular yaşamaktadır (Beran ve Li, 2005). Topçu ve diğerleri (2008)'nin öğrencilerin sanal zorbalık deneyimlerini farklı okul türlerine göre inceledikleri araştırmada, devlet okulunda okuyan sanal mağdurların yapılan sanal zorbalık davranışlarına karşı öfkelenediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin gelişimsel olarak ergenlik döneminde bulunmaları bu olumsuz yaşantıların etkisini daha da artırmaktadır. Çünkü sanal zorbalık sonucu gençlerin yaşadığı olumsuz duygu ve düşünceler kimlik kazanma çabalarını ve sosyalleşme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Özellikle bu davranışlara maruz kalan gençlerin yaşadığı öfke, intikam, nefret ve aşağılanmışlık duygusu hem bireysel gelişimi hem de sosyal

ilişkileri olumsuz yönde etkileyen duygulardır. Bu duyguları yaşayan gençler hem kendilerine hem de topluma yabancılaşmaya ve psikososyal problemleri yaşamaya yatkın olabilmektedirler. Kısaca sanal zorbalık gençlerin sağlıklı gelişimlerini tehdit eden bir durumdur (Şahin ve diğ., 2010).

Ergenlerin algıladıkları yaşam doyumu sanal zorbalık statüleri açısından değerlendirildiğinde; mağdurların aile, arkadaşlar, okul ortamı ve yaşadıkları çevreye ilişkin, zorbaların devam ettikleri okula ilişkin ve zorba- mağdur statüsünde yer alanların arkadaşları, okul, yaşadıkları ev ve çevresine ilişkin algılarının ve kendilerine ilişkin düşüncelerinin sanal zorbalık türünden davranışlara karışmayanlardan daha olumsuz olduğu görülmüştür. Bu bağlamda sanal ortamda zorbalık türünden davranışlara zorba- mağdur statüsünde dâhil olan ergenlerin içinde buldukları tüm sosyal bağlamlara ve ayrıca benliklerine ilişkin algıladıkları yaşam doyumlarının düşük düzeyde olduğu ve bu statüdeki ergenlerin psikososyal uyum açısından en riskli grupta yer aldığı göze çarpmaktadır (Soydaş, 2011).

Sanal ortamda meydana gelen zorbalık türünden davranışlar ile psikososyal uyum arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan birinde, zorbalığa maruz kalan ergenlerin kaygı, depresyon gibi psikolojik problemler yaşama olasılığının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. İnternet tacizine hedef olan erkek ergenlerin, hedef olmayan erkek ergenlerle karşılaştırıldığında, majör depresif semptomlar göstermelerinin sekiz kat daha olası olduğu, kızlarda ise zorbalıkla depresyon semptomları göstermenin ilişkili olmadığı bulunmuştur (Ybarra 2004'ten akt. Soydaş, 2011) Sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerde, öfke, nefret, üzüntü ve intikam duyguları gelişmeye başlamaktadır (Şahin ve diğ., 2010).

Sanal mağdurlar, sanal zorbalığa uğradıklarında, yaşanan durumdan daha fazla etkilenmemek ve daha fazla kişinin yaşanan mağduriyeti bilmesine engel olabilmek için yaşananları gizlemektedir. Ayas ve Horzum (2012)'a göre; sanal zorbalık mağdurları sanal zorbalık olaylarında sahip oldukları saygınlığı kaybetmemek için bu olaylardan kimseye bahsetmemektedir. Sanal zorbalık olayları daha geniş bir çevreye yayıldığında kişinin saygınlığı çok kısa sürede büyük zararlar görebilmektedir.

Sanal zorbalık, mağdurların, kendisini kötü ve çaresiz hissetmelerine neden olur (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Hoff ve Mitchell (2009), sanal zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerin psikolojik yönden olumsuz etkilendiklerini bildirmişlerdir.

Öğrencilerin öfke, çaresizlik, üzüntü ve korku yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tokunaga (2010), sanal zorbalığa uğramış bireylerde psikososyal sorunların gelişmeye başladığını ve bu bireylerin olumsuz bir ruh haline girdiklerini ifade etmiştir. Sanal zorbalık yapan ve sanal zorbalığa uğrayan bireylerde düşmanlık duygusunun geliştiği birçok araştırmacı tarafından tespit edilmiştir (Ireland ve Arcter, 2004; Arıcak, 2009, Şahin ve diğ., 2012). Sanal zorba mağdurlarında, okuldan kaçma, okulu bırakma, okula silah getirme davranışlarının yüksek olduğu görülmüştür (Ybarra, West ve Leaf, 2007).

Zorbalığa maruz kalan çocuk ve ergenlerin okula gitmeye karşı isteksiz olduğu, okulu güvensiz hissettiği, okula bağlılık düzeylerinde ve okul başarısında düşüş olduğu görülmektedir (Boulton ve Underwood, 1992). Hazler, Hoover ve Oliver, (1992), zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarılarının düştüğünü, bu öğrencilerin sınıf içinde ve okulda arkadaş grupları tarafından dışlandığı ve yalnızlığa itildiklerini belirtmişlerdir. Hinduja ve Patchin (2005), zorbalığa uğrayan bireylerin okula gitmekten korktukları ve utandıklarını belirtmişlerdir. Yine Hinduja ve Patchin (2008), sanal zorbalığa uğrayanların okul problemleri, saldırgan davranışlar, madde kullanımı gibi sosyal çevreye uyum sorunları yaşadıklarını saptamışlardır. Ancak, Li (2008) sanal zorbaların yaklaşık %35'nin akademik başarılarının ortalamasının üzerinde olduğunu, %60'nın ortalama başarıya sahip olduğunu ve yalnızca %5'inin başarısının ortalamasının altında olduğunu belirtmiş ve akademik başarı ile sanal zorbalık arasında ilişki bulunmadığını ifade etmiştir. Bayar (2010), sanal ortamda zorbalığa karışmayan ergenlerin, zorbalığa dâhil olan ergenlere göre hem okullarını hem de öğretmenlerini genel olarak daha olumlu değerlendirdiklerini belirtmiştir.

Sanal zorbalığa uğrayan lise öğrencisi bir kızın adına oluşturulan hesapta yapılan paylaşımlarda, fahişelik yaptığına dair öğretmenleri bile şüpheye düşüren nitelikte paylaşımlarda bulunmuş ve lise öğrencisi kız okulu bırakmıştır (Yasukawa, 2008'dan akt. Aoyama, 2010). Kanada'da bir lise öğrencisinin bir Star Wars karakteri gibi davrandığı videosu arkadaşları tarafından şaka amacıyla internette yayımlandı. 2006 yılında internette en çok indirilen video, lise öğrencisinin utanç duyması nedeniyle okulu bırakmasına neden oldu (Mckenna, 2007).

Patchin ve Hinduja (2006), sanal mağdurların, dışlama, hayal kırıklığı savunmasızlık, depresyon, anksiyete, arkadaş ve aile problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre, sanal mağdurların %34'ünün kendilerini engellenmiş hissettikleri ortaya çıkmıştır. Engellenmiş hisseden bu kişilerin %30,6'sı kızgınlık ve %22'si kendilerini üzgün hissettiklerini bildirmişlerdir. Hinduja ve Patchin (2005)'nin ergen kızlar üzerinde yaptıkları bir araştırma sonucunda, kızların çoğu kendilerini, "öfkeli", "üzgün", "depresif", "rahatsız", "çaresiz", "istismara uğramış" ve "aptal" hissettiklerini belirtmişler. Ybarra (2004), zorbalığa mağdur olan gençlerin arkadaşlarından iki kat daha fazla depresif belirti gösterdiğini belirtmiştir. Rigby (2002), zorbalığa uğrayan çocukların, kendilerini genel olarak mutsuz, değersiz ve kederli hissettikleri bildirmiştir. Olweus (1993), mağdurların çeşitli sağlık sorunları ile karşılaştıklarını, depresyon, kaygı ve intihar eğilimlerinin yüksek, benlik saygılarının ise düşük olduğu belirtmiştir. Şahin ve diğerleri (2012), sanal zorbalığa uğramanın, anksiyete ve depresif düzeyi yükselttiğini ve mağdurlarda işlevsiz davranışlarda artışa neden olduğunu tespit etmişlerdir.

Willard (2007), zorbalığın, mağdurların üzerinde düşük benlik saygısı, depresyon, okul başarısızlığı, okuldan kaçma ve bazı durumlarda okulda şiddet ya da intihara neden olacak uzun süreli psikolojik etkiler bırakabileceğini, sanal zorbalığın çeşitli nedenlerden dolayı geleneksel zorbalıktan daha büyük etkiler bırakabileceğini ifade etmiştir.

Willard (2007)'a göre sanal zorbalığın daha büyük etkiler yaratmasının nedenleri;

- Sanal zorbalığa maruz kalanlar için kaçış bulunmamaktadır, günün her saatinde mağduriyet devam edebilir,
- Zorbalık son derece ahlaksızca davranışları içerebilir,
- Sanal zorbalık malzemesi dünya çapında dağıtılabılır ve bu genellikle sonradan telafi edilemez,
- Sanal zorbalıkta, isimsiz bir bilinmeyen 'arkadaş'tan bildirimler gelebilir.

Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, göze çarpan en önemli bulgulardan ilki, sanal zorba- mağdur olmayan, saf-sanal mağdur, saf-sanal zorba ve sanal zorba- mağdurlar arasında psikiyatrik belirtiler açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Herhangi bir zorbalık yapmamış ve zorbalığa maruz kalmamış kişiler, saf- mağdurlardan ve zorba- mağdurlardan anlamlı düzeyde daha düşük psikiyatrik belirti göstermişlerdir (Arıca, 2009). Sarak (2012) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre de psikiyatrik destek alan öğrencilerin psikiyatrik destek

almayan öğrencilere oranla daha çok sanal zorbalığa uğradıkları ve daha çok sanal zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir.

Ayas ve Horzum (2012)'un 413 ilköğretim öğrencisi ile yaptıkları araştırmaya göre, sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kızgınlık, moral bozukluğu, huzursuzluk ve üzüntü hissettikleri bulunmuşlardır. Araştırma sonuçlarına göre, sanal zorbalık yapan öğrencilere zorbalık yaptıklarında ne hissettikleri sorulduğunda; öğrencilerden %29'u çok mutlu olduğunu, %26,1'i zorbalık yaptıkları kişilerin bunu hak ettiğini, %17,4'ü oldukça eğlendiğini, %5,8'i kendisinden intikam almaya kalkışacaklarından korktuğunu, %7,3'ü hiçbir şey hissetmediğini, %4,3'ü öğretmen ya da ailelerine söyleyeceklerinden korktuğunu, %2,9'u zorbalık yaptığı kişiye acıdığını, %5,8'i kendini kötü hissettiğini ifade etmişlerdir.

Şahin ve diğ. (2010) yaptıkları araştırma sonucuna göre, öfke duygusunun kızlar ve erkekler arasında ortak olarak yaşanıldığı, ayrıca üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunu kızların; nefreti ve intikam isteğini ise erkeklerin yaşadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra bu öğrencilerin sıklıkla depresyon, yalnızlık, sosyal kaygı, endişe ve sosyal fobi gibi psikososyal problemler yaşadıkları bilinmektedir (Doğan, 2010).

Negatif psikolojik ve duygusal etkilere ek olarak, araştırmacılar, çok sayıda negatif fizyolojik etkilerin de olduğunu göstermiştir. Uyku güçlüğü, zaman zaman baş ağrısı ve mide ağrıları zorbalığa maruz kalmanın erken belirtileridir (Smith, Madsen ve Moody, 1999). Mağdurların kronik hastalıkları, yeme bozuklukları akranlarına göre daha yüksek düzeydedir (Hinduja ve Patchin, 2008)

Hinduja ve Patchin (2009), sanal zorbalığa maruz kalan erkeklerin %10'unun kızların ise %20'den daha fazlasının intihar etme düşüncesi yaşadığını belirtmiştir. Güney Kore'de, iki ünlü, internet üzerinden, isimleri belirsiz olan birkaç kişi tarafından ciddi saldırılara uğramaları sonucu intihar ettiler (Mckenna, 2007). İngiltere'de her yıl 16 öğrencinin sanal zorbalığa maruz kalma nedeniyle intihar ettiği belirtilmiştir (Anderson ve Sturm, 2007; Li, 2006). Amerika'da 13 yaşındaki bir kız, MySpace üzerinden bir arkadaşı tarafından saldırıya uğradı ve intihar etti. Saldırıyı yapanın intihar eden kızın erkek arkadaşının annesi olduğu ortaya çıktı. Japonya'da bir altıncı sınıf öğrencisi, aynı sınıftan bir kız arkadaşının internette

hakkında yayınladıkları nedeniyle arkadaşının boğazını kesti (Watanabe (2008)'den akt. Aoyama ve Talbert (2010)).

Avustralya'da yaşayan 14 yaşındaki Türk kızı Ş.E. sanal zorbalığın hedefi oldu. Facebook dâhil tüm hesaplarının ele geçirildiği, O'nun adıyla herkese iğrenç mesajlar atıldığı, cep telefonuna da tehdit, baskı mesajları geldiği tespit edilmiştir. Ş.E. sanal âlemde tehdit ve hakarete maruz kalınca, 15. doğum gününe bir hafta kala baskılara dayanamayarak intihar etti (Hürriyet, 2012). Türkiye'de de sanal zorbalık mağduru olan, Adıyaman Üniversitesi Muhasebe Bölümü birinci sınıf öğrencisi 20 yaşındaki Z. A. 3 ay önce sosyal paylaşım sitesi Facebook'ta kendisi adına hesapların açıldığını ve arkadaşlarına yazılar gönderildiğini öğrenince kaldığı öğrenci evinde çok sayıda hap içerek intihara kalkıştı (DHA, 2011).

İnternette yapılan bir yorum nedeniyle birini öldürmek, bir yetişkinin hayal etmekte zorlanacağı bir durumdur (Wallace, 1999). Kişisel web sayfalarında yapılan olumsuz yorumlar, ergenlikte olan bir bireyin benlik saygısı için muhtemelen dayanılmaz bir şeydir ve bu gibi olaylar buzdağının sadece görünen kısmıdır (Shariff, 2008).

Sanal zorbalığın, kişi ve ailesi üzerindeki ciddi etkilerinin yanı sıra toplumsal sorunlara da dönüştüğü görülmektedir. Hollanda basınına yansıyan haberlere göre 16 yaşındaki bir kız, parti davetini gizlilik ayarını yapmadan yanlışlıkla 30 bin kişiye gönderdi. Davet sanal ortamda daha da yayıldı. Davete icabet etmeye karar verip, 18 bin kişilik kasabaya gelen 3 bin kişi kasabada şiddet olaylarının olmasına neden oldular (CNN Türk, 2012). Bunun dışında sanal âlemde özellikle bayanların mahrem bilgi, resim ya da videolarını kayıt altına alan sanal zorbalığın, mağdurları kayıtlarla tehdit ettikleri, kendi isteklerini baskıyla yaptırmaya çalıştıkları yapılan araştırma ve çeşitli haberlerden anlaşılmaktadır. CNN Türk (28.28.2012) yayınladığı habere göre, Nevşehir'de 28 yaşındaki İ.D. sosyal paylaşım sitesinde tanıştığı lise 1'inci sınıf öğrencisi İ.R.Y. ile belli bir süre sanal ortamda arkadaşlık yaptıktan sonra, kayıt altına aldığı yazışma ve fotoğraflarla İ.R.Y.'yi özel istekleri için tehdit etmeye başladığı ve tecavüz ettiği belirtilmiştir. Yaşanan durumlardan anlaşılacağı üzere, sanal âlemde yaşanan bazı durumlar, gerçek âlemde bazı olayların yaşanmasına ve bazı durumların kontrolden çıkmasına neden olabilmektedir. Özellikle sanal zorbalık hakkında bilgilerin yetersiz olması, gizli bilgi, belge ya da diğer özel materyallerin paylaşılması sanal zorbalık olaylarının daha çok yaşanmasına neden olabilmektedir.

Literatür değerlendirildiğinde, sanal zorbalığın çok çeşitli sorunlara neden olabildiği belirtilebilir. Sanal zorbalığın, depresyon, kaygı, dūřmanlık, öfke, kin ve nefret, mutsuzluk, üzüntülü ve çaresiz hissetme, kendini değersiz görme, özsaygı ve benlik zedelenmesi, çeşitli korkuları yaşamaya başlamaya, çevreden uzaklaşmaya, soyutlanmaya, akademik başarının dūřmesine, okuldan ayrılmaya, saldırganlık ve madde kullanımı gibi olumsuz davranışlarda artışa, ailevi sorunların meydana gelmesine, uyku düzeninde bozulmaya ve mide ağrısı gibi diğer çeşitli fizyolojik rahatsızlıklara ve mağdurların intihar etmesine neden olabildiği görülmektedir.

Sanal zorbalık olaylarında yaşanan etkilerin sadece zorba ya da mağduru etkilediğini dūřnmek yanılıcı olabilir. Sanal âlemde yaşananlar, zorba ve mağduru, zorbanın/mağdurun aile bireylerini ve toplumdaki diğer bireyleri etkileyebilmektedir. Doęan (2010)'a göre, zorbalık sadece zorbalar ve mağdurlar için değil, bu olaya tanıklık eden diğer bireyler için de risk faktörü oluşturmaktadır. Bu bireyler kendilerinin de zorbalık davranışlarına uğrayabileceklerini dūřnmekte ve bundan dolayı tedirginlik duymaktadırlar.

2.12. PSİKOLOJİK BELİRTİLER

2.12.1. Somatizasyon

Somatizasyon için çok farklı tanımlar yapılmakla beraber, tanımlarda belirtilen ortak noktalara göre somatizasyon, bedensel bir hastalıkla açıklanamayan fiziksel belirtilerden yakındır. Psikososyal ya da duygusal sorunların somatik yakınmalarla ifade edilmesi ve bu belirtiler için tıbbi yardım arama da bu tanımların parçalarıdır. Bu belirtileri gösteren bireylerin öykülerinde en dikkat çekici nokta birçok açıklanamamış yakınmının olmasıdır (şahin, zer, Dağdeviren, şahin ve Aktürk, 2001). Somatizasyon, duygusal sıkıntıların ve bilindişi çatışmaların sözel ifadeler yerine bedensel olarak anlatıldığı bir durumu ifade etmektedir (zen, Yeşilbursa, Belene, Türkcan ve Yurt, 2009). “Bedendeki bir bozukluk gibi” görüntü verip, temelde ruhsal ve sosyal alanda yaşanan sorunlara ilişkin yardım arama davranışı olarak somatizasyon, kişilik özellikleri, öğrenilmiş davranış kalıpları, psikiyatrik hastalık ve başa çıkma stili olarak birçok değişkenin anlatımı için son ortak yoldur (nal, 2002). Bedenselleştirmenin (somatizasyon) herhangi bir fiziksel

bir kaynak olmaksızın ortaya çıkan, temelde kaygı, saldırganlık, düşmanlık duygularına dayanan kimi zaman da stres belirtisi olarak yaşanan fiziksel şikâyetler olduğu söylenebilir. Bedenselleştirmenin temelinde yatan duyguların kaygı, saldırganlık, düşmanlık, stres gibi faktörlerin yattığı görülmektedir (Acar, 2009).

Geleneksel psikanalitik görüşe göre somatik belirtiler, kabul edilemeyen dürtü ve isteklerin bilinç alanına çıkmasını engelleyen savunma araçlarıdır, rahatsız edici duyguların inkârı, bastırılması ya da rasyonalizasyonu somatizasyonla sonuçlanmaktadır. Aile üyelerinde bedensel hastalık ya da hastalık davranışının bulunması ve çocuğun bedensel yakınmalar yoluyla çevreden ilgi ve sevgi toplamaya ilişkin erken deneyimleri ve ikincil kazançların varlığı somatizasyonu destekleyen etkenlerdir. Somatize eden birey kişisel ve kişilerarası sorunların bedensel belirtiler üzerinden iletilmesi ve tıbbi yardımın bedensel belirtiler yoluyla aranması biçiminde bir davranış özelliği göstermektedir. Somatizasyon bu yönüyle kültürel bir iletişim şekli ve davranış biçimidir. (Kesebir, 2004).

Somatizasyon hastaları diğer hastalarla karşılaştırıldıklarında daha düşük sosyoekonomik düzeydeki insanlardır. Bu kişiler sağlıklarıyla tıbbi hastalığı olan bireylere göre daha fazla meşgul olurlar, kendilerini "çok ağır hastadan daha ağır hasta" olarak görürler ve sağlık durumlarını "çok şiddetli" olarak algırlar. Somatizasyon bozukluğu hastaları ortalama olarak ayda 7 günlerini hasta olarak yataklarında geçirirler. Somatizasyon hastaları sağlıklarının aşırı derecede bozuk olduğuna inanmalarına karşın, uzun süreli izlemde Somatizasyonda ölüm oranlarının yüksek olmadığı bulunmuştur (Sevinçok, 1999).

2.12.2. Obsesif-Kompulsif

Kelime anlamı sıkıştırmak, zorla itmek veya sürmektir. Tutku ve zorlanmanın veya ikisinin birlikte yer aldığı, bireyin mesleğini, günlük işlerini, sosyal faaliyetlerini ve diğerleri ile ilişkilerini ileri derecede bozan bir anksiyete bozukluğudur. Psikoanalizde obsesif-kompulsif bozukluk (OKB), saldırganlık, cinsellik içtepilerine özellikle de oedipus karmaşasına bir savunma düzeneği olarak düşünülür (Alver, 2003). Obsesif kompulsif bozukluk (OKB), obsesyon ve/veya kompulsiyonlar ile karakterize ruhsal bir bozukluktur. Obsesyon veya saplantı kendiliğinden bilinç alanına giren, yineleyici, sıkıntı yaratan, kişinin saçma ve yanlış olduğunu bildiği

düşünce, dürtü ya da imajlardır. Kompulsiyon (zorlantı) genelde bir obsesyona engel olmak için belli kurallarla yapılan motor veya mental eylemlerdir (Bayar ve Yavuz, 2008).

OKB Amerikan Psikiyatri Birliği'nin hazırladığı DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders- Fourth Edition) sınıflandırma sisteminde anksiyete bozuklukları grubunda yer almaktadır. OKB, obsesyonlarının oluşturduğu bunaltı nedeniyle anksiyete bozuklukları grubunda yer almaktadır. ICD-10 (International Classification of Diseases-Tenth Edition)'da ise OKB; "Nevrotik, strese bağlı ve somatoform bozukluklar" başlığı altında sınıflandırılmaktadır (Bayraktar, 1997).

En sık görülen durum ***kontaminasyon obsesyonları*** (elinin veya vücudunun mikrop, pislik, kan, meni, idrar ile kirlendiği düşüncesi) ve bunu izleyen yıkama ve temizleme obsesyonları ve kontamine olunan nesneden kompulsif kaçınmadır. İkinci sıklıkta görülen durum ***şüpheli obsesyonları*** (ocağın altını kapattım mı?, kapıyı kilitledim mi?) ve bunu izleyen ***kontrol etme kompulsiyonlarıdır*** (ocağı, elektrik düğmelerini veya kilitleri defalarca kontrol etmek hatta bunun için eve geri dönmek). Üçüncü sıklıkta görülen durum sadece obsesyonların olduğu kompulsiyonların görülmediği durumdur. Bu obsesyonlar genellikle cinsel ve saldırgan davranışların tekrarlayıcı düşünceleridir. Bunun dışında simetri obsesyonları, dinsel veya cinsel içerikli rahatsızlık ve suçluluk veren obsesyonlar, biriktirme kompulsiyonları da görülebilir (Bayar ve Yavuz, 2008).

Saldırganlık obsesyonlarında kendi çocuğu, yakınları veya başkalarına zarar verme ve öldürme düşünceleri sık sık düşünce alanını işgal eder. Saldırganlık obsesyonları bulunan hastaların %68'inde cinsellikle ilgili obsesyonlarda vardır. Dini içerikli obsesyonlarda saldırgan nitelikler bulunabilir. Saldırganlık, cinsel ve dini içerikli obsesyonları olan hastalarda yoğun suçluluk duyguları ve majör depresyon gelişebilir (Bayraktar, 1997).

2.12.3. Kişilerarası Duyarlılık

Kişilerarası duyarlılık, diğerlerinin davranış ve düşüncelerine kaşı aşırı farkındalık ve duyarlılığı içeren bir yapıdır (Boyce ve diğ., 1992). Bireyin kendi başına yalnız iken kolayca yapabildiklerini, toplum içinde iken heyecanından konuşamaması, ellerinin ve sesinin titremesi, aptal ve zayıf birisi olarak görülürüm korkusu ile yapamamasıdır

(Alver, 2003). Psikologlar, kişilerarası duyarlılığın günlük hayatta önemli bir yeri olduğuna inanmaktadır (Hall, Andrzejewski ve Yopchick, 2009). Kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireylerin kişilerarası ilişkilerle ilgili gerek kendilerine gerekse diğer insanlara ilişkin fonksiyonel olmayan inançlara sahip oldukları görülmektedir. Kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireylerin sosyal kaçınma davranışları sergiledikleri görülmektedir. Çünkü kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireylerin kendi yetersizlikleri ve diğerleri tarafından önemsenmediklerine ya da değer verilmediklerine ilişkin işlevsel olmayan inançları nedeniyle sosyal etkileşimlerden uzak durdukları bilinmektedir (Doğan ve Sapmaz, 2012). Kişilerarası ilişkilerde yaşanan duyarlılıklar belli bir aşamadan sonra reddedilme duyarlılığına dönüşebilmekte ve yakın ilişkilerin bozulmasına neden olabilmektedir (Erözkan, 2004).

Kişilerarası duyarlılığa sahip bireylerin, sosyal yetersizlik, sıklıkla başkalarının davranışlarını yanlış anlama ve yorumlama, başkalarının önünde kendini rahat hissetmeme, kişilerarası ilişkilerden kaçınma, atılgan olamama, kolay incinme, reddedilmeye karşı aşırı duyarlı olma, diğerlerinin tepkilerine karşı sürekli tetikte olma, eleştirilmekten aşırı derecede kaygı duyma ve bu nedenle ortamdaki ipuçlarını da yanlış toplama gibi özelliklere sahip oldukları görülmektedir (Doğan ve Sapmaz, 2012).

2.12.4. Depresyon

Depresyon, bilinen psikiyatrik bozuklukların en eskilerinden biridir. Eski Ahid’de ve klasik Hindu tıbbi metinlerinde izine rastlamak mümkündür (Yeşilbaş, 2008). Depresyon sözcüğünün Latince kökü “depressus” tur; aşağı doğru bastırmak, çekmek, bitkin gamlı-kederli olmak anlamına gelir. Tıbbi terminolojide “çökkünlük” olarak ifade edilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), depresyonun yaygınlığının yetişkin nüfusta %5 civarında olduğunu belirtmiştir (Ünalacak, Pişirgen ve Ünlüoğlu, 2009).

Depresyon sık görülen, uzun süreli atakları olan, yüksek süregenleşme, depreşme ve yineleme oranları gösteren, ciddi fiziksel ve psikososyal yeti kaybına neden olan son derece yıkıcı bir bozukluktur (Akkaya, 2005). Dünya Sağlık Örgütü’ne göre depresyon fiziksel, duygusal, toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açan hastalıklar arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Sıklığı ve süresi yaşla giderek artan bu

bozukluk yineleyici bir hastalıktır ve uzun süreli tedavisi gerekir (Göktaş ve Özkan, 2006). Geçirilen her atağın yeni bir atak gelişme riskini arttırdığı da bilinmektedir; depresyon atağı geçiren bir kişinin, ikinci bir depresyon atağı geçirme ihtimali 2 yıl içinde %40, 5 yıl içinde %60, 10 yıl içinde %75 ve 15 yıl içinde %85 olarak bildirilmiştir (Akkaya, 2005). Toplumsal ve mesleki işlevsellik üzerindeki etkileri çok önemli olmakla birlikte gerektiğinden az vurgulanmaktadır. Yoğunlaşamama ve dikkat eksikliği depresyonun öncül belirtilerindendir (Göktaş ve Özkan, 2006).

Depresif kişiler güvensizlik duygusundan kısmen de olsa kendilerini sorumlu tuttıkları için kendilerini suçlarlar. Beck (1963) de depresif belirtileri orta ve şiddetli düzeyde olan hastaların %80'inde kendini suçlama olduğunu, çok şiddetli düzeyde olanlarda ise bu oranın daha da fazla olduğunu belirtmiştir. Kendine güvensizlik ve suçlama arttıkça depresif kişi çevresine bağımlı hâle gelir. Daha sonraki dönemlerde umutsuzluk öylesine yoğunlaşır ki kişi başkalarından gelecek yardımı yararsız bulmasına karşın yine de onların önerilerine umutsuzca sarılır (Dilbaz ve Seber, 1993).

Depresyonun Temel Belirtileri

- Çökkün duygudurum
- İlgisi, istek azalması ve/veya hiçbir şeyden zevk alamama
- Yorgunluk, enerji azalması, bitkinlik
- Uyku bozukluğu (insomnia, hipersomnia)
- Dikkatini toplamada güçlük ve kararsızlık
- İştah bozukluğu
- Ölüm ve intihar düşünceleri
- Değersizlik ve suçluluk düşünceleri
- Hareket ve konuşmalarda yavaşlama ya da ajitasyon (Ünalacak, Pişirgen ve Ünlüoğlu, 2009).

Freud ve Abraham tarafından geliştirilen klasik psikanalitik teoriye göre, depresyonda, hayalde ya da gerçekte bir sevgi nesnesinin kaybı söz konusudur ve buna bağlı olarak kişinin benliğinde bir yoksullaşma, boşluk, terk edilmişlik duygularıyla birlikte öz saygıda belirgin azalma veya yok olma vardır. Bu görüşe göre depresyon kaybedilen nesneye karşı duyulan düşmanca duyguların, saldırgan dürtülerin kişinin kendine dönmesidir. İçeriyutmayla (inkorporasyonla) kişi,

kaybedilen nesneyle özdeşim kurar. Bu, kaybın örselemesine ve onun ruhsal sonuçlarına karşı bir savunmadır. Bu kişilerde içe alınan nesneye karşı duyulan sevgi - nefret gibi ikilemli (ambivalan) duyguların bu dönemlerde saplanmaları rol oynar. Freud bu yüzden melankolinin üç ön şartı olarak nesne kaybı, ambivalans ve egonun gerilemesini göstermiştir (Alper, 2006).

Depresyon intihar riskini arttıran psikiyatrik hastalıkların başında gelmektedir. Depresyonların genel popülasyondaki intihar riskini 30 kat arttırdığı ileri sürülmektedir. Ayrıca çeşitli psikiyatrik hastalıklar arasında intihar oranı en yüksek olan grubun depresifler olduğu bilinmektedir. Geleceğe ilişkin olumsuz beklentiler olarak tanımlanan umutsuzluk, depresyonla yakından ilişkilidir. İntihar niyeti ile depresyon arasındaki ilişkide, umutsuzluk kritik rol oynamaktadır. İntihar eğilimli kişi intiharı kendi umutsuz ve çözümsüz durumu için olası tek çözüm yolu olarak görür. Yapılan birçok araştırmada depresyon, intihar ve umutsuzluk arasında yakın bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Haran ve Aydın, 1993).

Depresyonda psikoterapi ile hastaya stres faktörleri ile baş edebilmeyi öğretme, sosyal becerileri geliştirebilme, düşük benlik saygısını artırma, kişilerin kendilerini anlamalarını sağlama, kişilerarası anlaşmazlıklarla ve depresyonla ilgili sosyal, ailesel, eğitimle ve işle ilgili problemlerle baş edebilmeyi sağlamalarına yardımcı olmayı amaçlar. Psikoterapilerde, dinleme ve yorumlama, duyguların boşalımı (başlangıçta yararlı), bilgilendirme, sorunları anlaşılır (rasyonel) kılma, moral gücünün yeniden kazandırılması, telkin, rehberlik etme ve tavsiyelerde bulunma, terapötik ilişki gibi yöntemler kullanır (Ünalacak, Pişirgen ve Ünlüoğlu, 2009).

2.12.5. Anksiyete

Normal anksiyete, organizmanın biyolojik bir korunma sistemidir ve potansiyel bir tehlike algılandığında ortaya çıkarak organizmanın tehlikeli durumdan kendini sakınarak yaşamının devam etmesini sağlar. Eğer anksiyete objektif bir tehlike durumu olmaksızın sanki varmış gibi algılanarak abartılı ve kişinin günlük yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen subjektif bir beklenti hissi, dehşet, endişe veya bir felaketin yaklaştığı duygusu ile karakterize ise "anormal anksiyete"den söz edilir (Uzbay, 2002).

Anksiyete, korkuya benzer bir duygu olmakla birlikte, anksiyeteyi ortaya çıkaran uyarıcı, korkuyu ortaya çıkaran gibi net olarak belirlenmemiştir. Kişi huzursuzdur, kötü bir şey olacağından endişe etmektedir. Ancak bu durumu açıklayacak nesnel bir tehlike ya da tehdit kaynağı tanımlanamamaktadır (Sungur, 1997). Anksiyete tanımlanması zor bir korku ve endişe duygusudur. Bu duyguya vücutta birtakım duyumlar eşlik edebilir. Göğüste sıkışma hissi, kalp çarpıntısı, terleme, baş ağrısı, midede boşluk duygusu ve hemen tuvalete gitme gereksiniminin doğması gibi duyumlar örnek olarak verilebilir. Huzursuzluk, dolanıp durma isteği de anksiyetenin sık görülen belirtileridir. Anksiyetenin ortada somut bir tehlike olmaksızın yaşanması, sık ve şiddetli bir biçimde ortaya çıkması ve kişinin olağan yaşamını etkilemeye başlaması bireyde bir anksiyete bozukluğu olduğunu düşündürür (Türkçapar, 2004). Anksiyete bozuklukları için ayırt edici belirtiler; duygu durum boyutunda yoğun korku ve gerilim, davranışsal boyutta yüksek aktivite ve ajitasyon, bedensel boyutta yüksek merkezi sinir sistemi (MSS) uyarımı ve bilişsel boyutta tehlike ve tehdit algısı, aşırı uyarılma (hipervijilans) ve belirsizlik algısıdır (Özen ve Temizsu, 2010).

Anksiyetenin klinik görünümü kişiye kişiye büyük ölçüde değişir. Bazı hastalarda kas gerginliği önde gelir ve bu kişiler kas katılığından ya da spazmından, baş ağrısından ve boyun tutulmasından yakınırırlar. Anksiyete bozuklukları: panik atağı, agorafobi, agorafobi olmadan panik bozukluğu, agorafobili panik bozukluğu, panik bozukluğu olmadan agorafobi, özgül fobi, sosyal fobi, obsesif kompulsif bozukluk, post-travmatik stres bozukluğu, akut stres bozukluğu, yaygın anksiyete bozukluğu, genel tıbbi duruma bağlı anksiyete bozukluğu ve madde kullanımının yol açtığı anksiyete bozukluklarını içerir (Türkçapar, 2004).

DSM-IV'e göre anksiyete bozuklukları

- Yaygın anksiyete bozukluğu
- Akut stres bozukluğu
- Obsesif kompulsif bozukluklar
- Post-travmatik stres bozukluğu
- Genel tıbbi duruma veya alkol ve diğer bağımlılık yapıcıların yoksunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan anksiyete bozukluğu
- Panik bozukluğu (agorafobi ile birlikte veya tek başına)

- Fobiler (özgül veya sosyal)

Anksiyete bozukluklarının toplumda görülme oranı %17'dir. Anksiyete bozukluklarından panik bozukluğun yaşam boyu yaygınlığı %3,5, özgül fobilerin %11,3, sosyal fobinin %13,3'tür (Özen ve Temizsu, 2010).

Anksiyete ve depresif bozukluklarının birlikte görülme olasılığı da oldukça yüksektir. Araştırmacılar depresif bozukluğu olan hastaların yarısından fazlasının aynı zamanda bir anksiyete bozukluğuna da sahip olduğunu ve anksiyete bozukluğu olan hastaların yarısından fazlasının aynı zamanda bir depresif bozukluğa sahip olduğunu bildirmektedirler (Özen ve Temizsu, 2010).

2.12.6. Öfke/Düşmanlık

Öfke, günlük hayatımızda önemli yere sahip duygularımızdan biridir. Evrensel bir duygu olmakla beraber, her kültürde farklı şekillerde yaşanmaktadır (Balkaya ve Şahin, 2003). Karşısındakine zarar verme, intikam alma, ona acı çektirme arzusu eşliğinde gelişen inatçı bir duygu olarak tanımlanabilir (Alver, 2003). Engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygudur (Budak, 2000). Öfke ve saldırganlık birbirinden farklı kavramlardır. Öfke kavramının bir duyguyu, saldırganlık kavramının ise daha çok bir davranışı ifade ettiği söylenebilir (Özmen, 2004).

Öfke anında çeşitli fizyolojik değişimler gerçekleşmektedir. Öfkenin yoğunluğuna göre konuşmada zorlanma, ses tonunun yükselmesi, kas gerilmesi, kaşların çatılması, dişlerin sıkılması, yumrukları sıkma, yüzün kızarması, el ve ayakta titremeler, nefes almakta zorlanma, terleme, sıcak basması, burundan soluma, baş ağrısı ve hareketlerin hızlanması, vücudun sertleşmesi gibi fizyolojik belirtiler meydana gelmektedir (Tavris 1989).

Öfke duygusunu yoğun yaşayan bireylerin aile ve çevre özelliklerinde, alkol ve madde kullanımı, sosyal destek yokluğu, çocuklukta istismara uğramış olma, babanın güç ve kararlarda baskın olması, şiddete başvurma, anne baba arasında cinsel sorunların olması, aile dışı ilişkilerde kısıtlılık, işsizlik, yoksulluk, anne ve babanın

çocuğa karşı davranışlarında tutarsızlık, çevrede uygun rol modellerinin olmayışı ve içinde yaşanan grubun şiddeti teşvik etmesi gibi etmenlerin etkili olduğu görülmektedir (Özmen, 2004).

2.12.7. Fobik Bozukluklar

Kelime anlamı korku ve kaçınma tepkisidir. Nesnel bir nedeni olmaksızın, yersiz, aşırı, hastalık derecesinde korku durumudur. Belli bir nesnenin gözükmesini veya durumun olmasını sıkıntılı, heyecanlı bir durumda beklerken, bireyin korkusunun mantıklı olmadığını idrak etmesine karşın, anksiyete veya panik tepki ile yanıtladığı korku durumudur (Alver, 2003).

Korku, anksiyete ve fobi çoğunlukla aynı anda bulunabilmekle beraber, birbirlerinden farklı özellikler göstermektedir. **Korku**, yaşamı veya güvenliği tehdit eden mevcut veya olası bir tehlike karşısında ortaya çıkan duygusal bir tepkidir. Güvenliği tehdit eden herhangi bir durumda böylesi bir tepkinin ortaya çıkışı, yaşamın devamı için gerekli, hatta şarttır. Duyulan korku sayesinde tehdit edici uyarana karşın gerekli acil tedbirler alınır ve yaşam güven içinde sürdürülür. **Anksiyete**, korkuya benzer bir duygu olmakla birlikte, anksiyeteyi ortaya çıkaran uyarana, korkuyu ortaya çıkaran gibi net olarak belirlenmemiştir. Kişi huzursuzdur, kötü bir şey olacağından endişe etmektedir. Ancak bu durumu açıklayacak nesnel bir tehlike ya da tehdit kaynağı tanımlayamamaktadır. **Fobide** ise oluşan tepki ve anksiyete, neden olarak gösterilen uyarana orantılı olmayan bir şiddette ortaya çıkar. Fobik birey bu abartılı tepkisinin mantıksız olduğunu bildiği hâlde, bazen panik düzeyine varan fobik tutum davranışlarını önleyemez (Sungur, 1997).

Fobiler üç alt grupta ele alınmaktadır:

1. Sosyal fobi
2. Özgül fobiler
3. Agorafobi

Sosyal fobi kişinin başkalarınca değerlendirilmesi mümkün olan birden çok ortamdaki sürekli korkma ve bu ortamlardan olabildiğince kaçınma davranışları gösterme hâli; aşağılanacağı, utanç duyacağı ya da gülünç duruma düşecek biçimde davranacağıyla ilgili sürekli endişe duyma durumu olarak tanımlanabilir. Sosyal

fobisi olan insanlar sosyal ortamlarda veya performans gerektiren durumlarda olumsuz değerlendirilip aşağılanacağı konusunda aşırı bir korku duyarlar. Bu korku duyulan ortamlarda aşırı düzeyde kendilerinin farkında olma ve kendilerini eleştirme eğilimleri olan bu kişilerde kızarma, çarpıntı, terleme ve titreme gibi fiziksel belirtiler meydana gelir. Sosyal fobinin başlangıç yaşı 13-24 arasında değişmektedir. **Sosyal fobinin** toplumda görülme sıklığı %3-13 arasında değişmektedir (Dilbaz, 1997).

Özgül fobiler, eskiden basit fobi olarak da bilinen, bazı durumlar veya nesnelere duyulan mantıksız/aşırı korkudur. Özgül fobiler, fobiler grubu arasında en yaygın olan türdür. Özgül fobiler toplumda %2.7 oranında görülür (kadında %3.8, erkekte %1.4). Özgül fobinin başlama yaşı ortalama 16.5'dur. Özgül fobi grubu içinde sayılabilecek çok çeşitli fobiler bulunmakla birlikte en sık görülenler: hayvan fobileri, yükseklik korkusu, kan ve yaralanma fobisi, gök gürültüsü ve fırtına fobisi, uçak fobisi, yalnız kalma korkusu, kapalı yer korkusu, araba korkusu, uzak fobisi, yutma fobisi olarak ifade edilebilir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2012).

Agorafobi kelime anlamıyla meydan ya da açık alan korkusu olarak tanımlanır. Kalabalıklarda, evden ayrılmakla, evde yalnız kalmakla, sinema, tiyatro, otobüs, tren uçak gibi toplu yerlerde bulunmakla ortaya çıkan korkular agorafobi kapsamı içinde ele alınmaktadır. Başka bir deyişle agorafobi güvenli olarak kabul edilen ortamlardan (bu güvenli yer genellikle ev ya da alışık olunan çevre olmaktadır) uzak olma ile ortaya çıkan korkuları tanımlamaktadır. Agorafobikler, bu tür ortamlardan kaçmakta/kaçınmakta ve çoğu bu gibi ortamlarda yalnız olduklarında daha da çok korkmakta, bu nedenle güvenli olarak gördükleri bölgelerin dışına çıktıklarında yanlarında tanıdıkları birinin varlığına gereksinme duymaktadırlar. Tüm fobik durumlar içinde bireyi en çok çaresiz bırakan fobi türü budur ve bazı agorafobikler zaman içinde tamamen eve bağlı/bağımlı bir duruma gelirler. Sosyal fobiklerde farklı olarak kalabalık ortamlarda, başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkuları değil, kalabalıkta bayılma, kontrolü kaybetme, kalabalık içinde sıkışıp kalma korkuları yaşarlar. Bu tür korku verici ortamlarda, ortamdaki kaçış için gerekli çıkışı görememek veya bu çıkışa uzak olmak agorafobiyi provoke eder. Bir başka deyişle, agorafobisi olan hasta eğer bir biçimde kalabalık bir ortama girmişse (sinema, tiyatro, otobüs gibi) çıkışa yakın bir yerde oturmayı tercih edecektir. Bunun nedeni,

ani bir sıkıntı oluştuğunda kendisini bulunduğu ortamdan dışarı atabilmektir (Sungur, 1997)

2.12.8. Paranoid Düşünceler

Paranoia teriminin ilk kez antik Yunan'da kullanıldığı ve Hipokrat zamanında bile çoktan yerleşmiş bir sözcük olduğu bilinmektedir. O zamanlar gerek halk gerekse de meslekten kişiler tarafından "delilik" karşılığında kullanılan Yunanca para (dışında) ve nous (akıl) kelimelerinden oluşmaktadır (Hocaoğlu, 2001).

Paranoid düşünce, kelime anlamı olarak şüpheli fikirler anlamına gelmektedir. Kişinin, sanrı derecesinde olmayan, kendisine haksızlık edildiği, çevreden kötülük gördüğüne inanmasıdır (Alver, 2003). Paranoid düşüncelere sahip olan bireylerin temel özellikleri; diğer insanlara yersiz şüphe duyma ve güvenememedir (Oltmanns, Neale ve Davison, 2003).

Paranoid terimi pek çok semptom, sendrom ve kişilik bozukluğu terimi ile birlikte kullanılır. Paranoyak bireyler, kendisine karşı elbirliği ile çalışıldığı, aldatıldığı, gözetlendiği, zehirlendiği, bile bile iftira edildiği, taciz edildiği ya da uzun süreli amaçlarının peşinde koşarken engellendiğini, kendisinin zengin, olağandışı yeteneklerle yüklü özel bir kişi veya kurtarıcı olduğunu gibi düşünce biçimlerine sahiptirler. Paranoid kişilik bozukluğunun karakteristikleri, kuşkuculuk, aşırı kıskançlık, aşırı gururluluk, geçimsizlik, kincilik, kendini üstün görme gibi özelliklerdir. Düşünce biçiminde paranoid eğilimler vardır. Çabuk alınırlar ve başkalarının söz, bakış ve hareketlerini kendilerine karşı olumsuz yorumlamaya meyillidirler. Cinsel konularda ve yakın ilişkilerde aşırı duyarlı, alıngan ve kuşkucudurlar. Başarısızlıklarını ve kusurlarını başkalarını eleştirerek ve haksız bularak rasyonalize ederler (Hocaoğlu, 2001).

2.12.9. Psikotizm

Belli fiziksel ya da psikolojik nedenlere bağlı olarak, genel bir sistemin bozukluğuna ilişkin gelişen bariz sanrı (delüzyon) veya varsanı (halüsinasyon)'larla gözlenen bozukluğa psikotik bozukluk denir (Alver, 2003). Psikoz terimi, gerçeğe bağlantının koptuğu durumlarda zihinsel işlevleri etkileyen sağlık sorunlarını tanımlamak

amacıyla kullanılmaktadır. Psikozun genç ve yetişkinlerde ortaya çıkma olasılığı daha fazladır ve oldukça yaygındır. Her 100 gençten yaklaşık olarak 3'ünde görülmektedir (Eppic, 2012).

Psikotik bozukluk sıklıkla ebeveyn-çocuk, kardeş-kardeş veya karı-koca çiftlerinde görülmektedir ve vakaların %50'sini anne-kız veya kız kardeş - kız kardeş çiftleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda kadınlara daha sık rastlandığı, vakaların %19'unun anne - çocuk olduğu, en büyük risk faktörünün sosyal yalıtılmışlık olduğu saptanmıştır (Altınyazar, Eskin, Dereboy ve Dereboy, 2011).

Psikoz, duygusal durumda ve düşünme şeklinde değişikliklere ve kişinin hissettiklerini anlamayı güçleştiren anormal düşüncelere yol açabilir. Bu bireylerde, günlük düşünceler karmaşık hâle gelir ya da aralarında tam bir bağlantı olmaz. Cümleler açık değildir ve bir anlam ifade etmez. Bu bireylerin gerçekdışı düşünce ve inançları yaygındır. Gerçekte olmayan kişileri ya da şeyleri görmek, işitmek, tatmak, koklamak gibi algı bozuklukları görülmektedir. Duygudurum dalgalanmaları yaygındır. Kişi olağandışı coşku ya da çöküntü hissedebilir. Aşırı aktif ya da bütün gün bitkin olabilirler. Madde bağımlılığından kaynaklanan psikoz, organik psikoz, kısa süreli tepkisel psikoz, sanrı bozukluğu, şizofreni, şizofreni benzeri bozukluk, manik-depresif (çoşku-çöküntü) bozukluğu, şizoeffektif bozukluk ve psikotik depresyon alt türleri bulunmaktadır (Eppic, 2012).

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler verilecektir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma, tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline dayanmaktadır. Tarama modelleri, bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplandığı araştırma türüdür (Büyüköztürk ve diğ., 2012). İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte bir değişkendeki durumun bilinmesi hâlinde ötekinin kestirilmesine olanak sağlamaktadır (Karasar, 2004).

Araştırmada öğrencilerin sınıf düzeyi, cinsiyet ve psikolojik belirtilerine göre sanal zorba ve mağdur olma durumları arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini İstanbul, İzmit ve Sakarya illeri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 2011-2012 eğitim öğretim yılında İstanbul'da 2, İzmit'te 1 ve Sakarya'da 1 olmak üzere 4 farklı ilköğretim oluşturmaktadır. Örneklemini bu okullarda 6, 7 ve 8. sınıfta öğrenim gören toplam 407 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya alınan okullar random yöntemiyle seçilmiştir. Uygulama yapılan okullarda, okulun psikolojik danışmanın olması ve yetkililerin izin vermesi önemsenmiştir. Bu koşulları taşıyan 4 okul belirlenerek, uygulamalar bu okullarda

gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya toplam 485 öğrenci katılmış, 78 öğrencinin ölçekleri eksik doldurma ve okumadan işaretleme yaptığı tespit edilmiş ve araştırmanın dışında tutulmuştur. Çalışma grubunu 192 (%47,2) kız, 215 (%52,8) erkek öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerden 153’i 6., 180’ni 7. ve 74’ü 8. sınıfta öğrenim görmektedir.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemine Oluşturan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

	SINIF DÜZEYİ			CİNSİYET		TOPLAM FREKANS
	6	7	8	KIZ	ERKEK	
SAKARYA	85	82	0	87	80	167
İZMİT	0	43	33	35	41	76
İSTANBUL	68	55	41	70	94	164
GENEL	153	180	74	192	215	407
TOPLAM						

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

3.3.1. Kısa Semptom Envanteri

Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş ve Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanarak geçerlik ve güvenilirliği yapılmıştır. Kısa Semptom Envanteri (KSE) (Brief Symptom Inventory), 53 maddeden oluşan 5 dereceli Likert tipi, kendini değerlendirme türü bir envanterdir. Normal örneklemelerde olduğu gibi, çeşitli psikiyatrik ve medikal hastalarda da ortaya çıkabilecek bazı psikolojik semptomları yakalamak amacıyla geliştirilmiş çok boyutlu bir semptom tarama ölçeğidir. KSE, SCL-90 olarak bilinen 90 maddelik Semptom Belirleme Listesi’nin kısaltılmış hâlidir. (Şahin, Batıgün ve Uğurtaş, 2002).

Maddeler “hiç” ve “çok fazla” ifadelerine karşılık gelen 0-4 değerleri arasında derecelendirilmiştir. Alınan puanların yüksekliği semptomların sıklığını göstermektedir. Dokuz alt ölçek (somatizasyon”, “obsesif-kompulsif bozukluk”, “kişilerarası duyarlılık”, “depresyon”, “anksiyete”, “hostilite”, “fobik anksiyete”, “paranoid düşünceler” ve “psikotizm”), üç global indeks (“rahatsızlık ciddiyeti

indeksi”, “belirti toplamı” ve “semptom rahatsızlık indeksi”) ve ek maddelerden oluşmaktadır (Şahin, Batıgün ve Uğurtaş, 2002).

Alt Ölçeklere göre madde dağılımı;

Somatizasyon (S): 2,7,23,29,30,33 ve 37. maddeler.

Obsesif-Kompulsif Bozukluk (OKB): 5,15,26,27,32,36. maddeler.

Kişiler Arası Duyarlılık (KD): 20,21,22 ve 42. maddeler.

Depresyon (D): 9, 16, 17, 18, 35 ve 50. maddeler.

Anksiyete Bozukluğu (AB): 1, 12, 19, 38, 45 ve 49. maddeler.

Hostilite (H): 6, 13, 40, 41 ve 46. maddeler.

Fobik Anksiyete (FA): 8, 28, 31, 43 ve 47. maddeler

Paranoid Düşünceler (PD): 4, 10, 24, 48 ve 51. maddeler.

Psikotizm (P): 3, 14, 34, 44 ve 53.maddeler.

Ek Maddeler (EM): 11, 25, 39 ve 52. maddeler.

Üç ayrı çalışmada ölçeğin toplam puanından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları .96 ve .95 alt ölçekler için elde edilen katsayılar ise .55 ile .86 arasında değişmektedir

Yapılan üç ayrı çalışma sonucunda envanterin alt ölçeklerinin ve üç global indeks puanlarının Sosyal Karşılaştırma Ölçeğiyle -0.14 ve -0.34 arasında, Boyun eğicilik Ölçeği ile 0.16 ve 0.42 arasında, Strese Yatkinlik Ölçeği ile 0.24 ve 0.36 arasında, UCLA-Yalnızlık Ölçeğiyle 0.34 ve -0.57 arasında, Beck Depresyon Envanteri ile ise 0.34 ve 0.70 arasında değişen korelasyonlar gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar Kısa Semptom Envanteri'nin ülkemizdeki Patoloji taramalarında güvenilir ve geçerli bir ölçek olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

3.3.2. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilmiş, biri “*sanal zorba ölçeği*” diğeri “*sanal kurban ölçeği*” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulması şeklinde, paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Sanal zorba/mağdur ölçeği toplam 19 madde ve üç faktörden oluşmaktadır. Ölçekteki

maddelerin faktörlere göre dağılımı; 1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 18. maddeler sanal ortamda *cinsel zorba ve mağdur*; 7., 8., 9., 12., 13., 14., 15. ve 16. maddeler sanal ortamda *engelleme ve zarar verme zorba ve mağdur*; 19., 20., 21. ve 22. maddeler sanal ortamda *söylenti çıkarma zorba ve mağdur* olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan maddelerle ilgili katılma düzeyini ifade etmek için 5’li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme “Her zaman (5), Sık sık (4), Ara sıra (3), Nadiren (2) ve Hiçbir zaman (1)” şeklinde oluşturulmuştur. Öğrencilerin sanal zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, sanal kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin sanal zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 19 en yüksek puan 95’tir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma durumu artmaktadır (Ayas ve Horzum, 2010).

Sanal Zorba ve Kurban Ölçeğinin yapı geçerliği için ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizin yapılabilmesi için öncelikle örneklemin yeterliliğini test eden KMO testine bakılmıştır. KMO değeri .84 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmaları sonucunda ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur.

Ölçekte yer alan maddelerin faktörlerdeki yükleri incelenmiş, 3 madde düşük madde yüküne sahip olduğu için ölçekten çıkarılmış ve 19 madde üzerinden tekrar açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. 19 madde üzerinden yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda KMO değeri .80 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan 19 maddenin faktörlerdeki yük değerleri 0.35-0.85 arasında değişmektedir. *Sanal Zorba Ölçeğinin* alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık kat sayıları şu şekildedir: Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık alt boyutu .68, Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt boyutu .75 ve Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma alt boyutu .68 olarak bulunmuştur. Sanal Zorba Ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. *Sanal Kurban Ölçeğinin* alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık kat sayıları ise şu şekildedir: Sanal Cinsel Zorba alt boyutu için .66, Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt boyutu için .62 ve Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma alt boyutu için .70 olarak bulunmuştur. Sanal kurban ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak bulunmuştur (Ayas ve Horzum, 2010).

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) İstanbul, İzmit ve Sakarya'da 4 farklı ilköğretim okulunda 6, 7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören 407 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçekler gerekli birimlerden izin alındıktan sonra gruplar hâlinde sınıflarda uygulanmıştır. Ölçekler, rehber öğretmeni bulunan okullarda rehber öğretmen ile irtibata geçilerek okullarda uygulanmıştır. Uygulama için bir ders saati (40 dakika) süre verilmiştir. Çalışma ile ilgili olarak okul yönetimi, öğretmenler ve öğrenciler bilgilendirilmiştir. Ölçekleri uygulama esnasında bazı öğrenciler katılmak istememiş, ölçekler gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını içten ve doğru bir şekilde yanıtlamalarını sağlamak amacıyla veri toplama araçlarının üzerlerine isimlerini yazmak zorunda olmadıkları, kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı, başka hiç kimse ile paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Katılımcıların ölçekleri incelenmiş, kısmen boş bırakılan ve okunmadan işaretlendiği tespit edilen ölçekler analizlere alınmamıştır. Ölçeklerin hepsinin uygulanması yaklaşık 2 ay sürmüştür.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Ölçme araçlarından elde edilen veriler öncelikle kodlanarak bilgisayara girilmiş, araştırmanın amacı doğrultusunda istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS13 programı kullanılmıştır. Psikolojik belirtiler ile sanal zorba ve psikolojik belirtiler ile sanal mağdur ilişkisini incelemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Cinsiyet ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla t-testi ve sınıf düzeyi ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla tek faktörlü varyans analizi -ANOVA testi uygulanmıştır. Veri analizinde anlamlılık düzeyi .05 olarak esas alınmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Toplanan verilerin analiz edilmesiyle elde edilen bulgular ve bunların yorumları bu başlık altında verilecektir.

Araştırmada ilk olarak sanal zorbalık ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu ilişkileri incelemek için çoklu regresyon analizi sonuçları, Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Sanal Zorbanın Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	-1.55	.49	-	-3.17	.00	-	-
SOMAT	-.17	.38	-.03	-.44	.65	.14	-.02
OKB	.53	.33	.11	1.59	.11	.19	.08
KAD	-.48	.24	-.13	-1.99	.04	.08	-.10
DEP	-1.15	.35	-.27	-3.30	.00	.09	-.16
ANK	.48	.47	.10	1.02	.31	.22	.05
ÖFK-DÜŞ	1.18	.23	.32	5.14	.00	.32	.25
FOB-ANK	.23	.39	.04	.61	.55	.20	.03
PAR-DÜŞ	-.09	.21	-.03	-.44	.66	.19	-.02
PSOTİZM	1.09	.38	.21	2.90	.00	.23	.14

R= .39, R²= .15, F₍₉₋₃₉₄₎= 7.94, p.= .00

Tablo 2’de yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal zorba değişkeni ile bağımlı değişkeni yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Sanal zorba ile somatizasyon arasında pozitif ve düşük düzeyde bir

ikili ilişki ($r = .14$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.02$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile obsesif kompulsif arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .19$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .08$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile kişilerarası duyarlılık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .08$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.10$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile depresyon arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .09$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.16$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile anksiyete arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .22$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .05$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile öfke düşmanlık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .32$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .25$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile fobik anksiyete arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .20$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .03$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile paranoid düşünceler arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .19$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.02$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal zorba ile psikotizm arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .23$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .14$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Psikolojik belirti değişkenleri birlikte ele alındığında sanal zorba ile pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmaktadır ($R = .39$, $p < .01$). Psikolojik belirtileri birlikte ele alındığında sanal zorba toplam varyansının %15'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin sanal zorba üzerindeki göreceli önem sırası; öfke-düşmanlık, depresyon,

psikotizm, kişiler arası duyarlılık, obsesif kompulsif, anksiyete, fobik anksiyete, somatizasyon, paranoyak düşüncelerdir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise kişiler arası duyarlılık, depresyon, öfke düşmanlık ve psikotizm değişkenlerinin sanal zorba üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal zorba ve psikolojik belirtilere yönelik regresyon eşitliği;

Sanal Zorba = -1.55 -0.17 Somatizasyon + 0.53 Obsesif Kompulsif -0.48 kişiler Arası Duyarlılık - 1.15 Depresyon +0.48 Anksiyete +1.18 Öfke Düşmanlık +0.23 Fobik Anksiyete - 0.09 Paranoid Düşünceler +1.09 psikotizm olarak bulunmuştur.

Sanal zorbalık ile cinsiyet arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla verilerin t-testi analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına dayalı olarak t-testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Sanal Zorbaların Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Sanal Zorba	KIZ	192	.65	1.97	405	3.41	.02
	ERKEK	215	1.70	3.90			

Tablo 3 incelendiğinde sanal zorbalık olaylarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ($t_{(405)} = 3.41$, $p < .05$) görülmektedir. Erkek öğrencilerin sanal zorbaca davranışlarda bulunma düzeylerinin ($\bar{X} = 1.70$) kız öğrencilerin ($\bar{X} = .64$) sanal zorbaca davranışlarda bulunma düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sanal mağduriyet ile cinsiyet arasındaki farklılığın belirlenmesi amacıyla verilerin t-testi analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına dayalı olarak t-testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Sanal Mağdurların Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	T	p
KIZ	192	1.85	4.54	405	2.21	.00
ERKEK	215	2.84	4.59			

Tablo 4 incelendiğinde sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ($t_{(405)}= 2.21, p<.05$) görülmektedir. Erkek öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma bulunma düzeylerinin ($\bar{X}=2.84$) kız öğrencilerin ($\bar{X}=1.85$) sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada sanal mağduriyet ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Sanal mağduriyet ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin incelendiği analiz sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Sanal Mağdurun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	-1.92	.71	-	-2.72	.00	-	-
SOMAT	.01	.56	.01	.01	.99	.26	.01
OKB	.05	.48	.01	.10	.92	.26	.01
KAD	-.45	.35	-.07	-1.30	.20	.20	-.07
DEP	.82	.50	.14	1.65	.10	.32	.03
ANK	1.23	.67	.18	1.85	.07	.32	.09
ÖFK-DÜŞ	.47	.33	.09	1.44	.15	.27	.07
FOB-ANK	-.67	.56	-.09	-1.21	.23	.22	.06
PAR-DÜŞ	-.16	.30	-.04	-.53	.60	.25	-.03
PSOTİZM	1.51	.54	.20	2.78	.00	.32	.14
R= .37, R ² = .14, F ₍₉₋₃₉₅₎ = 7.38, p= .00							

Tablo 5'te yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal mağdur değişkeni ile bağımlı değişkeni yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Sanal mağdur ile somatizasyon arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .26$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .01$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile obsesif kompulsif arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .26$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .01$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile kişilerarası duyarlılık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .20$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.07$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile depresyon arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .32$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .03$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile anksiyete arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .32$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .09$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile öfke düşmanlık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .27$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .07$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile fobik anksiyete arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .22$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .06$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile paranoid düşünceler arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki ($r = .25$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun negatif ve düşük bir ilişki ($r = -.03$) olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanal mağdur ile psikotizm arasında pozitif ve orta düzeyde bir ikili ilişki ($r = .32$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyonun pozitif ve düşük bir ilişki ($r = .14$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Psikolojik belirti değişkenleri birlikte ele alındığında sanal mağdur ile pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmaktadır ($R = .37, p < .01$). Psikolojik

belirtileri birlikte ele alındığında sanal mağdur toplam varyansının %14'ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin sanal mağdur üzerindeki görelî önem sırası; psikotizm, anksiyete, depresyon, öfke düşmanlık, fobik anksiyete, kişiler arası duyarlılık, paranoyak düşünceler, somatizasyon, obsesif kompulsiftir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise psikotizm değişkeninin sanal mağdur üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sanal mağdur ve psikolojik belirtilere yönelik regresyon eşitliği;

Sanal Mağdur = -1.92 + 0.01 Somatizasyon + 0.05 Obsesif Kompulsif - 0.45 kişiler Arası Duyarlılık + 0.82 Depresyon + 1.23 Anksiyete + 0.47 Öfke-Düşmanlık - 0.67 Fobik Anksiyete - 0.16 Paranoid Düşünceler + 1.51 Psikotizm olarak bulunmuştur

Sanal mağdur olma ile sınıf düzeyi arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla ANOVA analizi yapılmıştır. Sanal mağdur olma durumu ile sınıf düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Sanal Mağdur Olma Durumu ile Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Sınıflar Arasındaki İlişkiyi Gösteren ANOVA Tablosu

	N	\bar{x}	ss.		Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p.
6. sınıf	153	2.97	4.94	Gruplar arası	116.69	2	58.34	2.88	.06
7.sınıf	180	1.79	4.37						
Sanal mağdur 8.sınıf	74	2.55	3.76	Grupları içi	8150.00	402	20.27		
Toplam	407	2.37	4.52	Toplam	8266.70	404			

Tablo 6’da araştırmaya katılan öğrencilerin sanal mağdur olma düzeyinin sınıf değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı

($F_{(2-402)}=2.88$) ($p>.05$) görölmektedir.

Sanal zorbalık ile sınıf düzeyi arasındaki farkı belirlemek amacıyla ANOVA analizi yapılmıştır. Sanal zorbalık ile sınıf düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren bulgular Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Sanal Zorba Olma Durumu ile Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Sınıflar Arasındaki İlişkiyi Gösteren ANOVA Tablosu

	N	\bar{x}	ss.		Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p.	
6.sınıf	153	1.40	3.04	Gruplar	11.09	2	5.55			
7.sınıf	180	1.03	3.58	Arası						
Sanal zorba	8.sınıf	74	1.20	1.98	Gruplarıçi	3997.47	402	9.94	.56	.57
	Toplam	407	1.20	3.14	Toplam	4008.57	404			

Tablo 7’de araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorba olma düzeyinin sınıf değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı

($F_{(2-402)}=56$) ($p>.05$) görölmektedir.

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçları, elde edilen sonuçların tartışılması ve önerilere yer verilecektir.

5.1 SONUÇ VE TARTIŞMA

1. Kişilerarası Duyarlılık, Depresyon, Öfke-Düşmanlık ve Psikotizm Sanal Zorbalığı Yordayan Önemli Psikolojik Belirtilerdir.

Sanal zorbalık ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelendiğinde, psikolojik belirtilerin sanal zorba toplam varyansının %15'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Psikolojik belirtiler ile sanal zorbalık arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum sanal zorbalığın ele alınmasında, psikolojik belirtilerin etkili olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre; kişilerarası duyarlılık, depresyon, öfke-düşmanlık ve psikotizm sanal zorbalarda görülen önemli psikolojik belirtilerdir. Arıca (2009)'ın yaptığı bir çalışmada, sanal zorbalığa herhangi bir şekilde karışmayan bireylerin, sanal zorba ve sanal mağdurlara göre daha düşük psikiyatrik belirti gösterdiklerini tespit etmiş, düşmanca duygular ve psikotik belirtilerin sanal zorbalığı anlamlı olarak yordayan iki temel değişken olduğunu tespit etmiştir. Doğan (2010)'ın yaptığı araştırma sonuçlarına göre, sanal zorba ve mağdurlar çok çeşitli fiziksel, duygusal ve davranışsal sorun yaşamaktadırlar. Deryakulu ve Büyüköztürk (2010) tarafından sanal zorbalıkla ilgili Türkiye'de yapılmış olan araştırmalar analiz edilmiş ve düşmanlık, psikotiklik ve saldırganlığın, sanal zorbalığın yordayıcıları olduğu belirtilmiştir. Şahin, Aydın ve Sarı (2012) sanal zorbalarda çeşitli psikolojik sorunların olduğunu ve psikolojik sorunların bazı belirtilerle kendini gösterdiğini ifade etmişlerdir. Çetin ve Diğ.,

(2012) sanal zorbalığın depresyon, stres ve anksiyete ile ilişkili olduğunu bildirmişlerdir.

Kişilerarası duyarlılığın sanal zorbalığı yordayan önemli bir değişken olduğu tespit edilmiştir. Doğan ve Sapmaz (2012)'a göre, kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireyler, hem kendileriyle ilgili hem de diğer insanlara ilişkin fonksiyonel olmayan inançlara sahiptirler. Kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireylerin sosyal kaçınma davranışları sergiledikleri görülmektedir. Çünkü kişilerarası duyarlılığı yüksek olan bireylerin kendi yetersizlikleri ve diğerleri tarafından önemsenmediklerine ya da değer verilmediklerine ilişkin işlevsel olmayan inançları bulunmaktadır. Çetin ve diğ. (2011)'ne göre, ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalara sahip bireyler sanal ortamda da sağlıklı sosyal ilişkiler kuramamakta ve sanal âlemde belli bir süreden sonra çatışma yaşamaktadırlar. Kişilerarası duyarlılığı yüksek bireylerin, sanal zorbalık puanlarının daha yüksek olmasında, gerçek yaşamda olduğu gibi sanal âlemde de ilişkileri dengelemekte zorlanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sanal zorbaların yaşadıkları duyguları belirlemeye çalışan birçok araştırmacı (Raskauskas ve Stoltz, 2007; Aoyama, 2010; Erdur-Baker ve Tanrıku, 2010; Çetin ve Diğ., 2012), depresyonun sanal zorbalarda görülen önemli bir psikolojik belirti olduğunu bildirmiştir. Depresyonun belirtilerinin genellikle; umutsuzluk, ilgi kaybı, uyku bozukluğu, yorgunluk, dikkatsizlik, kararsızlık, ölüm ve intihar düşünceleri, kendini değersiz hissetme olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Depresyon belirtisi gösteren bireylerin olumsuz duygu ve düşüncelere yoğun olarak kapıldıkları, bu bireylerde enerji eksikliği olduğu bilinmektedir. Ayrıca depresyondaki bir bireyin kendine ve başkalarına zarar verme ihtimalinin yüksek olması beklenmektedir. Haran ve Aydın (1993), depresyondaki bireylerin kendilerine herhangi bir şekilde zarar verme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve depresyonun intihar riskini 30 kat arttırdığını ifade etmişlerdir. Bu duruma paralel olarak depresyondaki bireylerin çevrelerine karşı daha tahammülsüz olabilecekleri, daha saldırgan davranabilecekleri, sanal âlemde de zorbalık olaylarında daha yoğun olarak bulunaabilecekleri söylenebilir. Ayrıca sanal zorbalık davranışında bulunan bu bireylerin, yaptıkları davranışlar yüzünden kendilerini güvende hissetmeme, olumsuz düşüncelere kapılma, kendilerini suçlama eğilimine girerek depresyon psikolojik belirtisini gösterebilecekleri tahmin edilmektedir.

Öfke-düşmanlık duygu sanal zorbalarda görülen bir diğer psikolojik belirti olarak tespit edilmiştir. Öfke-düşmanlık duygusunun yoğun olduğu bireylerde daha fazla antisosyal davranışların görülmesi beklenir. Banks (1997), zorbaların akranlarına ve yetişkin bireylere karşı olumsuz davranışlar sergilediklerini ve zorbaların antisosyal bir kişilik yapısına sahip olduklarını bildirmiştir. Craig ve diğerleri (1998) de zorbaların asabi bir yapıya sahip olduklarını ifade etmiştir. Fitzgerald (1999) zorbaların, ilişkilerinde başarısız ve öfkeli olduklarını ifade etmiştir. Türkiye’de yapılmış bazı araştırmalarda (Topçu ve Diğ., 2008; Şahin ve diğ., 2010) öfke duygusunun sanal zorbalarda yoğun olarak yaşandığını bildirmektedir. Arıcak (2009) da yaptığı araştırmada sanal zorbalarda düşmanlık duygusunun yaşandığını belirtmektedir. Sanal zorbalarda öfke-düşmanlık duygusunun daha yoğun olarak tespit edilmesi beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda belirtilen araştırmalardan da anlaşılacağı üzere sanal zorbaların kişilik yapısı olarak normal bireylere oranla daha asabi ve antisosyal oldukları bilinmektedir. Mağdur durumdaki kişiye acı çektiren bireylerin öfke ve düşmanlık duygularına sahip olması gerekmektedir. Bu duygulara sahip olmayan bir birey karşısındaki kişiye zarar verici davranışlarda bulunamayacağı düşünülmektedir. Sanal zorbalığın da saldırganlığın farklı bir şekli olduğu kabul edilerek, öfke-düşmanlık duygusuna sahip bireylerin sanal âlemde saldırgan davranarak sanal zorbalık yapabilecekleri düşünülmektedir.

Türkiye’de Arıcak (2009) tarafından yapılan araştırmada, psikotizmin sanal zorbalığı yordayan temel bir değişken olduğu ifadesi, araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları Peren ve Aloskar, (2006) tarafından yapılan çalışmayla da tutarlılık göstermektedir. Psikotik belirtiler gösteren bireylerde gerçeğe bağlılık, kısmen ya da tamamen kopmaktadır (Epic, 2012). Psikotik belirtiler gösteren bireylerin sanal âlemde daha yoğun olarak zorbalık yapmaları, gerçeği değerlendirme yetilerinin anormal bir işlev göstermesinden kaynaklanabilir. Psikotik belirtiler gösteren bireyler, çevrelerinden yersiz yere şüphelenebilir, kendileriyle alakalı olmayan bir durumu kendilerine kasti ve zarar verici olarak algılayabilir ve bütün bu tehditlere karşı olarak karşı tarafa sanal zorbalık yapabileceği düşünülmektedir. Psikotik belirtiler gösteren bireylerde sanal zorbalık davranışlarının daha yoğun olarak görülmesinin bir diğer nedeni olarak da yine “gerçeği değerlendirme yetilerinin anormal bir işlev göstermesi” nedeniyle sergiledikleri

davranışların ciddiyetinin farkında olmayarak, sanal zorbalık yaptıklarının tam olarak bilincinde olmadıkları tahmin edilmektedir.

2. Katılımcıların Sanal Zorbalık ve Sanal Mağduriyet Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermektedir.

Araştırmada öğrencilerin sanal zorbalık toplam puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, cinsiyetler arasında anlamlı farklılık olduğu, *erkeklerin kızlardan daha çok sanal zorbalık yaptıkları ve kızlardan daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıkları* görülmüştür. Literatür incelendiğinde, cinsiyet ve sanal zorbalık/mağduriyet ile ilgili farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda kızların daha çok sanal zorbalık yaptığı (Agatston ve diğ., 2007; Ponsford, 2007; Campfield, 2008), bazı çalışmalarda daha çok sanal zorbalığa uğradıklarını (Noret ve Rivers, 2006; Agatston ve diğ., 2007; Campfield, 2008; Mesch, 2009; Dilmaç, 2009) ve cinsiyetin sanal zorbalık/mağdur olma durumunu etkilemediğini (Ybarra ve Mitchell, 2004; Patchin ve Hinduja, 2006; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Williams ve Guerra, 2007; Topçu ve diğ., 2008; Slonje ve Smith, 2008; Varjas ve diğerleri, 2009; Yalın ve diğ., 2010; Erdur-Baker ve Tanrıku, 2010; Özdemir ve Akar, 2011) bildiren araştırma sonuçları bulunmaktadır. Araştırmanın sonuçları, erkeklerin kızlara oranla daha çok sanal zorbalık yaptıkları ve daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirten (Wang ve diğ., 2009; Bayar, 2010; Soydaş, 2011; Eroğlu, 2011; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Sarak, 2012; Ayas ve Horzum, 2012; Şahin ve diğ., 2012) araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Özellikle Türkiye’de yapılan araştırmaların benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Türkiye’de erkeklerin daha çok sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalmalarının farklı nedenleri olmakla birlikte cinsiyet ayrımcılığının bu durumun en önemli nedeni olduğu düşünülmektedir. Sosyal ve kültürel değerlerin cinsiyet açısından önemli farklılıklar gösterdiği, kızların erkeklere oranla daha kısıtlı şartlara sahip oldukları ve kısıtlılığın teknolojik araçlara sahip olma ve kullanma olanaklarında da kendini gösterdiği söylenebilir. GSMA Gelişim Fonu’nun araştırmasına göre, tüm dünyadaki mobil telefon kullanıcıları dikkate alındığında, cep telefonu kullanıcısı/sahibi olan kadınların sayısı erkeklere oranla 300 milyon daha azdır. Türkiye’de erkeklerin cep telefonuna sahiplik oranı %91,1 iken, kadınlarda bu oran %70,2 düzeyine inmekte ve %20’nin üzerinde bir cinsiyet farkı

olduğunu ortaya koymaktadır (Teknolojidekadinhareketi, 2012). TÜİK (2012) bilgisayar kullanım oranının erkeklerde %59 iken, bayanlarda %38,5 olduğunu ve bilgisayar ve internet kullanımının tüm yaş gruplarında erkeklerde daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Soydaş (2011) bilgisayarın daha çok erkek çocuklara yönelik bir oyun aracı olarak görüldüğünü ve küçük yaşlardan itibaren erkek çocuklara hediye olarak alındığını belirtmiştir. Özellikle ilköğretimde okul başarısı karşılığında erkek çocuklara ödül olarak alındığı bilinmektedir. Horzum (2011) bazı evlerde teknolojik olanakların yetersiz olduğunu, erkeklerin bunu internet kafelerde telafi edebildiği, kızların bu imkâna erkekler kadar sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Erkeklerin teknolojik araçlarla daha çok vakit geçirebilmeleri ve teknolojik araçlara daha çok sahip olabilmeleri nedeniyle sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma durumlarının kızlara oranla daha fazla olması beklenmektedir. Bayar (2010) erkeklerin daha fazla sanal zorbalık yapmalarına farklı bir açıdan yaklaşarak, erkeklerin internet üzerinden oynadıkları oyunların genellikle şiddet içerikli olduğunu, erkeklerin daha saldırgan davranışlar sergilemeye eğilimli olmaları nedeniyle daha çok sanal zorbalık yapmaya da meyilli olduklarını ifade etmiştir. Eroğlu (2011) da cinsiyetin şiddete yönelik tutumlarda farklılık yarattığını, erkeklerin şiddete yönelik tutumlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu bu durumun sanal zorbalık ve mağduriyetin erkekler arasında daha çok görülmesine neden olabileceğini belirtmiştir.

3. Psikotizm Sanal Mağduriyeti Yordayan Önemli Psikolojik Belirtidir.

Sanal mağduriyet ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelendiğinde, psikolojik belirtilerin sanal mağduriyet toplam varyansının %14'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Psikolojik belirtiler ile sanal mağduriyet arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum sanal mağduriyetin ele alınmasında, psikolojik belirtilerin etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların sanal zorbalığa uğrama (sanal mağdur) ile psikolojik belirti düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği regresyon analizi sonuçlarına göre; psikotizm sanal mağdurlarda görülen önemli psikolojik belirtidir. Psikotizmin sanal mağdurlarda önemli bir duygu durum olarak tespit edilmesinin nedeni, psikotik bireylerin sanal zorbalara davetiye çıkarıyor olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, psikotik belirtiler gösteren bireyler sanal zorbalara kolay hamle olarak gelebilmektedir. Psikotizmin

sanal mağdurlarda daha yüksek görülmesinin bir diğer nedeni, daha çok sanal zorbalık yapmaları nedeniyle aynı karşılığı karşı taraftan kendilerinin de görerek sanal mağdur durumuna düşmeleri olarak tahmin edilmektedir.

4. Katılımcıların Sanal Zorbalık ve Sanal Mağduriyet Puanları Sınıf Düzeyine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermemektedir.

Sanal zorba/mağdur olma durumu ile sınıf düzeyi arasındaki farkın incelendiği ANOVA analiz sonuçlarına göre, sanal zorbalık ve mağduriyet en çok 6. sınıf düzeyinde, sanal zorbalık ve mağduriyet en az 7. sınıf düzeyinde görülmekte ancak bu farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, sanal zorbalık/mağduriyet ile sınıf düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığı (Beran ve Li, 2005; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Varjas ve diğ., 2009; Wang ve diğ., 2009; Burnukara, 2009; Yalın ve diğerleri, 2010; Özdemir ve Korkmaz, 2011) yapılan çalışmalarda görülmektedir. Bu çalışma bulguları yapılan bu çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Türkiye’de Ayas ve Horzum (2012) yaptıkları araştırma sonucunda, ilköretim 8. sınıf öğrencilerinin alt sınıflara oranla daha çok sanal zorbalık yaptıklarını; Sarak (2012), 12. sınıf lise öğrencilerinin, 9. Sınıflara oranla daha çok sanal zorbalığa uğradıkları tespit etmiştir.. Ayas ve Horzum (2012) sınıf düzeyinin artmasıyla birlikte öğrenciler arasındaki iletişimde arttığını, yaşanan olumsuz iletişim olayların da sanal zorbalık olaylarının artmasına neden olabildiğini bildirmişlerdir. Yurtdışında yapılan bazı araştırma sonuçları (Kowalski ve Limber, 2007; Williams ve Guera, 2007; Smith ve diğerleri, 2008) da sanal zorbalığın üst sınıflarda daha çok görüldüğü yönündedir.

Bu çalışmada sanal zorba ve mağduriyet düzey puanlarının 6. sınıf düzeyinde daha yüksek olarak bulunmasında, öğrencilerin teknolojik aletleri kullanma konusunda daha az bilgi ve deneyim sahibi olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Vandebosch ve Van Cleemput’un 2009 yılında yaptıkları araştırma sonuçlarına göre küçük yaştaki ilköğretim öğrencileri daha çok sanal zorba/mağdur ve tanık olabildiği bildirilmiştir. Bayar (2010) sanal zorba ve mağdurluğun, alt sınıflarda üst sınıflardan daha yüksek oranda görüldüğünü, üst sınıflarda sanal zorba ve mağdur oranının düşük olmasında öğrencilerin bilgisayar kullanma becerilerinin daha iyi olması ve gelebilecek herhangi bir tehditle nasıl mücadele edeceklerini daha iyi bilmelerinin

etkili olduğunu bildirmektedir. Soydaş (2011) yaptığı araştırma sonuçları da alt sınıfların daha çok sanal zorbalığa uğradıkları yönündedir.

5.2 ÖNERİLER

- Sanal zorbalık ile kişiler arası duyarlılık, depresyon, öfke-düşmanlık ve psikotizm değişkenleri arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Sanal zorbalığı önleme çalışmalarında bu psikolojik belirtilerin göz önünde bulundurulmasının daha etkili sonuçlar sağlayacağı söylenebilir. Kişiler arası duyarlılığı yüksek olan bireylere yönelik özgüven geliştirme çalışmaları; depresyon belirtileri gösteren bireylere yönelik işlevsel olmayan düşüncelere dönük psikolojik danışmanlık; öfke-düşmanlık belirtileri gösteren bireylere yönelik olarak öfke kontrol çalışmaları, psikotizm psikolojik belirtilerini gösteren bireylere psikoterapi önerilmektedir. Sanal zorbalık yapan bireyler tespit edildikten sonra, tespit edilen psikolojik belirtilerine yönelik psikolojik danışma hizmeti verilebilir.
- Sanal mağduriyet ile psikolojik belirtiler arasında orta düzeyde pozitif bir korelasyon tespit edilmiştir. Özellikle psikotizmin, sanal mağduriyet yordamada önem olduğu tespit edilmiştir. Sanal mağduriyeti önleme çalışmalarında bu belirtiyeye sahip bireylere öncelik verilebilir. Ayrıca sanal mağdurların psikotizm belirtilerine yönelik çalışmalar yapılarak, psikotizm psikolojik belirtisinin giderilmeye çalışılması sanal mağduriyeti engelleyebilir.
- Katılımcıların cinsiyete dayalı sanal zorbalık/mağduriyet puanları arasında erkeklerin aleyhine belirgin bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de yapılan araştırmaların büyük bir kısmı benzer sonuçlar vermiştir. Özellikle öğretmenlerin ve velilerin bu durumu göz önünde bulundurmaları, erkek öğrencilere yönelik önleme ve takip çalışmalarının daha yoğun olması gerektiği söylenebilir.
- Araştırmaya katılan çalışma grubunu 6, 7 ve 8. Sınıflar oluşturmaktadır. Sınıf düzeyi arasındaki farkın fazla olmaması aradaki farkın anlaşılmasını güçleştirmiş olabilir. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda ilköğretim, lise ve üniversite düzeylerinde ele alınırsa, sınıf düzeyi ile ilgili oluşacak olan farkın daha anlamlı olacağı tahmin edilmektedir.
- Araştırma grubu üç farklı ilde yer alan dört farklı ilköğretimde okuyan 407 öğrenci ile sınırlıdır. Bundan sonra yapılacak araştırmaların hem coğrafi hem de

katılımcı sayısı itibariyle daha kapsamlı olmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

- Türkiye’de sanal zorbalıkla ilgili yapılan çalışmaların yeterli olmadığı düşünülmekte, özellikle ilköğretimde yapılmış çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumun göz önüne alınarak özellikle ilköğretim öğrencilerini kapsayan araştırmaların yapılmasının yararlı olacağı, bu düzeydeki öğrenci ve velilerinin bilgilendirilmesinin sanal zorbalıkla ilgili erken önleme sağlayabileceği düşünülmektedir.
- Sanal zorba ve mağdurların psikolojik durumlarının ölçen, farklı ve birden çok testin daha güvenilir sonuçlar sağlayacağı düşünülmektedir.
- Sanal zorbalığın ve etkilerinin öğretmenler, veliler ve öğrenciler tarafından ciddiye alınması, bu konuda bilinçli olunması ve gerektiğinde uzmanlardan yardım alınması önemsenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2009). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtiler*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Agatston, P.W., Kowalski, R. ve Limber, S. (2007). Student's Perspective on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 59-60. <http://www.cyberbullyhelp.com/StudentsPerspectivesonCyberbullying.pdf>.
- Akkaya, C. (2005). Depresyon Etiyolojisinde Serotonin ve Noradrenalin. *Yeni Symposium Dergisi, 43* (3), 91-96.
- Alper, Y. (2006). Psikodinamik Açıdan Cemal Süreya ve Şiiri. *Türkiye'de Psikiyatri Dergisi, 7* (4), 58-66.
- Altınyazar V., Eskin, M., Dereboy, F. ve Dereboy, Ç. (2011). Paylaşılmış Psikotik Bozukluk ve Adli Yönleri; Vak'a Sunumu. *New/Yeni Symposium Journal, 49* (3), 185-188.
- Alver, B. (2003). *Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların Empatik Becerileri, Karar Stratejileri ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Anderson, T. ve Sturm, B. (2007). Cyberbullying: from Playground to Computer. *Young Adult Library Services, 5*, 24-27.
- Aoyama, I. ve Talbert, T. L. (2010). *Cyberbullying Internationally Increasing: New Challenges in the Technology Generation*. Baylor University, USA. DOI: 10.4018/978-1-60566-926-7.ch012.
- Aoyama, I., (2010). *Cyberbullying: What are the Psychological Profiles of Bullies, Victims and Bully-Victims?* Submitted to the Graduate Faculty of Baylor University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Arıçak, O.T. (2009). Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Arıçak, O.T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi, 2* (6), 10-12.
- Arıçak, O.T., Kınay, H. ve Tanrikulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*, 101-114.
- Arıçak, O.T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying Among Turkish Adolescents. *CyberPsychology & Behavior, 11* (3), 253-261. DOI: 10.1089/cpb.2007.0016

- Ayas T. ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *Elementary Education Online*, 11 (2), 369-380.
- Ayas T., ve Horzum, M.B. (2010). Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Ayas, T. (2011). Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Yaygınlığı. XI. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, 3-5 Ekim 2011, İzmir.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011). Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3 (2), 619-640.
- Balkaya, F. ve Şahin, N.H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14 (3), 192-202.
- Banks, R. (1997). *Bullying In Schools*. <http://www.vtaide.com/png/ERIC/Bullying-in-Schools.htm>.
- Batıgün, A.D. ve Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 213-219.
- Bayar, R. ve Yavuz, M. (2008). Obsesif Kompulsif Bozukluk. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi No:62*, 185-192.
- Bayar, Y. (2010). *Okul Sosyal İklimi İle Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayraktar, E. (1997). Obsesif-Kompulsif Bozukluk. *Psikiyatri Dünyası*, 1, 25-32.
- Belsey, B. (2004), Cyberbullying, <http://www.cyberbully.ca>.
- Belsey, B. (2008), Cyberbullying an Emerging Threat to The Always on Generation, http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf.
- Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study of New Method for an Old Behaviour. *Journal of Educational Computing Research*, 32, 265-277. http://people.ucalgary.ca/~qinli/publication/2005CyberBeranLi_JECCR.pdf
- Besag, V. (1995). *Bullies and Victims in Schools*. Philadelphia: Open University Pres.
- Bhat, C. S. (2008), Cyber Bullying: Overview and Strategies for School Counsellors, Guidance Officers, and All School Personnel, *Australian Journal Of Guidance & Counselling*, 18, 53-66.

- Boulton, M.J. ve Underwood, K. (1992). Bully/Victim Problems Among Middle School Children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Boyce, P., Hickie, I., Parker, G., Mitchell, P., Wilhelm, K. ve Brodaty, H. (1992). Interpersonal Sensitivity and The One-Year Outcome of a Depressive Episode. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 26, 156-161.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Özcan, E., Karadeniz, Ş., Demirel F. ve Kılış, E. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık, 13. Baskı.
- Camodeca, M. ve Goossens, F.A. (2005). Aggression, Social Cognitions, Anger and Sadness in Bullies and Victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (2), 186–197. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00347.x
- Campbell, M. A. (2005). The Impact of the Mobile Phone on Young People's Social Life. <http://eprints.qut.edu.au/3492/>.
- Campfield, D.C. (2008). *Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully/Victims*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Montana, Montana.
- Carter, J. D. ve Hall, J. A. (2008). Individual Differences In The Accuracy Of Detecting Social Covariations: Ecological Sensitivity. *Journal of Research in Personality*, 42, 439–455. doi:10.1016/j.jrp.2007.07.007
- CNN Türk (2012). 15 Yaşındaki Kıza İnternette Tuzak. <http://www.cnnturk.com/2012/guncel/09/28/15.yasindaki.kiza.internette.tuzak/678510.0/index.html>, 12.10.2012
- CNN Türk (2012). Doğum Günü Partisinde Facebook İzdihamı. <http://www.cnnturk.com/2012/dunya/09/22/dogum.gunu.partisinde.facebook.izdihami/677702.0/index.html>, 12.10.2012
- Cowie, H. (2004). *Peer Influences. Bullying Implications for the Classroom. California*. Elsevier Academic Press.
- Craig, W. M., Peters, D. R. ve Konarski, R. (1998). Bullying and Victimization Among Canadian School Children. Applied Research Branch Strategic Policy Human Resources Development Canada.
- Cross, D., Monks, H., Campbell, M. A., Spears, B. ve Slee, P. (2011). SchoolBased Strategies to Address Cyber Bullying. Occasional Papers (119). Centre for Strategic Education, Melbourne, Vic., <http://eprints.qut.edu.au/41318/>.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S., ve Pepsoy, S. (2012). The Investigation of Relationship Among Relational-Interdependent Self-Construal,

- Cyberbullying, and Psychological Disharmony in Adolescents: An Investigation of Structural Equation Modelling. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12 (2), 646-653. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/EJ981810.pdf>.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2011). Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Bir Yordayıcısı Olarak İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar: Ergenler İçin Bir Ön Çalışma. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3 (3), 1064-1080.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Becerileri Arasındaki İlişki*. Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Derogatis, L. R. (1992). The Brief Symptom Inventory-BSI Administration, Scoring And Procedures Manual-II. USA, Clinical Psychometric Research Inc.
- Deryakulu, D. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). Review of Turkish Research on Problematic Internet Use and Cyber Bullying. Paper presented in *9th International Internet Education Conference & Exhibition*, September 14-16, 2010. Cairo- Egypt.
- DHA (Doğan Haber Ajansı). (2012). Sahte Facebook Hesabı Genç Kızın Hayatını Kararttı. http://www.dha.com.tr/sahte-facebook-hesabi-genc-kizin-hayatini-karartti_151604.html, 21.11.2012
- Dijle, H. ve Doğan, N. (2011). Türkiye’de Bilişim Suçlarına Eğitilmiş İnsanların Bakışı. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 4 (2), 43-54.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal Fobi. *Psikiyatri Dünyası Dergisi*, 1, 18-24. <http://www.rehberlikdanisma.com/kitaplik/3.pdf>
- Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi. *Kriz Dergisi*, 1 (3), 134-138. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/66/614.pdf>
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325.
- Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes as a Predictor of CyberBullying among Primary School Children. *International Journal of Human and Social Sciences*, 5, 649-653. <https://waset.org/journals/waset/v43/v43-26.pdf>
- Doğan, A. (2010). Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Akran Zorbalığının İncelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (3), 149-162.

- Doğan, T. ve Sapmaz, S. (2012). Kişilerarası Duyarlılık Ölçeğinin Türk Üniversite Öğrencilerinde Psikometrik Analizi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5 (2), 143-155.
- Eknolojidekadinhareketi, (2012). http://www.teknolojidekadinhareketi.org/Files/Report/report_mwomen_rapor_ozeti.pdf, Erişim 14.11.2012
- Eppic (Early Psychosis Prevention and Intervention Centre) (2012). Psikoz. <http://www.eppic.org.au/psychosis>, 17.09.2012.
- Eppic, (2012). “Psikoz”. <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=http://www.eppic.org.au/&prev=/search%3Fq%3Dwww.eppic.org.au.%26hl%3Dtr%26tbo%3Dd%26biw%3D1280%26bih%3D604&sa=X&ei=ZcfVUJyXKIjChAeQ4ICI BQ&ved=0CDAQ7gEwAA>
- Erdur- Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Erdur- Baker, Ö. ve Tanrıkulu, İ. (2010). Psychological Consequences of Cyber Bullying Experiences Among Turkish Secondary School Children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771–2776.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and Its Correlation to Traditional Bullying, Gender And Frequent and Risky Usage of İnternet-Mediated Communication Tools. *New Media & Society* 12 (1),109-125.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları Ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek Ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27. <http://www.akademikbakis.org/27/07.pdf>
- Eroğlu, Y., Peker, A. ve Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar İle Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Erözkan, A. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Duyarlılıkları ile Reddedilme Duyarlılıklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 85-98. http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt5Sayi2/JKEF_5_2_2004_85_98.pdf
- Fitzgerald, D. (1999). *Bullying in Our Schools. Understanding and Tackling the Problem. A Guide for School*. Dublin: Blackhall Publishing.
- Floyd, N.M. (1985). Pick on Somebody Your Own Size!: Controlling Victimization. *The Pointer*, 29 (2), 9-17. DOI: 10.1080/05544246.1985.9944687

- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a Crime – is it? *Education and Law*, 12 (1), 10-29. DOI: 10.1080/713667559
- Goebert, D., Else, I., Matsu, C., Chung-Do, J. ve Chang, J. Y. (2011). The Impact of Cyberbullying on Substance Use and Mental Health in a Multiethnic Sample. *Matern Child Health J*, 15, 1282–1286. DOI 10.1007/s10995-010-0672-x
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 6 (2), 511-537.
- Göktaş, K. ve Özkan, İ. (2006). Yaşlılarda Depresyon. *Türkiye’de Psikiyatri Dergisi*, 8 (1), 30-37.
- Hall, J.A., Andrzejewski, S.A. ve Yopchick, J.E. (2009). Psychosocial Correlates of Interpersonal Sensitivity: A Meta-Analysis. *J Nonverbal Behav*, 33, 149–180. DOI:10.1007/s10919-009-0070-
- Hanewald, R. (2008). Confronting the Pedagogical Challenge of Cyber Safety. *Australian Journal of Teacher Education*, 33 (3), 1-16. <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30024050/hanewald-confrontingthepedagogical-2008.pdf>
- Haran, S. ve Aydın, O. (1993). Depresyon, Umutsuzluk, Sosyal Beğenirlik ve Kendini Kurgulama Düzeyinin İntihar Fikirleri İle İlişkisi. *Kriz Dergisi* 3 (1-2), 218-222.
- Hazler, R. J., Hoover, J. H. ve Oliver, R. (1992). What Kids Say About Bullying. *The Executive Educator*, 14 (11), 20-22.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2005). Research Summary: Cyberbullying Victimization. <http://www.cyberbullying.us/research.php>
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2009). Cyberbullying Fact Sheet: What You Need To Know About Online Aggression. Cyberbullying Research Center. <http://www.cyberbullying.us>
- Hocaoğlu, Ç. (2001). Paranoid Semptomlar ve Sendromlar. *Psikiyatri Dünyası*, 5, 97-104.
- Hoff, D. L. ve Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, Effects, and Remedies. *Journal of Educational Administration*, 47 (5), 652-665.

- Horzum, M.B. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36 (159), 56-68.
- Hürriyet, (2012). Türk Kızı Şeniz Sanal Zorba Kurbanı. <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19693094.asp>, 23.10.2012
- Ireland, J.L. ve Arcter, J. (2004). Association Between Measures of Aggression and Bullying Among Juvenile and Young Offenders. *Aggressive Behaviour*, 30 (1), 29- 42. DOI: 10.1002/ab.20007
- İnternet Stats Today, (2012). 2017 3.500 milyon İnternet Kullanıcıları. <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=http://internetstatstoday.com/&prev=/search%3Fq%3Dhttp://internetstatstoday.com/http://internetstatstoday.com/%26hl%3Dtr%26tbo%3Dd%26biw%3D1280%26bih%3D604&sa=X&ei=H7fVUKD0PMmDhQfJsYD4BQ&ved=0CDAQ7gEwAA>
- Juvonen, J., Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 78, 496-505. DOI: 10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Sanal Kurban Olma Durumlarının İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kesebir, S. (2004). Depresyon ve Somatizasyon. *Klinik Psikiyatri*, Ek 1, 14-19. <http://klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/330.pdf>
- Korkmaz, M. (2010). *İnternet Kullanımı Konusunda Uygulanan Akran Eğitiminin Ergenler Üzerindeki Etkisi*. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kowalski, R. M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal Of Adolescent Health*, 41, 22-30. DOI:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kowalski, R., Limber, P. S. ve Agatston, W. P. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Lacey, B. (2007). *Social Aggression: A Study of İnternet Harassment*. Unpubbilled Doctoral Dissertation, Long Island University.
- Leishman, J. (2002). Cyber-bullying. In L. Selick and A. Hancock (Producers), *The National*. Toronto, ON: Canadian Broadcasting Corporation.

- Lenhart, A. (2007). Cyberbullying and Online Teens. *Pew Internet and American Life Project*. <http://www.pewInternet.org/pdfs/PIP%20Cyberbullying%20Memo.pdf>.
- Li, Q. (2004). Cyber-Bullying In Schools: Nature and Extent Of Adolescents Experiences. Paper Presented at Annual American Educational Research Association Conference. http://www.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyberbully_aera05%20.html.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research Of Gender Differences. *School Psychology International*, 27, 157–170. DOI:10.1177/0143034306064547
- Li, Q. (2007). New Bottle But Old Wine: A Research Cyberbullying in Schools, *Computers In Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Li, Q. (2008). A Cross-Cultural Comparison of Adolescents' Experience Related to Cyberbullying. *Educational Research*, 50 (3), 223- 234.
- Mckenna, P. (2007). The Rise Of Cyberbullying. *New Scientist*, 195, 60. DOI:10.1016/S0262-4079(07)62856-5
- Mesch, G. S. (2009). Parental Mediation, Online Activities and Cyberbullying. *Cyberpsychology And Behavior*, 12, 217-223.
- Mitchell, K.J., Ybarra, M. L. ve Finkelhor, D. (2007). The Relative Importance of Online Victimization in Understanding Depression, Delinquency, and Substance Use. *Child Maltreatment*, 12, 314-324.
- Noret, N. ve Rivers, I. (2006). The Prevalence of Bullying by Text Message or Email: Result of a Four Year Study. Poster Presented at British Psychological Society Annual Conference, Cardiff.
- Odabaşı, H.F., Kabakçı, I. ve Çoklar, A.N. (2007). *İnternet, Çocuk ve Aile*. Ankara, Nobel Yayınları.
- Oltmanns, T.F., Neale, J.M. ve Davison, G.C. (2003). *Anormal Davranışlar Psikolojisinde Vaka Çalışmaları*, 1.Baskı, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1999). Sweden. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano ve P. Slee (Ed.), *The nature of school bullying: A cross national perspective*. Londra ve New York: Routledge.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17 (4), 605-626.

- Özen, E.M., Yeşilbursa, D., Belene, A., Türkcan, A.S. ve Yurt, E. (2009). Şizofreni Hastalarında Somatizasyonun Psikodinamik Anlamının Değerlendirilmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 46, 110-114.
- Özen, Ş. D. ve Temizsu, E. (2010). Anksiyete ve Depresif Bozukluklarda Örtüşen ve Ayrışan Belirtiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 2 (1), 1-14.
- Özmen, S.S. (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (2), 27-39.
- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard. *Youth Violence And Juvenile Justice*, 4, 148-169.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar İle Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Lise Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı Olgusunun Okul Türü Bakımından Karşılaştırılması. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21-23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Ponsford, J. (2007). *The Future of Adolescent Female Cyber-Bullying: Electronic Media's Effect on Aggressive Female Communication*. Unpublished honors thesis, Texas State University, Texas.
- Price, M. ve Dagleish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, Impacts and Coping Strategies as Described by Australian Young People. *Youth Studies Australia*, 29 (2), 51-59. <http://kidshelp.com.au/upload/22882.pdf>.
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Rigby, K. (1994). Psychosocial Functioning In Families of Australian Adolescent Schoolchildren Involved in Bully/Victim Problems. *Journal of Family Therapy*, 16, 173-187.
- Rigby, K. (2002). *New Perspectives on Bullying*. London: Jessica Kingsley.
- Roland, E. (1989). Bullying: The Scandinavian Research Tradition. Eds: In D.P. Tattum, D.A. Lane. *Bullying in Schools*. Trentham Books, London, 21-33.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sayar, K. (2002). Psikolojik Mekân Olarak Siberalan. *Yeni Symposium Dergisi*, 40 (2), 60-67.

- Sevinçok, L. (1999). Somatizasyon Bozukluğu. *Psikiyatri Dünyası Dergisi*, 1, 5-10.
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the New Millennium: School Obligations to Provide Student Safety in a Virtual School Environment. *McGill Journal of Education*, 40 (3), 467-487.
- Shariff, S. (2008). *Cyber-Bullying: Issues and Solutions for the School, The Classroom and The Home*. New York: Routledge.
- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49 (2), 147-154.
- Smith, P. (2004). Bullying: Recent Developments. *Child and Adolescent Mental Health*, 9, 98-103.
- Smith, P. K., Madsen, K. C. ve Moody, J. C. (1999). What Cause The Age Decline in Reports of Being Bullied at School? Towards a Developmental Analysis of Risks of Being Bullied. *Educational Research*, 41, 267-285.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006). An Investigation Into Cyberbullying, Its Forms, Awareness and Impact, and The Relationship Between Age and Gender in Cyberbullying. Research Brief No. RBX03-06.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385.
- Soydaş, K.D. (2011). *Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi*. Yüksel lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Strom, P. ve Strom, R. (2004). *Bullied by a Mouse*. <http://www.childresearch.net/resource/research/2004/members35.htm>.
- Strom, P. ve Strom, R. (2005). When Teens Turn Cyberbullies. *The Education Digest*, 71 (4), 35-41.
- Stys, Y. (2004). *Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth*. Master's Thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Sungur, M.Z. (1997). Fobik Bozukluklar. *Psikiyatri Dünyası Dergisi*, 1, 5-11. <http://cty.com.tr/files/journals/4/1.pdf>
- Şahin, H. N., Batıgün, A.D. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler İçin Kullanımının Geçerlik, Güvenilirlik ve Faktör Yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (2), 125-135.
- Şahin, M. E., Özer, C., Dağdeviren, N., Şahin, Ö., ve Aktürk, Z. (2001). *Sted Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 10 (1). <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0101/3.html>

- Şahin, M., Aydın, B. ve Sarı, S. V. (2012). Cyber Bullying, Cyber Victimization and Psychological Symptoms: A Study in Adolescents. *Çukurova University Faculty of Education Journal*, 41 (1), 53-59.
- Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençleri İçin Uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 44-569.
- Tavris, C. (1989). *Anger: Misunderstood Emotion*. New York, Simon&Schuster.
- Teknolojidekadinhareketi (2012). *Türkiye’de Mobil Teknolojilerin Kullanımına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Ayrımının Kapatılması: Zorluklar ve Fırsatlar*. http://www.teknolojidekadinhareketi.org/Files/Report/report_mwomen_rapor_ozeti.pdf.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following You Home From School: A Critical Review and Synthesis of Research on Cyberbullying Victimization. *Computers in Human Behavior*, 26 (3), 277-287.
- Topçu, Ç. (2008). *The Relationship of Cyber Bullying to Empathy, Gender, Traditional Bullying, Internet Use and Adult Monitoring*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Topçu, Ç., Baker, Ö. ve Çapa, Y. A. (2008). Examination of Cyberbullying Experiences Among Turkish Students from Different School Type, *Cyberpsychology & Behaviour*, 11 (6), 646.
- TÜİK, (Türkiye İstatistik Kurumu) (2012), 2012 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr>, 17.11.2012.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2005). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Türkçapar, H. (2004). Anksiyete Bozukluğu ve Depresyonun Tanısal ilişkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4, 12-16.
- Türkiye Psikiyatri Derneği (2012). Özgül Fobiler. <http://www.psikiyatri.org.tr/pagepublic.aspx?menu=19>, 16.10.2012.
- Tüzer, V. (2011). İnternet, Siberseks ve Sadakatsizlik Psikiyatride. *Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3 (1), 100-116.
- Uzbay, T.İ. (2002). Anksiyetenin Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1, 5-13.
- Ünal, S. (2002). Bir Anlatım Tarzı Olarak Bedenselleştirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3 (1), 52-55.
- Ünalacak, M., Pişirgen, T.N. ve Ünlüoğlu, İ. (2009). Depresyon ve Antidepresan Tedavi. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2 (5-6), 52-55.

- Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying Among Youngsters: Profiles of Bullies and Victims. *New Media & Society*, 11 (8), 1349-1371.
- Varjas, K., Henrich, C. C. ve Meyers, J. (2009). Urban Middle School Students' Perceptions of Bullying, Cyberbullying, and School Safety. *Journal of School Violence*, 8 (2), 159-176.
- Walker, J.L. (2010). The Contextualized Rapid Resolution Cycle Intervention Model for Cyberbullying. Unpublished master dissertation. Arizona State University.
- Wallace, P. (1999). *The Psychology of the Internet*. New York: Cambridge University Press.
- Wang, J., Iannotti, R. J. ve Nansel, T. R. (2009). School Bullying Among Adolescents in The United States: Physical, Verbal, Relational, and Cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45 (4), 368-375.
- Webopedia, (2012). "chat room." http://www.webopedia.com/TERM/C/chat_room.html. Erişim: 13.09.2012.
- Wikipedia, (2012). "Web sitesi." http://tr.wikipedia.org/wiki/Web_sitesi.
- Willard, N. (2005). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. <http://www.cyberbully.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>, Erişim:04.09.2012.
- Willard, N. (2007). The Authority and Responsibility of School Officials in Responding to Cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 64-65.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007), "Prevalence and Predictors of Internet Bullying", *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21.
- Yalın, H. İ., Bayır, ř. ve Numanoğlu, G. (2010). Cyber-Bullying Among Primary School Students. Paper presented in 9th International Internet Education Conference & Exhibition, September 14-16, 2010. Cairo-Egypt.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 819-833.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., ve Peker, A. (2011). Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık. İstanbul. Kaknüs Yayınları.
- Ybarra, L.M. ve Mitchell, K. J. (2004). Youth Engage in Online Harassment: Associations With Caregiver-Child Relationships, İnternet Use, And Personal Characteristics. *Journal Of Adolescence*, 27, 319-336.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages Between Depressive Symptomatology and İnternet Harassment Among Young Regular İnternet Users. *CyberPsychology & Behavior*, 7, 247-257.

Ybarra, M. L., West, M. D. ve Leaf, P. J. (2007). Examining the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implications for School Intervention. *Journal Of Adolescent Health, 41*, 42-50.

Yeşilbaş, D. (2008). *Majör Depresyon Tanısı Konulan Kişilerin Depresyonlarını İfade Biçimleri*. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi. Uzmanlık Tezi, İstanbul.

EKLER

EK-1: Kısa Semptom Envanteri

EK-2: Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

EK-1: Kısa Semptom Envanteri

Aşağıda insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtinin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAROLDUĞUNU yandaki bölmede uygun olan yerde işaretleyin. Eğer fikrinizi değiştirirseniz ilk yanıtınızı silin.		HIÇ YOK	BİRAZ VAR	ORTA DERECEDE VAR	EPEY VAR	ÇOK FAZLA VAR
1	İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	1	2	3	4	5
2	Baygınlık, baş dönmesi	1	2	3	4	5
3	Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edebileceği fikri	1	2	3	4	5
4	Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu duygusu	1	2	3	4	5
5	Olayları hatırlamada güçlük	1	2	3	4	5
6	Çok kolay kızıp öfkelenme	1	2	3	4	5
7	Göğüs(kalp)bölgesinde ağrılar	1	2	3	4	5
8	Meydanlık(açık) yerlerden korkma duygusu	1	2	3	4	5
9	Yaşamınıza son verme düşünceleri	1	2	3	4	5
10	İnsanların çoğuna güvenilmeyeceği hissi	1	2	3	4	5
11	İştahta bozukluklar	1	2	3	4	5
12	Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	1	2	3	4	5
13	Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	1	2	3	4	5
14	Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetmek	1	2	3	4	5
15	İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetmek	1	2	3	4	5
16	Yalnızlık hissetmek	1	2	3	4	5
17	Hüzünlü, kederli hissetmek	1	2	3	4	5
18	Hiçbir şeye ilgi duymamak	1	2	3	4	5
19	Ağlamaklı hissetmek	1	2	3	4	5
20	Kolayca incinebilme, kırılmak	1	2	3	4	5
21	İnsanların sizi sevmediğine, kötü davrandığına inanmak	1	2	3	4	5
22	Kendini diğerlerinden daha aşağı görme	1	2	3	4	5
23	Mide bozukluğu, bulantı	1	2	3	4	5
24	Diğerlerinin sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu	1	2	3	4	5

25	Uykuya dalmada güçlük	1	2	3	4	5
26	Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek	1	2	3	4	5
27	Karar vermede güçlükler	1	2	3	4	5
28	Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkmak	1	2	3	4	5
29	Nefes darlığı, nefessiz kalmak	1	2	3	4	5
30	Sıcak soğuk basmaları	1	2	3	4	5
31	Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak	1	2	3	4	5
32	Kafanızın bomboş kalması	1	2	3	4	5
33	Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	1	2	3	4	5
34	Günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği	1	2	3	4	5
35	Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	1	2	3	4	5
36	Konstrasyonda(dikkati bir şey üzerinde toplama) güçlük/zorlanmak	1	2	3	4	5
37	Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi	1	2	3	4	5
38	Kendini gergin ve tedirgin hissetmek	1	2	3	4	5
39	Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	1	2	3	4	5
40	Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği	1	2	3	4	5
41	Bir şeyleri kırma, dökme isteği	1	2	3	4	5
42	Diğerlerinin yanındayken yanlış bir şeyler yapmamaya çalışmak	1	2	3	4	5
43	Kalabalıklarda rahatsızlık duymak	1	2	3	4	5
44	Bir başka insana hiç yakınlık duymamak	1	2	3	4	5
45	Dehşet ve panik nöbetleri	1	2	3	4	5
46	Sık sık tartışmaya girmek	1	2	3	4	5
47	Yalnız bırakıldığında/kalındığında sinirlilik hissetmek	1	2	3	4	5
48	Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir görmemek	1	2	3	4	5
49	Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetmek	1	2	3	4	5
50	Kendini değersiz görmek/değersizlik duyguları	1	2	3	4	5
51	Eğer izin vererseniz insanların sizi sömüreceği duygusu	1	2	3	4	5
52	Suçluluk duyguları	1	2	3	4	5
53	Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri	1	2	3	4	5

EK-2: Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

		BANA YAPILDI					BEN YAPTIM				
		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman	Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
1	Sohbet odası (chat) ya da oyun sitesini terk etmeye zorlama										
2	Zarar görmesini istediği kişinin adını kullanarak insanlara mesaj, mail veya video yollama.										
3	Zarar vermeye neden olacak web sayfası hazırlama.										
4	Mail adresini ele geçirme ve zarar verme.										
5	Kişisel bilgisayarımı ele geçirme ve dosyalarına kasten zarar verme.										
6	Kasıtlı olarak virüslü mail yollama										
7	İnternet ya da telefon yoluyla tehdit etme.										
8	Mail kutularını doldurarak mail gelmesini engelleme										
9	Birinin kullandığı telefon veya bilgisayar modeliyle alay etme										
10	Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgileri sanal ortamda yayma.										
11	İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma.										
12	Mail, mesaj vb. yollarla kendisiyle paylaşılan kişisel bilgileri yayma.										
13	Telefon numarasını gizleyerek rahatsız edici cinsel sesler çıkarma.										
14	İzinsiz ve uygunsuz görüntü çekme.										
15	Gizlice çekilen uygunsuz görüntüleri mesajla, maille başkalarına yollama, internette yayınlama ya da CD ile çoğaltıp dağıtma.										
16	Gizlice çektiği uygunsuz görüntüler aracılığıyla şantaj yapma										
17	Birine istemediği halde cinsel içerikli mesaj veya mail atıp rahatsız etme.										
18	Cinsel içerikli görüntüleri veya filmi izlemeye zorlama										
19	İnternet ya da telefonla cinsel içerikli söylenti çıkarıp yayma.										

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

Metin BATMAZ 1987 Şırnak doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Şırnak'ta tamamladıktan sonra, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nü kazanarak 2009 yılında mezun olmuştur. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başlamıştır. Sakarya'da 2 yıl Milli Eğitim'de psikolojik danışman olarak çalıştıktan sonra, görevine özel bir eğitim kurumunda devam etmektedir.

İletişim: metinbatmaz@windowslive.com